AIDAI

1953
NR. 1

VAC. RATAS
LAIVAS
(Medžio rėžinys)

TURINYS

JANUARY, 1953

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.25, single copy 55c.: Foreign $6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1953 METAI SAUSIO MĖNUO NR. 1 (57)

Venancijus Ališas / Laiškas Lietuvai ir lietuviams

Mes atėjome iš amžių glūdumos,
Kai mergytė tebebuvo dar aušra.
Kas tą visą ilgą kelią besumos,
Jei pėdų jau anei ženklo nebėra

Prie Eufrato, Piramidžių, Kaukaze,
Švento Gango baltų lotosų krašte,
Babilione, Telesponto bangose,
Vedų knygose nė Šventame Rašte.

* * *

Žemdirbių ir piemenų taiki tauta,
Tave skriaudė karingesnė giminė.
Tolimon ir šalton šiaurėn nustumta
Įsikurdinai Europos priemenėj.

Tai ir mindė tave amžiais ten visi
Iš pietų, šiaurės, rytų ir vakarų.
Nešė pražūtį istorija baisi
Ugnimi, kardu, klasta, melu, maru.

* * *

Atavizmas ar likimo nedalia,
Kad į rytus savo veidą pasukai.
Ir sunyko tavo genijaus galia,
Pasijungė tave barbarų vaikai.

Vakaruos — kultūros skleidėsi žiedai;
Krikščionybės plito žemėje šviesa.
Tu taip ilgai į jas kelio neradai,
Pasinėrusi Bizanto rūkuose!

* * *

Kažkas traukė mus tolydžio į stepes —
Kunigaikščių daug valdyti, daug pilių!
Per smėlynus, pelkių atmatas klampias
Amžiais ėjome ne tuo, ne tuo keliu.

Kas iš to, kad sunaikinom kryžiuočius,
Jei idėjų nebepametėm senų?
O kad šimtmečiais teriojo Žemaičius —
Melne Klaipėdą jiems davėm dovanų . . .

* * *

Magelanas, Pedro Alvares Cabral,
Gama, Kristupas Kolumbas tuo metu
Vėjams tiesė jau lengvas bures . . . O gal
Pasikels laivai ir Baltijos krantų?

Gal nuneš per vandenynus vardą mūs
Į palaimintas atogrąžų šalis,
Erdvesnius mums dovanodami namus?
Mes toliau gudų bedeginom pilis . . .

* * *

Laiko vėjai greitai atpūtė kiti —
Iš valdovų patys tapome vergais.
Azijatų atneštoj baisioj nakty
Prisikelti viltys žūdavo niekais.

Mušė, trėmė, korė ir skandino mus.
Draudė knygą, laikraštį — pačias raides,
Laisvės rytą tiesė kruvinus nagus,
Išguiti, paliko kruvinas brydes.

* * *

Driežas varlę, o rytai vergų minias
Apžavėjo melų mistikos žodžiu.
Jų "kultūrai" tirti kūrėm draugijas,
Surgino profesoriai dainų saldžių.

Kai tautos elito išmonė maža,
Duona su krauju maišyta žmonės mis.
Tą "kultūrą", apsimovusią vyža,
Paminėsime keiksmų prakeiksmėmis.

* * *

"Rusija — tautų naikintoja baisi".
Taip istorija byloja. Ir tegu
Įsisąmonina tiesą šią visi:
Europa už Vilniaus baigiasi stogų.

Išvaryti už Uralo juos visus —
Vietos barbarams Europoj nebėra!
Tundroj, kur badu dvasina brolius mūs,
Bus valia valužė stūgauti "Ura!"

* * *

Esam įnamiai nūnai visų šalių,
Visomis pasaulio kalbam kalbomis.
Žemių daug, daug miestų matėm didelių . . .
Kai palyginam — tai tu gražesnė vis.

Mums buvai tarytum pasaka skaisti —
Ak, sunku tatai pro ašaras minėt —
Kai sužysdavo alyvos pilnaty
Ir jaunystę burtais imdavo kerėt.

* * *

Graudulys užplūsta visą, kai menu:
Lietuva Tėvynė mūsų — kur jinai?
Brolių kaulai ant Altajaus sniegynų,
Vyriausybės — menkutėliai trupiniai.

"Vyriausybė, teritorija, tauta . . ." —
Nesiderina su knygų išmintim.
Kitos dienos, tai ir sąvoka kita
Įsidėtina lietuviškon širdin.

* * *

Lietuva Tėvynė šiandien mums tenai,
Kur lietuvis. Tad ko būgštauti imi,
Kad ji galinti išnykti amžinai,
Jei visur nešiesi ją su savimi?

Salose ir kontinentuose visuos
Kas lietuvis — tai tautos kieta grandis!
Savo sielos svetimiems neišparduos —
Metai nešis, o jinai jauna bus vis.

* * *

Protėvių kalba, dvasia, širdim, būdu
Žengsim didūs po didžių vargų našta,
Kol išnešim ją ant saulėtų krantų
Kaip Ahasverus — nemarūs, neilstą.

Gėrio būsime ir meilės pranašai,
O dvasia kūrybos deimantais žėrės.
Skleisim ją aplink didingai ir viešai,
Nors gaivinsimės vynu kančių taurės.

* * *

Jau žinau, Rūpintojėli, ko liūdi —
Tu ligšiolei pakelių mįslė buvai:
Kad dalia mūs laukė šitokia gūdi,
Kad mirties juodi tykojo apžavai.

Už žmoniją mus auka pasirinkai.
Dėkui Tau už tai, ką duodi, ką imi.
— O grąžink mus — Tavęs šaukiasi vaikai —
Po šiaurės tolios pilkuoju dangumi!

* * *

Lietuva, regėjimuos tave matau:
Žvaigždės pilasi pulkais nykioj nakty . . .
Veidas kruvinas, galva nusvirus tau —
Tu iš Jaltos, tu iš Sibiro grįžti!

Tu iš savo vis atgimsti pelenų,
Tu muziejais paverti savus kapus.
Herbą tau iš mitologijų senų
Duosim naują: tegu Feniksas jis bus.

Daina pro namus mėnesienos naktį

Išbalęs veidas, kiek į dešinę pasviręs,
Pažvelgia iš kalnų — toks liūdnas, toks ramus.
— Sustok ir atsikvėpk ant eukaliptų girios,
Bent vieną žodį man pratarki pro namus!

Dairydavaisi taip, žiedų kvapais apstulbęs,
Kada su gegužėm sugrįždavai į mus.
Ar žydi rūtos ten, akacijos ir tulpės,
Ar žydi? Iš dangaus matai tu mūs namus!

Pro putiną regi giliai išmaltą vėžę?
Ar ženklas pjūvio to dar tebėra žymus,
Kur vaikas būdamas peiliu žievėj išrėžiau,
Su duonos kriaukšlele apleisdamas namus?

Nūnai pasižvalgyk pro langą, ar motušės —
Dėl dusulio jos balsas žemas ir kimus —
Ratelis vis linksmai ten ūžauja, kaip ūžęs,
Ir sklinda jo daina po ištisus namus?

Seklyčion paregėk — sesers ten buvo kraitis:
Vynioja širdį ji į lino rietimus?
Sueina kaimynų, susirenka mergaitės
Mergautinių godų į mielus mūs namus?

Galulaukėj matai tu brolius ir tėtušį
Tiesia, gilia vaga atverčiant arimus?
Sutri orės diena — ar jie tenai jau pluša,
Kad sočius ir šiltus turėtume namus?

Sugrįžk dabar atgal — pas gandro kojos svirtį:
Užgergždavo jinai aplinkinius kiemus.
Kai trekštels jos ranka — turėdavo kas mirtį . . .
Sidabrą pila ji, kaip pylus, į namus?

Tyliai tyliai įslink į mano kambarėlį —
Pakeltus palikau baltų stiklų rėmus —
Palieski rankraščius, knygas, paveikslus, gėlę,
Smūtkelį kertėje, kurs laimino namus,

Ir laiškus, kuriuose širdis kieno nors plazda;
Langų užuolaidas, prie lovos kilimus,
Spintelę, lempą, dėdės dovanotą lazdą, —
Parvesdavo dažnai mane ji į namus,

Kai eidavau giria uogautų arti trako . . . —
O taip giria... Menu... Ten liūnas toks limus...—
Aš stoviu ir verkiu ant siauro kalnų tako,
Kad nebėra lazdos parvesti į namus.

Luar

Šešėlių paukščiai sėda ant plikų viršūnių,
Nykiais sparnais dausas ir žemę globdami.
Suvirpa keteros dantytu savo kūnu,
Kad šaltas debesis po nuoga krūtimi.

Išeina vakaras — toks liūdnas ir nusilpęs —
Tik jam vienam kalnų težinomu keliu.
Atogrąžų naktis jau spendžia savo kilpas,
Aplinkui sėdama juodų mirties gėlių.

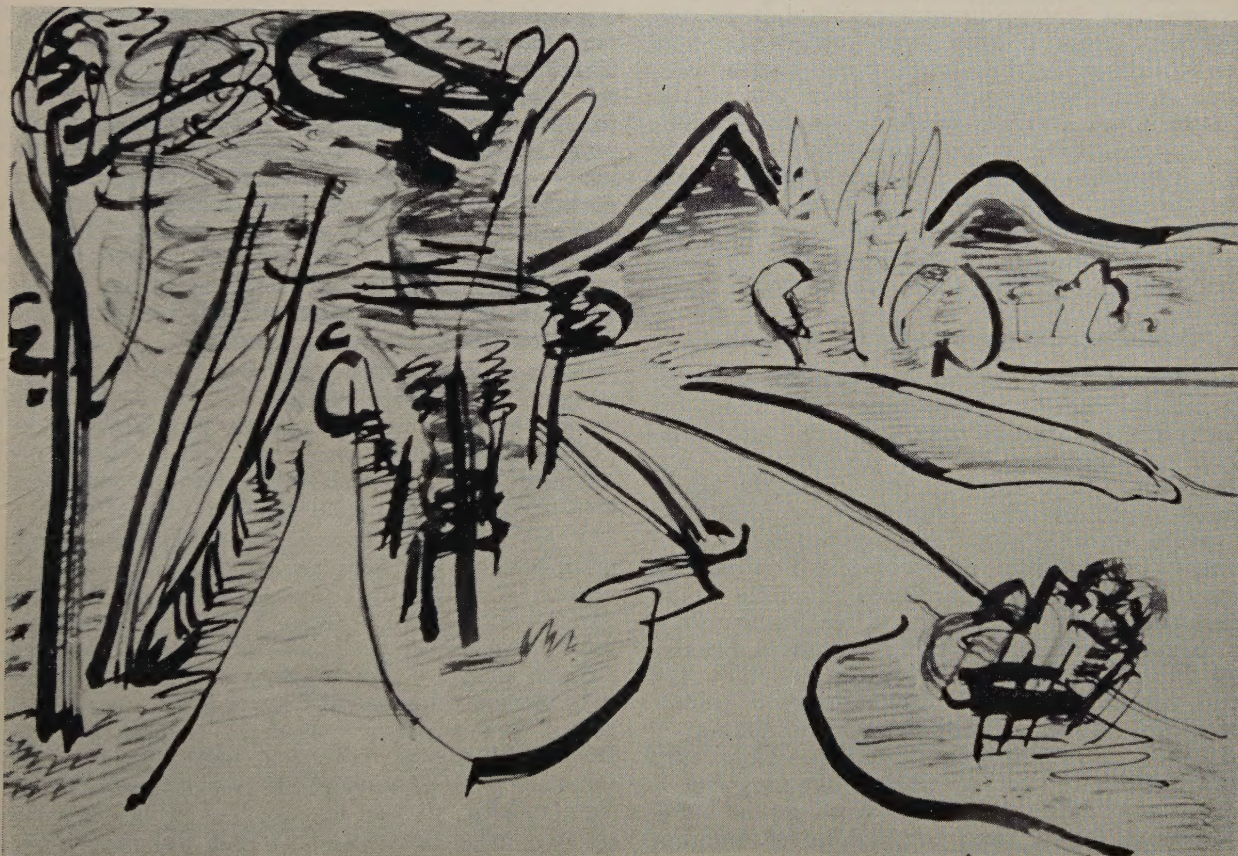
O tylios žvaigždės — gal prieš milijoną metų —
Viršum galvos dangaus gilybėse spindės.
Pro aukso ašaras jos nieko neįmato
Ir niekad niekad žemės skundo negirdės . . .

Iš palmių miško, štai, pasikelia mėnulis,
Dantyto lapo dailiai nukirptas pusiau;
Ir jaguaras, šuoliui kruvinam prigulęs,
Aukas akių žaibais apipila baisiau.

Tylu. Bambū nedrįsta pasijudint ūgis
Nė pertraukti sapnų gležniem žolių laiškam.
Lagartas mėnesin žvairas akis atsukęs —
Nenusibos lig ryto tysant paslikam?

Įkaitus žemė varva prakaitu ir šunta,
O vagalume jai ugnies marias dagstys . . .
Kas tai? Judėjimas vangioj tyloj jau bunda
Ir nešasi dangum didžioji maišatis.

Staiga nudunda audros žingsniai pirmutiniai;
Nušvinta debesų ugninė karūna.
Kalnai vaitoja. Po jų širdį akmeninę
Jau trankosi krioklių su griaustiniu daina.

Adomas Galdikas — Piešinys tušu

SENOJI LIETUVIŲ RELIGIJA

MARIJA GIMBUTIENĖ

Savotiškai aktuali senoji lietuvių religija lietuviškosios visuomenės tarpe. Vieniems ji yra tolumoj spinksįs žiburėlis, lyg lietuvybės simbolis. Kitiems ji — "pagonybė", visokių nesąmonių ir prietarų pilna, su kuria reikia kovoti.

Praeitis tačiau tomis pačiomis formomis niekad nepasikartoja. Ji mums yra tarytum brangūs vaikystės prisiminimai, kraitis iš tėvų tėvų paveldėtas, gyvybės šaltinis, tekėjęs per praeities amžių amžius.

Mes neišvengiamai esame savosios praeities, tad ir senosios religijos vaikaičiai, ir mums yra tik vienas kelias: ją tirti, daugiau apie ją žinoti, rasti joje kas buvo gera, gražu, išmintinga, įdomu. Iš istorijos ir iš dabarties įvykių žinome, koks griovimo darbas vyksta, kai tyčiojamasi iš praeities, kai griaunami pamatai ir jie nepakeičiami kitais, ir kaip auga kultūra, jei praeities palikimas kultivuojamas pagal naujų laikų reikalavimus. Nepaprastos reikšmės yra faktas, jog kuriančioji lietuvių tautos dalis nuo atgimimo laikų maitinosi ir tebesimaitina savosios žemės ir praeities syvais — tuo neabejotinu lietuviškuoju "sisu" (tas žodis suomiams reiškia vidinę magiškąją galią, kurią modernioji Suomija paveldėjo iš Kalevalos Suomijos). Be jo nebūtumėm turėję nei Čiurlionių nei Krėvių.

Senosios religijos sąvoka ir šaltiniai

Senąja religija suprantame prieškrikščioniškąją religiją, kuri yra tiek sena, kiek sena yra lietuvių kiltis ir drauge kiek seni yra baltai (aisčiai) ir tas kamienas, iš kurio jie išsivystė. Vytauto laikų, 14-ojo amžiaus gale, krikštas krikščionybę įvedė oficialiai. Naujasis tikėjimas užėmė savąją poziciją viešajame gyvenime, o konservatyvūs žemdirbiai protėvių tikėjimą tebetęsė šimtus metų po krikšto datos. Svetima kalba skelbiamas Dievo žodis ilgai buvo nesuprantamas, o vartojama prievarta ir bausmės žmones vertė dar atkakliau savo tikėjimo laikytis. 1418 metais žemaičiai buvo sukilę, sudegino bažnyčias, išvarė vyskupą. Kaip istoriniai šaltiniai iš 15, 16, 17 ir vėlyvesnių šimtmečių pasakoja, tarp kaimo žmonių ir svetimtaučių vyskupų ir kunigų vyko nuolatinė aštri kova. Kiek gyvas senasis tikėjimas buvo, sako pvz. nuolat skelbiamos bausmės už koplytstulpių statymą, už aukų aukojimą, už susirinkimą miškuose ir t.t. Tik reformacijos laikais, nuo 16 amžiaus, buvo sustiprintas katalikiškasis pastoracinis darbas, iš sakyklos buvo prabilta gimtąja kalba. Nuo tada krikščionybė labiau sustiprėjo, tačiau senojo tikėjimo su šaknimis neišrovė. Laiko atžvilgiu tarp prieškrikščioniškosios ir krikščioniškosios epochos Lietuvoje aiškios ribos nėra buvę. Per 500 metų tos dvi epochos jungėsi į vieną kovos ir taikos keliu, sąmoningai ir nesąmoningai. Tokia religija, kokią galima buvo užtikti iki 20 amžiaus pirmityviame Lietuvos kampe, yra iš esmės dvilypė tikyba — "lietuviškoji krikščionybė", kur senosios religijos liekanos maišosi su naujomis krikščionybės atneštomis formomis. Šitoks reiškinys yra natūralus istorijos vyksmas, nes žmogaus prigimtis nepakenčia staigių lūžių, ji kaip medis nepakenčia persodinimo į naują žemę, kuri neduoda senų trąšų.

Kuo giliau į praeitį einame, tuo platesnę religijos sąvoką randame. Senoji religija buvo visuotinė: ji apėmė isą bendruomenę be išimčių ir ji ėjo pasaulėžiūros, mokslo ir meno funkcijas drauge. Ji buvo nerašytas, iš kartos į kartą perduodamas visagalintis kodeksas, šimtaprocentiniai valdęs žmogaus moralę ir veiksmus. Tokia religija, apjungusi visas dvasinės kūrybos sritis, turėjo didelę galią, nes natūraliai nebuvo jai prieštaravimų. Žyniais, kriviais, mūsų laikų prasme — kunigais, galėjo būti tik patys išmintingiausieji, autoritetingiausieji žmonės, tokiais pasidarę atrankos ar paveldėjimo keliu. Giesmės ir tikėjimai, papročiai, šokiai, vaizduojamasai menas plaukė iš mūsų protėvio religinio pasaulėvaizdžio ir, iki šiandien išlikę, nenutrūkstama gija mus jungia su gilia praeitimi.

Daug kartų teko girdėti ir skaityti, kad mūsų protėvių religiją atkurti — bergždžias darbas, nebent reikėtų visą gyvenimą paaukoti tos religijos studijoms, — taip esą komplikuoti ir sunarplioti šaltiniai. Tačiau kiekvienam kad ir sunkiai išskaitomam raštui galima surasti raktą.

Jei vien tik iš senų kronikų žinių norėtumėm atkurti protėvių religiją, būtų sunku; pilno jos vaizdo mums dokumentuose neužfiksavo. Tai daugiausia nuo 13 amžiaus pradedant vokiečių ir lenkų žinios, kai jie prieš 700 ar 600 metų nešė į mūsų kraštą krikščionybę, pamautą ant kardo galo. Jiems lietuviai, prūsai ir kiti mūsų giminės buvo "pasibaisėtini pagonys, nepažįstą tikrojo Dievo". Senosios religijos reiškinius istoriniai šaltiniai yra paminėję tik atsitiktinai, tik tiek, kiek reikėjo su jais kovoti. Tai beveik išimtinai mūsų priešų neobjektyvūs šaltiniai, bet juos atsargiai skaitant, galime rasti daug įdomios medžiagos, kuri koordinuojasi su folkloru ir ligi šiol išlikusiais papročiais. Ankstyvesnių negu 11, 12, 13 amžius rašytinių dokumentų apie mūsų protėvių religiją yra nedaug.

Pati Lietuvos žemė užkonservavo daugelį žinių. Tai kapinynai, Alkos kalnai, daugybė meno paminklų — įvairiais raštais ir simboliais orna-

mentuotų žalvarinių, auksinių, sidabrinių papuošalų, molinių puodų, simboliniais ženklais dekoruotų, etc. Archeologiniai paminklai mums įrodo, kiek seni yra liaudies mene, dainose, papročiuose išsilaikę simboliai. Daug detalių galime rekonstruoti iš senų upėvardžių ir įvairių vietovardžių.

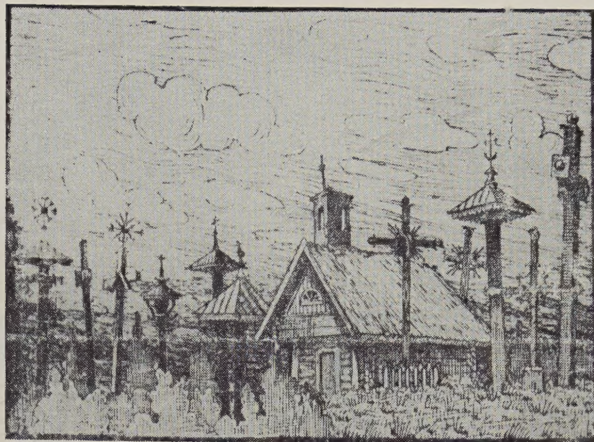
Pats sultingasai šaltinis senajai religijai rekonstruoti, be abejo, yra ligi mūsų laikų išlikusi žodinė liaudies kūryba, papročiai ir vaizduojamasai menas. Pasiklausę dainų ir pavartę rinkinius, galime pastebėti, jog senosios dainos turi savo pasaulį, neatskiriamą nuo tikėjimų, papročių, net nuo liaudies meno. Peržiūrėję liaudies meno rinkinius, nuo Velykų margučių pradedant ir baigiant audiniais bei kryžių, koplytėlių menu, galime suvokti aiškų siūlą tarp jų visų, vedantį į tą patį pasaulį, kurio senoviškumą paliudija istoriniai dokumentai, archeologiniai paminklai bei kitų tautų palyginamoji medžiaga.

Archaiškame kaime lietuviškasai peizažas žingsnis žingsnin ėjo su daina, su papročiu, su tikėjimu, skambėdami savotiškai mistiška simfonija. Kur tik akį užmetei, galėjai rasti saule spinduliuojančius kryžius, o ant namų stogo galo — kyšant jaučio ar ožio ragus, ožio galvas, žirgelius, paukštelius. Visa Lietuva išraižyta šventais šaltinėliais, Šventupėmis, Šventosiomis, Šventežeriais. Sodžiaus ribose galėjai pastebėti plačiai išsikerojusią liepą ar seną galingą ąžuolą, miško kirtime kažkodėl nenukirstą augštą pušį. Dainose galėjai girdėti, kaip kraujas iš medžių bėga, kaip sūnelis ąžuoleliu virsta, mamytė žaliąja eglele ar liepele, kaip brolis sakalu lekioja, sesuo — gegutėlė, kaip "tėvulis prašinėjo saulalas be kepurės, be kepurės", kad nusileistų ar nesileistų. Audiniuos ir drožiniuos galėjai žavėtis rateliais, žvaigždelėmis į begalybę bėgančiais, spinduliuojančiais, nesustojančiais.

Gal ne vienas mūsų jautėsi pajutęs senosios religijos dvasią, kai Rytų Augštaičių ar Dzūkijos neišskirstytam kaime ar kokiam kitam užkeiktam kampely klausės giesmės, kuri supo namus ir laukus, kuri kaip garas iš suverstų velėnų garavo, kuri, rodės, augo ir žaliavo, lyg eglė devyniom šakelėm, dešimta viršūnėle. Gal ne vienam mūsų atrodė, kad kažką pagavo, lyg suprato, kai prietemoje ėjo pro senas kaimo kapinaites. Ten nuo vėjo lingavo didžiuliai, tankiai suaugę medžiai, o pro šakas kilo vienas po kito stogeliai, lyg piramidės su ratais, saulėmis, mėnuliais. Vėjas šiureno lapus ir tyloje mediniai skambalėliai prie stogelių skelbė "tik-tak", "tik-tak".

"Gyvatos religija"

Kiekybės atžvilgiu gan gausioje, kokybės atžvilgiu — skurdžioje literatūroje apie senąjį lietuvių tikėjimą buvo dažnai minimi atskiri kultai: ugnies, žalčių, medžių, saulės, mėnulio ir kt. Tarp jų tačiau nebuvo įžiūrėtas ryšys. Detalių nagrinėjims nebuvo suvestas visumon. O senosios religijos palikime nieko nėra nereikalingo; kiekvienas reiškinys turi savo vietą, jis yra lo-

Žemaičių kapinės (A. Jeroševičiaus piešinys)

giška audinio detalė. Kodėl buvo tie kultai? Kas ta bendroji gija, kuri ėjo per visą ritualą? Kas ta didžioji priežastis, kuri sukūrė, palaikė ir jungė visus mūsų atskirai įsivaizduojamus kultus? Šiandien mums ne tiek svarbu išskaičiuoti, kokie buvo dievai, tikėjimai, papročiai, kiek įdomu suvokti pačią pagrindinę mintį, kuri formavo visokeriopą mūsų protėvių kūrybą.

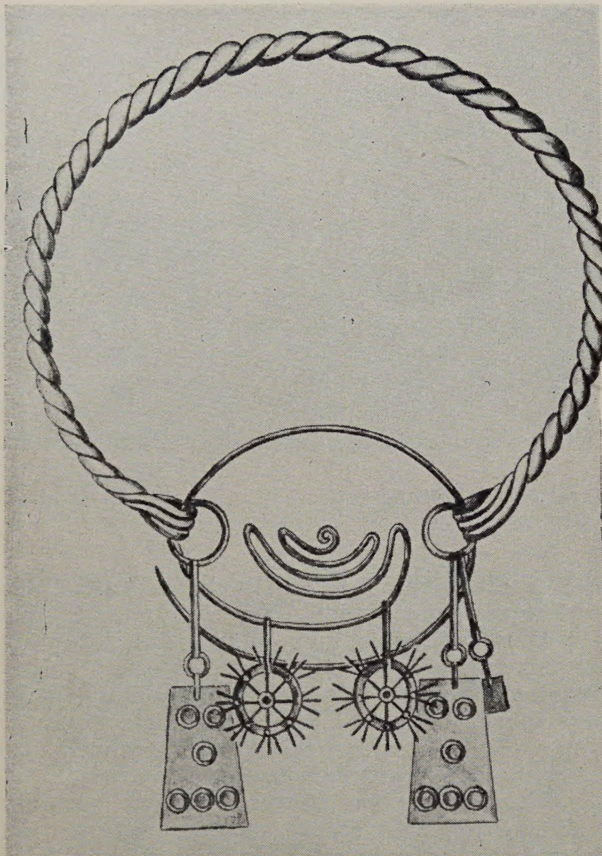
Susumavus visus šaltinius, galime pasidaryti išvadą, jog pagrindinis senosios religijos leitmotyvas buvo: kova prieš amžinai grasantį blogį už egzistenciją, už gyvybę, kuri buvo kartu gėrio ir laimės sinonimas. Dėl to kalbėsiu apie *gyvatos (egzistencijos) religiją*, ne apie "gamtos" ar "dvasių" religiją, kurios nėra mūsų senovinę religiją tinkamai apibūdinančios sąvokos. Gyvybės ugdymui, jos palaikymui ir jos apsaugojimui prieš mirties ir pikto jėgas subardinuojasi visi papročiai, visi tikėjimai, visi meno simboliai.

Visas matomasis pasaulis — dangus ir žemė, su jų elementais ir reiškiniais tilpo į mūsų protėvio religinio pasaulėvaizdžio rėmus. Mūsų protėvis sugebėjo savotiškai "kosmiškai" jausti visatą, kurioje žmogus buvo vientisa, neišskiriama dalelė, išvien įsijungusi į gamtą, nelyginant Čiurlionio paveiksluose. Labai nuosekliai regimasis pasaulis buvo dalinamas į vyriškąją ir moteriškąją pusę. Iš čia ir išplaukė suskaidymas į du pagrindinius polius — dangaus ir žemės, vyriškąjį ir moteriškąjį, kurių vienam ar kitam priklausė daugaus ir žemės reiškiniai, objektai, gyvuliai, augalai, turėję ypatingos reikšmės religijoje.

1. Dinamiškasai dangus ir gyvybę gimdančioji žemė

A. Dangaus simbolika.

Dangus primityvų žmogų veikė dvejopai: 1) kaip nekeičiamas dėsningumas, besisukąs apie savo ašį (tada dar nežinota, kad žemė sukasi), slepiąs savyje judesio, garso ir šviesos reiškinius, ir

ŽALVARINĖ ANTKAKLĖ
iš pirmųjų amžių po Kristaus su papuošimu, sudarytu iš simbolinių ženklų: saulučių,mėnulių ir barškančių pakabėlių, rasta Tauragnuose, Utenos apskr.
(Rekonstrukcija pagal Tiškevičiaus ir Spicyno paskelbtą fotografiją).

2) kaip spontaniškos jėgos šaltinis, turintis ypatingos reikšmės žemės gyvenimui. Dėl to jis paslaptingas, dieviškas. Ir kalbotyra rodo, jog seniau dangus buvo vadinamas "dievu". Tai liudija ir prokalbinė indoeuropiečių lytis, ir latvių kalba, ir daugelis posakių, išlikusių pačioj lietuvių kalboj. Visa, kas susiję su dangumi, — perkūnas (griausmas, žaibas) ir dangaus kūnai: saulė, mėnulis, žvaigždės, o taip pat ir kiti reiškiniai, kaip pvz. vaivorykštė, yra "dieviški". Jie, kaip ir dangaus skliautas, kupini "dieviškosios" jėgos — šviesos, ugnies, garso, judesio. Jie turi savo keliavimo kelią, savo judėjimo ir keitimosi būdą ir juose, kaip gyvuose kūnuose, buvo analoginė galia, kaip žmoguje ir gamtos pasaulyje. Paralelinės galios įsivaizdavimas lietuvių folklore buvo būdingai išreikštas saulės, mėnulio ir žvaigždės personifikavimu. Labai ryškiai supersonifikuotas tapo ir griausmas, kurs lietuvių religijoj įsigalėjo dievo Perkūno arba tiesiog dievaičio vardu. Dažnai jis buvo vadinamas ir Dunduliu. Mėnulis taip pat "dievaitis", saulė "dievo dukrytė", vaivorykštė — "dievuliukas".

Greta nepaprasto šviesos fenomeno, kurio reiškėjais buvo saulė, mėnulis, žvaigždės, neišsenkanti tų dangaus kūnų energija, paslaptingas judėjimas, formos keitimas, atsinaujinimas ir mirimas, mūsų protėviui darė didelį įspūdį. Saulės jėga neša gyvybę, gamtos atbudimą pavasarį. Metų laikų papročiuose saulė vaidina pagrindinį vaidmenį. Senosios pavasario šventės dabartinių Velykų ir Joninių metu buvo džiaugsmo — saulės grįžimo šventės, per jas buvo užsitikrinamas gyvybės laimėjimas, kuri buvo užslopinta per žiemą. Joninių rytą buvo einama pasitikti saulės, o ji tekėjo, šviesdama visu spalvų spektru ir buvo pasidabinusi vainiku, nupintu iš raudonų paparčio žiedų. Vainikai, ratai, rateliai, laužų ugnis, jaunimo šokiai — saulės pergalės švenčių simboliai. Neveltui liaudies menas nusėtas saulutėmis ir rateliais, žvaigždutėmis ir segmentinėmis žvaigždėmis, neveltui koplytstulpių viršūnės ir kryžiai "saulėmis šviečia". Tai palaimingasai sukimasis ir nesustojimas, tai atsinaujinimas ir gyvenimas, tai simbolis viso to, ką priešpastatome mirčiai.

Mėnulis, dangaus keliauninkas, perijodiškai keičiąs savo pavidalą iš jauno į pilnatį, iš pilnačio į delčią, savo mistiškąja galia irgi nemažai buvo reikšmingas, ypač jaunasai mėnulis, kurs dar prieš save turėjo visą paslaptingą keitimosi kelią ligi pilnaties. Pradedant svarbesniuosius ūkinius darbus, atsižvelgiama į mėnulio fazes. Maldose į mėnulį dievaitį prašoma sveikatos ir palaimos namams ir laukams. Liaudies mene mėnulis yra tarytum saulės palydovas, vaizduojamas saulės apačioj.

Dangus supa žemę ir, ją veikdamas, stimuliuoja jos gyvybę. Be dangaus reiškinių prisilietimo žemė miegotų amžinu miegu. Senas, stiprus tikėjimas sako, kad tik pirmas sugriaudimas pavasarį žemę išjudina, tada tik viskas atgyja, žolė pradeda smarkiau želti, javai augti, medžiai žaliuoti. Perkūnas yra aiškiai vyriškoji dievybė, kuri ėjo ne tik teisybės ieškotojo ir kovotojo prieš visokeriopą blogį, bet ir gyvybės vaisintojo funkcijas. Kai sugriausdavo, seniau buvo sakoma: Dievas atvažiuoja, ratai ugnį skelia. Perkūnas buvo įsivaizduojamas kaip žilbarzdis senis, lekiąs dviračiu vežimu, vienoj rankoj laikąs ožį, kitoj kirvį ar kūjį. Ožys, bulius, žirgas — Perkūno arba vyriškosios dievybės satelitai.

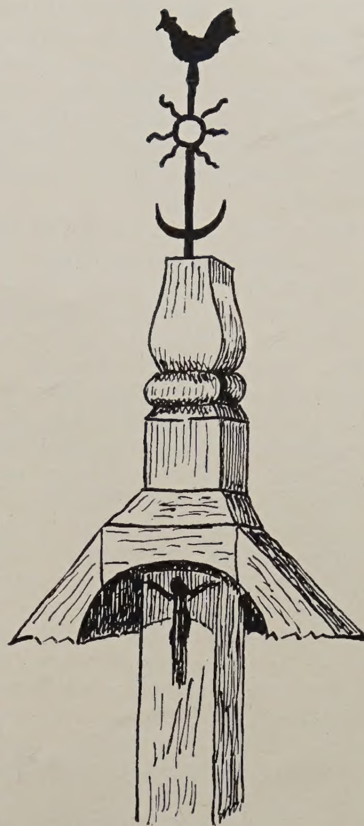
Nuo labai senų laikų su dangaus dievybe buvo siejami kai kurie vyriškosios lyties *gyvuliai ir paukščiai,* kurie buvo įsivaizduojami kaip turį kažką analogiško į dangaus reiškinių galią. Tai jų gaivalinga prigimtis, paslaptingas garsas ar "dangiška" spalva, t. y. balta, blizganti, auksinė. Dėl to dieviški buvo pilni trykštančios energijos ožiai, buliai, žirgai, ypač baltos spalvos ar su žvaigžde kaktoj. Buliaus baubimas — lyg artimas perkūno griaudimui, perijodiškas gaidžio giedojimas pranašavo kasdieninį saulės tekėjimą ar oro atmainą. Balta gulbė spirališkai išlenktu kaklu ar baltieji gandrai irgi padėjo vykdyti vyriškosios dievybės funkcijas. Su vyriškąja energija siejami gyvuliai ir paukščiai buvo labai svar-

būs metų laikų papročiuose. Ypač žirgui daug skirta dėmesio; jis, kaip ir ožys, buvo aukojamas dangaus dievybei. Gamtos atgimimo metu, pavasarį (paprastai šv. Jurgio dieną) arkliai dar iki mūsų laikų buvo maudomi ir puošiami. Dviems juodais, su žvaigždėm kaktoj ir šventais vadinamais jaučiais dar Basanavičiaus laikais buvo ratu apariamas laukas. Žmogaus gyvenimo srity žirgas ir ožys — meilės ir laimės pranašai ar sinonimai. Todėl žirgelis ir oželis taip dažnai simboliai dainose ir mene — išdrožti ant stogų ir kitur. Žirgo figūros ar galvos liaudies mene ir priešistoriniame mene labai dažnai vaizduojamos drauge su paukštukais, ratukais, saulutėmis, žvaigždelėmis, spiralėmis ir kitais dangaus simbolikos ženklais.

Istorinių šaltinių žinios, kaip ir ligi mūsų laikų išlikę tikėjimai bei liaudies menas liudija *žalčių ir rupūžių* gerbimą. Tie intymūs padarėliai — vieni iš pačių mistiškiausiųjų sutvērimų mūsų protėvių religijoje. Dėl jų atsinaujinimo galios, pvz. odos numetimo ir ypatingo gaivalingumo, juose buvo įžvelgta sukondensuota paslaptingoji gyvybės jėga. Pats "gyvatės" vardas yra susijęs su gyvybės sąvoka. Šliužai buvo vaisingumo, gerbūvio, laimės simboliai. Žalčiai — "dievų siuntinėliai". Žalčių užmušti nevalia, jei kas taip padaro, gali sutraukti sąnarius. Užmušus žaltį, saulė verkia. Apie žalčius, gyvates ir rupūžes apsčiai sutinkame žinių istoriniuose šaltiniuose nuo 14 amžiaus pradedant: žalčiai buvo laikomi namuose, palovyje ar trobos kampe, jie girdomi pienu ir laikomi didelėje pagarboje. Iš tautosakos žinom, kiek žaltys ir gyvatė svarbūs seksualinėje gyvenimo pusėje. Gyvatės sutikimas pranašauja vestuves ar gimimą. Subendrinta prasme gyvatę sutikti yra laimė, taip kaip anksčiau buvo didelė laimė, jei žaltys apsigyvendavo namuose. Mirusiųjų sielos įsikūnija į roplius. Mažojoje Lietuvoje ir Žemaičiuose 19 šimtmečio protestantų kapinėse dar stovėjo šliužių — rupūžės, vėžlio ar kokio kitokio roplio formos mediniai antkapiniai paminklai. Žalčius, rupūžės kojas ar kitokias roplių stilizacijas dažnai galėjome matyti išpjaustinėtus ant kryžių ir koplytstulpių. Šliužų figūros liaudies mene yra paskutiniai atgarsiai kadais gyvo jų gerbimo.

Prieš 600 metų svetimšaliai kronikininkai nesuprato ir stebėjosi iš mūsų protėvių tikėjimo. 1326 metais vokiečių ordino kronikininkas Dusburgas rašė: "Ir kadangi (prūsai) taip Dievo (krikščioniškojo) nepažino, tad atsitiko, kad per klaidą visokius sutvērimus Dievo vietoje garbino, būtent, saulę, mėnulį ir žvaigždes, perkūną, paukščius, net keturkojus iki rupūžės. Taip pat turėjo jie šventų miškų, laukų ir vandenų". 200 metų vėliau, 16 amžiuje, Sal. Henning irgi panašiai stebėjosi: "Jie slaptai savo tikėjimą praktikavo, saulę, žvaigždes, mėnulį, ugnį, vandenį, šaltinius gerbė, gyvates ir piktas rupūžes savo dievybėmis laikė . . ."

Tačiau ne per klaidą, o nuosekliai senieji lietuviai pasirinko savo religijai simbolius. Dangaus kūnai, vyriškieji gyvuliai ir paukščiai, žalčiai, gyvatės ir rupūžės priklausė dieviškajai (dangiškajai) simbolikai, nes juos visus jungė panašios funkcijos, kuriomis, kaip buvo tikėta, jie veikė gamtos ir žmogaus gyvenimą, užtikrindami gyvybės atsinaujinimą.

STOGASTULPIS
su simboliais: saule, mėnuliu ir gaidžiu.
Pietinis Vilniaus kraštas.
Pagal Z. Glozerio (1907) nuotrauką.

b. Žemės simbolika

Dieviškojo dangaus poliaus veikimui žemė atsako stebuklingąja galia — gimdyti. Visa, kas iš jos gimsta, yra pilna gyvybės jėgos. Ir medis, ir gėlė, ir akmuo, ir kalnas, ir vanduo, ir žmogus yra iš žemės. Žemės jėga juose visuose glūdi, nors jie kiekvienas yra kito pavidalo. Dėl tos jėgos panašumo tarp jų visų jaučiami artimi ryšiai. Žemė šventa. Ji bučiuojama, jai nešamos aukos: į ją užkasamas duonos kepalas ar kitas derliaus simbolis, žemei — Žemynai nuliejamas alus, kad ji ir toliau teiktų palaimą, neštų derlių ir žiedus. 17-19 šimtmetyje užrašytuose papročiuose žemės dievybė Žemyna vaizdingai vadinama "Žiedkele", "Žiedkelėja": "Žemyne, Žiedkelėja, žydėk rugiais, kviečiais, miežiais ir visais javais" (iš Praetorijaus aprašymo 1690 m.). Greta Žemynos šaltiniai mini ir Žemėpatį, sodybų saugotoją.

Žemė-motina. Ji, kaip ir žmonių motina, nešioja, peni, teikia jėgų. Žemės, kaip ir motinos, mušti negalima. O jei kas savo motiną užgauna, to žemė po mirties nepriima: išmeta atgal. Daugelis posakių ir tikėjimų byloja apie senąją žemę — motiną: "Žemele mano, motinėle mano, nešiok mane, sotink mane", "Iš žemelės parėjau, į žemelę nueisiu".

Lietuvių ir visų baltų raligijai labai būdingas *miško ir medžio* gerbimas. Istoriniai šaltiniai iš 11-15 amžiaus nuolat ir nuolat mini "šventus" miškus, alkus (gojus), medžius. Šventieji miškai yra buvę tarytum klestinčios ir vienoje vietoje susikaupusios gyvybės rezervuarai. Į šventus miškus svetimšaliams krikščionims buvo draudžiama įeiti. Adomas Bremenietis, pirmasis parašęs Baltijos kraštų geografiją apie 1075 m., pažymi: "Į miškus ir prie šaltinių krikščionims draudžiama prieiti, nes jie, pagonių (prūsų) manymu, krikščionių prisiartinimu būtų sutepti". Kaip kronikos liudija, šventuose miškuose nuo medžių negalima buvo nė šakelės nulaužti. Net pats karalius Mindaugas nedrįsęs nulaužti šakelės. *Alkas, Alka* — miškelis (biržis, gojus), kalnelis, pieva — buvo tokios šventos, neliečiamos vietos, kur senovės lietuviai rinkdavosi, kūreno ugnį, aukojo aukas. Oliverus Scholasticus savo veikale apie šv. Žemę iš maždaug 1220 metų rašė, jog "lybių, estų ir prūsų giminės garbino miškų nimfas ir deives, kalnų dvasias, slėnių, vandens ir laukų dvasias. Jos laukdavo pagalbos iš kirvio nepaliestų miškų, kuriuose garbino šaltinius ir medžius, kalnus ir kalnelius, stačias uolas ir atkalnes, lyg tartum juose galėtų sau rasti tvirtybės ir galios". 13 šimtmečio Valuinės kronika mini miško deivę Medeinę, kurią vėliau dar paliudija 16 amžiaus šaltiniai (Lasickis 1580 m. ir Daukša 1595 m.). 17 ir 18 amžiaus šaltiniai mini miško dievą Giraitį (Praetorius 1690 m., Brodowskis 1744 m., Ruhigas 1747 m.).

Kai kurie medžiai ir gėlės buvo kupini ypatingos galios, gydančios nuo ligų, apsaugojančios nuo nelaimių. Gaivalingumu išsiskiria medžiai: gumbuoti, šakoti, iš kelių kamienų suaugę ypač turėjo stebuklingosios jėgos. Prie dvikamienių medžių kaimo žmonės melsdavosi ir stebuklingai išgydavo. Tokių senų, keistai išaugusių medžių nevalia kirsti. Iš visų medžių ąžuolas, liepa, beržas, uosis, eglė labiausiai patraukė dėmesį, iš gėlių — lelija ir rūta. Liaudies mene labai gausūs augaliniai motyvai, pradedant nuo paprastučių trilapių, baigiant turtingai išsiplėtojusiais augalais su lapeliais, su žiedais ar vaisiais. Išbujojusiame augale ar gėlės žiede simboliškai įžiūrėta žemės gyvenimo laimė. Kad augalas bujotų, augtų, neštų vaisius, simboliniame mene jį labai dažnai supa ar dvi vyriškųjų gyvulių galvos arba figūros, pvz. du žirgeliai, gaidžiai ar paukštukai, ar aplink jį pamėtyti ratukai, saulutės, žvaigždutės. Liaudies meno ir dainų augalai dažniausiai yra "kelių augštų" — gimstantieji ir augantieji, žydintieji, jie priauga net ligi septynių-devynių šakelių, dešimtos viršūnėlės. Jų stiebelis ir šakelės sodrūs, sultingais, smailais lapeliais ar besprogstančiais žiedais užsibaigią. Paparčiuose gyvybės jėgą simbolizuoja žalia šakelė, verba, medelis. Paskutinis javų pėdas yra žemės jėgos—derliaus simbolis.

Augalą ir žmogų jungė mistiniai ryšiai, nes ir vienas ir antras nešiojo analogišką gyvybės jėgą. Pagal senus tikėjimus medžiai turi kraują ir gali kalbėti. Medžių negalima sužeisti, nes ir jiems skauda. Žmogaus gyvenimo ilgumas buvo siejamas su medžio gyvenimu: nukirtus medį, miršta ir žmogus. Siela, toji nemirštančioji gyvybės jėga, po žmogaus mirties dažniausiai į medžius ir įsikūnydavo. Senose Lietuvos kapinėse galima buvo matyti senų, storų medžių, rankos nepaliestų, netvarkytų. Sakoma: laužyti kapų medį, tai pikta daryti mirusiems. Žalias kapų medis nevalia kirsti, negalima kūrenti, vien tik sausas šakas galima rinkti. Medžio ir gėlės palyginimai su žmogaus gyvenimu lietuvių folklore yra tokie gausūs ir visame grožyje dainose užsikonservavę, jog augmenijos vaidmens svarbumu senojoje religijoje abejoti netenka.

Kalva, kalnas, akmuo, išsiskiriantieji iš žemės paviršiaus, irgi buvo žemės galios kupini. Lietuva nusėta Alkos kalnais, Šventkalniais, Perkūnkalniais, Rambynais. Aiškų kalvų bei kalnų ir akmenų gerbimą istoriniai šaltiniai mini per ištisus 700 metų. Iš padavimų žinomi arba dar ir mūsų laikais akmenys su išgręžtomis duobutėmis ar įspaustomis pėdomis buvo laikomi didelėje pagarboje. Tokie akmenys yra dar priešistorinių laikų palikimas. Su akmenimi artimai santykiavo moteris. Akmenyje gulinti moteriškoji dievybė ir patys akmenys kartais buvę moteriško liemens pavidalo. Bevaikėms moterims šventi akmenys suteikdavo vaisingumo galios, o vanduo, kurs būdavo akmens duobutėje, gydydavo nuo įvairių ligų. Ant Rambyno kalno prie Nemuno, kuris jau nuo 14 amžiaus istorinių šaltinių minimas ir lig šiai dienai pagarboje išlikęs, yra buvęs didelis, plokščias akmuo. Žmonės eidavo prašyti malonių ir nešdavę aukas, ypač ėjo jaunavedžiai, norėdami susilaukti prieauglio ir derliaus. 18 šimtmečio žiniomis, vandenį, kurį rasdavo Rambyno viršūnėje, žmonės gerdavo arba juo plaudavosi. Pagal vieną jėzuitų pranešimą iš 1605 metų, Žemaičiuose dideli akmenys su plokščiu paviršiumi, vadinami deivėmis, buvę apklojami šiaudais ir gerbiami kaip derliaus (grūdų) ir gyvulių saugotojai. Ties akmenimis aukojamos aukos buvo aukos žemės galiai. Buvo aukojamas maistas, javai, žalumynai.

Medinis paminklas — stogastulpis, kryžius, koplytėlė — dažnai buvo statomas ant žemės ar akmens kauburio. Žemaičiuose buvo rasta koplytėlių, pastatytų ant akmenų, kurie padavimuose siejami su kadaise buvusiais "stabmediškais altoriais".

Medinis stulpas su piramidiniu stogeliu turėjo būti įsivaizduojamas kaip kažkas panašaus į gyvą medį, jis lyg tarpinis pavidalas tarp gyvo medžio ir piramidės ir kalno. Triaugščiai koplyt-

TRIAUGŠTIS KOPLYTSTULPIS
Šešuoliai, Ukmergės apskr.
Dail. A. Varno nuotrauka.

SAULE ŠVIEČIANTIS KRYŽIUS
Raudoniai, Raseinių apskr.
Dail. A. Varno nuotrauka.

stulpiai labai primena dainų ir liaudies meno augalą, augantį vieną, trimis, septyniomis, devyniomis šakelėmis ir viršūnėlėmis. Tie žemės galios simboliai — medinės piramidės, iškeltos į viršų ir sujungtos su "dieviškaisiais" simboliais — ratais, saulėmis, mėnuliais, paukštukais, žalčiais, buvo skirti užtikrinti ir saugoti žmogaus gėrį ir laimę.

2. Kova už gyvatą

Šalia gyvybės skatinimo, žadinimo tikslo, tiek pat svarbus buvo antrasai tikslas — gyvybę saugoti nuo visur ir visada grasinančios mirties ir pikto. Kova su mirtimi ir bendrai su blogio pradu buvo giliai apėmusi visas senosios religijos apraiškas.

Mirties ir blogio jėgos buvo įsivaizduojamos kaip paslaptingos abstrakčios galios, glūdinčios visoje visatoje. Kartais jos pasireiškia, kaip susikaupusios ir pavojingos kuriame nors supersonifikuotame pavidale — vaiduokliuose, velniuose, laumėse, raganose. Žmogaus mirties akivaizdoje slypinti mirties galia nebuvo priskiriama vien tik žmogaus pasauliui. Ta pati užklupusi galia veikia visą aplinkumą: namus ir laukus. Kaime dar buvo tikima, jog kai numirėlį perveža ne keliu, bet per lauką, tai ten niekas nebeauga. Irracionalinis, nedėsningumo pradas buvo jaučiamas kaip didelė blogybė. Gamtos prajovai pvz. niekad nelieka nepastebėti. Kai saulė užtemsta, išsigąstama, sakoma: "Kažkas gadina saulę", "Saulės užtemimas — velnio galybės ženklas". Liaudies tikėjime jaučiamas blogis dažniausiai yra priežastis antgamtiškumo, nenatūralumo, kyląs dėl nepilno gyvenimo išnaudojimo, per ankstyvos mirties ar nevaisingumo. Turime visą eilę vyriškosios ar moteriškosios lyties demonų: vilko, arklio, gyvatės, slibino, žmogiškųjų vaiduoklių, laumių ir kt. pavidaluose. Nenatūraliai miręs žmogus nuolat gyvuosius kankina, vaidenasi. Vėlesniais laikais išsivystęs personifikuotas velnias kilmės atžvilgiu yra neatskiriamas nuo žodžių *vel-ys, vel-uokas* (pavojingas mirusysis). Seni prūsų ir lietuvių šaltiniai mini "piktą velnią" *Pikulą*. Lietuviams labai būdingos laumės (fejos) — tos nuogos, ilgais plaukais ir ilgomis krūtimis moterys, gyvenančios miškuose, prie šaltinėlių, vandenų, akmenų, ryškiai yra persunktos pasąmoningos galios, kurí reikalauja moteriškumo ir motiniškumo. Jos ilgisi motiniškumo, dėl to dažnai vagia žmonių vaikus. Kaip

vaiduoklių pavidaluose, taip ir laumėse yra iracionalinio prado: jos pradeda ir nebaigia savo darbo, verpia ir nesuverpia, greit dirba, audžia, skalbia, bet jas užrūstinus, viską vienu sykiu išardo ar sudrasko.

Nuo stiprios gyvybės jėgos traukiasi piktosios galios. Pagrindinės *kovos priemonės* buvo judesys, garsas, ugnis ir vanduo. Į kovą už gyvybę buvo įjungti ir dangaus ir žemės simboliai. Liaudies meno ir priešistorinio meno saulės, ratai, svastikos, spiralės, banguotos, zigzaginės linijos ir begalybėn plaukiąs simbolių kartojimasis galimi jausti kaip permanentiškai judą kūnai. Ratu apvesto kryžiaus pavidalo paminklai visų dažniausiai statomi mirties įsibrovimo į žmonių gyvenimą atveju, ypač nelaimingos mirties vietoje. Joninių išvakarėse kalneliuose ant ilgų karčių iškeliamos vežimo rato stebulės. Augštos kartys su pamautais ratais ar su uždegtom smalinėm bačkutėm turėjo užtikrinti būsimąjį derlių. Sėkmingai varomos lauk piktosios dvasios, kai nuo kalno ritinami ratai, kai aplink laužą šokamas ratelis, kai per Užgavėnes ir Velykas seni ir jauni smarkiai važinėjasi ar supasi sūpuoklėmis, kai einama lenktynių. Pačio dangaus judrumas turi reikšmės. Negerai esą sėti, kai dangus giedras, be debesėlio; reikia sėti, kai dangus debesuotas, kai išsidraikę ilgi kasoti debesėliai. Dinamikos ir ugnies fenomeno daug per laidotuves ir vestuves. Per šermenis deginamos ugnys, vėlyvesniais laikais — žvakės, o kaip ankstyvi šaltiniai mini (9 amžiaus Wulfstano prūsų papročių aprašymas), per šermenis buvo lenktynės ir kiti triukšmingi papročiai. Per vestuves Rytų Lietuvoje buvo šokamas “marčios šokis”. Jaunoji turėjo šokti viduryje rato, o aplink sustoję vestuvių dalyviai rankose laikė degančias balanas.

Arklio, jaučio ar ožio kaukolė ar ragai labai padėdavo apsisaugoti nuo gyvulių ir žmonių ligų, epidemijų bei maro, parazitų, piktų akių, o taip pat nuo ledų, krušos ar kitų pavojų. Jos buvo padedamos namuose ir tvarte, įdedamos tvarte į arklių ar kiaulių ėdžias. Vyskupas Baranauskas yra užrašęs, jog anykštėnai jo laikais laikę “kujno golwu unt pecziaus”. Prie gyvų gyvulių galvų buvo prikabinami žvangučiai, skambalai, varpai. Ir priešistorinių laikų arklių papuošalai rodo, kad žirgo galva buvo nusagstoma žvangučiais. Eiklus žirgas, papurtęs pilną žvangučių galvą, darė galingą įspūdį, galintį naikinti blogį. Liaudies mene vaizduojamos dvi gyvulių galvos, kurios kaip didesnės, stipresnės jėgos šaltinis, jungtinos su religijų istorijoje, pvz. pas graikus, romėnus, indus, slavus, pažįstamais dvyniais-dioskurais. Priešistoriniame ir istoriniame mene apsčiai sutinkamos dviejų briedžių, dviejų jaučių, dviejų žirgų ar paukščių figūros. Ir dainose dainuojama apie “dievo sūnelius”, ne apie “dievo sūnelį.”

Nuo pat seniausių laikų garsas padėdavo išsklaidyti piktąsias dvasias. Priešistorinės Lietuvos papuošalai dažniausiai buvo išbaigiami žalvariniais ar sidabriniais pakabučiais ar žvagučiais, kurie, kaip krūtinės ar kaklo papuošalai, einant barškėdavo, saugojo ir teikė ramybę. Mediniai skambalėliai prie kryžių, koplytėlių subtiliai skelbdami mirties ir blogio jėgoms kovą, saugojo gyvuosius ir mirusiuosius. Papročiuose daug triukšmo, trankymosi, barškėjimo, tarškėjimo, botagų švaistymosi — visa tai piktom dvasiom nuvyti. Saulės užtemimo atveju kyla indų skambesys ir vaikų riksmas. Užgavėnių papročiuose nesigailima botago pliaukšėjimo ir šūkavimo, važinėjantis rogėmis, stengiamasi išvirsti ir voliotis sniege, o rogės būdavo apkabinėtos skambaliukais. Sakoma: bus geri metai, bus geras derlius, jei pakankamai triukšmingai prasivažinėji ir išsivolioji. Kovai prieš laukų ir žmonių nevaisingumą buvo žiemą su triukšmu velkama kaladė ar rąstas. Norint iš senmergės išvaryti “nevaisingumo velnią”, reikėdavo ją ne tik aprūkyti žarijų dūmais ir apšlakstyti vandeniu, bet, parišus per pusiau kaladę, varyti su dideliu baladojimusi iš namų į namus. Perkūno trenksmas sename tikėjime buvo labai efektinga priemonė. Pats Perkūnas — didelis viso blogio, velnių ir piktų neteisingų žmonių priešas. Jis nepakenčia melagių, vagių, savanaudžių, pagyrūnų. Į prasikalstančius žmones jis paleidžia savo kirvį ar trenkia tiesiog į jų namus. Įsiutęs Perkūnas trankosi, jei audros metu medyje ar namuose pasislėpęs velnias mėgdžiojasi, rodo liežuvį. Perkūno kirvukai ar kulkos, kuriomis jis šaudo į blo-

Namų stogų avinai, ragai ir žirgeliai

gus žmones ir velnius, o taip pat žaibo trenktas medis ar akmuo tinka apsisaugojimui nuo piktų dvasių, vartojami įvairių ligų gydymui, ypač nuo dantų skaudėjimo, drugio, išgąsčio. Perkūno paliestų daiktų velnias nemėgsta.

Ugnis ir vanduo, tie tyri ir žmonėms palaimą nešantieji gamtos elementai, buvo ypatingai gerbiami, "šventi". Tiek folkloras, tiek daugelis istorinių šaltinių liudija labai gyvą ugnies ir vandens kultą. Apsaugai prieš blogį šitie elementai buvo nuolatinis ir neišsemiamas šaltinis.

Ligšiol ugnis buvo vadinama "šventa ugnele", "Gabija", "Gobija," "Gabieta" ir tų vardų mažybinėmis lytimis. Bizantijos šaltiniai lietuvius vadino "ugnies garbintojais" *("pyrsolatrai")*. Kronikininkas Dlugošas, aprašydamas žemaičių ir augštaičių krikštą, 15 amžiaus pradžioje mini, jog nuolat kurstoma ugnis degė augštame upės kalne prie Nevėžio ir Vilniuje, dvasininkų prižiūrima. Vilniaus židinį prižiūrėdavęs žynys ("Znicz"). Toji nuolat visą laiką palaikoma ugnis buvo vadinama "amžinąja" ("Ignis, quam credebant perpetuum...") Amžinoji ugnis namų židinyje tebedegė Lietuvos kaime mažne iki mūsų laikų. Ugnis, šventoji Gabija, buvo rūpestingai žiebiama, prižiūrima, vakare apgobiama, rytą įpučiama. Į ją, kaip į gyvą daiktą, buvo kalbama, sakoma maldelės, ji buvo maitinama, jai aukojama, ją buvo nevalia įžeisti, nevalia teršti. Einant gulti, į ugnelę švelniai kreipiamasi: "šventa ugnele, Gabijonėle, užkopiama gulėk, įpučiama žibėk". Jei neprižiūrima ugnis užgęsta — nelaimės ženklas, ir tada ji gali pasidaryti pavojinga, pvz. padegti namus. Vieną kartą į metus, Joninių išvakarėse (vėlyvesniais laikais — Didįjį Šeštadienį), ugnis iš naujo įžiebiama, atnaujinama. Ugnies atsinaujinimas, kaip ir saulės grįžimas, užtikrina žmogaus gerbūvį. Didelių nelaimių metu, ypač epidemijų ar maro metu, buvo pakartotinai įkuriama ugnis bendrai viso kaimo. Iš pagaliukų įtrinta ugnis gelbėdavo nuo nelaimių. Išlikusios dainos ir tikėjimai rodo, kad ugnis simboliškai labai artimai santykiavo su saule ir su kitais "dieviškaisiais" simboliais. Įkuriant ugnį, pvz. buvo dainuojama:

..."Atvažiuoja Saulelė
Variniais rateliais,
Ugniniais arkleliais,
Macinziniais (misinginiais?) bateliais".

(Užrašyta Antalieptėje. J. Balys, Tautosakos Skaitymai, p. 28).

Istoriniai šaltiniai daug kartų "šventus vandenis" ("Aquas sacras") mini, o šventų šaltinėlių tyras vanduo kaime vis dar buvo stebuklingas, gydantis. Prie šaltinėlio galėdavome matyti pastatytą kryžių ar koplytstulpį, o medyje prikabintą Rūpintojėlį. Vanduo, kaip ir ugnis, saugomas, gerbiamas, jo negalima teršti, jam reikia aukoti, nes kitaip jis pats pareikalauja aukų, pasiima skenduolių. Joninių rytą prieš saulės tekėjimą žmonės eidavo į upes ir ežerus maudytis, kad būtų sveikesni ir gražesni, o tie, kurie turėjo kokius nors skaudulius, spuogus, pasivolioję pievos rasoje, pagydavo.

Kaip ir miškai ar kalnai, taip ir kai kurios upės, ežerai buvo ypatingi, šventi, jiems buvo teikiama pagarba, jie buvo labai saugomi, juose negalima buvo žvejoti. Tai Šventosios, Šventos, Šventežeriai, Alkupiai. Vietovardžiai, o ypač upių ir kitokių vandenų vardai, yra labai gilios senovės palikimas, daugeliu atvejų senesnis nei pačios ankstyviausios rašytinės istorijos žinios. Tad vandens reikšmė mūsų religijoje neabejotinai labai sena. Pagal žmonių tikėjimą, vandenyse gyvenusios deivės panašios į moteriškes, kaip laumės, o kai kurie istoriniai šaltiniai mini su vandenimis susijusių dievybių vardus (Lasickis 16 šimtmetyje mini Ežerinį, Stryjkovskis — Upinį ir Lytuvonį, Praetorius 17 šimtmetyje — Šulininį ir Bangpūtį. Bangpūčio vardas yra išlikęs ir vienoje Rėzos užrašytoje dainoje).

Nebūties mūsų protėvis neįsivaizdavo. Žmogaus nešiojama siela buvo suprasta kaip dinamiška jėga — gyvybė, kuri mirties atveju pereina į kitą kūną: augalą ar gyvį. Ji naujoje formoje atgimsta, su liepa, ąžuolu, lelija auga ir lapoja, peteliške, gegute, karveliu, sakalu lakioja, kaip paukštis skrenda į dausas, ji amžina, kaip amžinas pasaulis. Ir pats miręs kūnas, buvo tikėta, tęsė žemės gyvenimą eteriniu vėlės pavidalu, kuris buvo tarytum žmogaus šešėlis, ilgai nenorįs išsiskirti iš savo giminėlių tarpo, vis besimaišąs tarp gyvųjų, tas pačias žmogiškąsias ypatybes nešiodamas. Augštam kalnely, savo dvarely, su varteliais, su suoleliais "vėlių giminėlės" laukdavo pargrįžtant kitų vėlelių — dukrelių, martelių, žentelių. Abstraktaus pomirtinio gyvenimo senovės lietuviai nežinojo; jis buvo tas pats žemės gyvenimas, ir tikėjimas į jo tęstinumą buvo tiek stiprus, jog gyvos žmonos susidegindavo paskui savo vyrus savo ištikimybei įrodyti, o į kapą buvo sudedama papuošalai, ginklai, įrankiai, puodai, žirgai, medžioklės šunes ir sakalai, valgis ir gėrimas.

Nežiūrint viso ritualo, reikalingo mirties ir pikto galiai naikinti, senoje lietuvių religijoje buvo suvokta ir tokia galia, kuri nenugalima ir nepaveikiama jokiomis žmoniškomis priemonėmis. Tai *likimas,* tikėjime vadintas Laimos, Laimužės, Dalios vardu, žmogui skirtas jo gimimo metu ir lydįs per visą jo gyvenimą. Supersonifikuota likimo deivė Laima, arba trys-septynios seserys Laimos, kurios verpia ir audžia žmogaus likimą, yra panašios į graikų Moiras, romėnų Parces, germanų Nornas.

Visa prieškrikščioniškosios religijos išraiška buvo persunkta simbolizmu. Gamtos elementų ir reiškinių laikymas "dieviškais" ir "šventais" ir jų įjungimas į kovą už gyvatą yra toli nuo daikto, kaip daikto, gerbimo. Ją vadinti "stabmeldybe" būtų tikras nesusipratimas. Mūsų protėviai — amžinosios gyvybės jėgos saugotojai. Kiekvienoje epochoje žmogus sprendžia visybines problemas kiek skirtingais būdais. Senojoje lietuvių religijoje didelė kova už gyvatą sąlygojo

gėrį visokeriopo gerbūvio prasme. Mūsų protėvis tikėjo į kosmo amžinybę ir žmogaus sielos nemirtingumą, kuri, kaip nežūstanti gyvybės jėga, metamorfozės būdu amžinai išlieka.

Senoji lietuvių religija yra žemdirbio religija, žemdirbio psichologijos sukurta. Dievybė buvo įžvelgiama tuose visatos reiškiniuose, nuo kurių, jam atrodė, buvo priklausomas jo likimas, jo egzistencija. Dėl to "gyvatos (egzistencijos) religijos" pavadinimas ją tiksliausiai apibūdina.

Kaip krikščionybė yra bendra daugeliui tautų, taip prieškrikščioniškoji religija pagrindiniais bruožais buvo bendra daugeliui Europos tautų. Ypač daug artimumo yra tarp indoeuropietiškųjų tautų religijų, pvz. tarp baltų, slavų, germanų, indų. Galima įžiūrėti daug bendra ir su tolimųjų Rytų religijomis, nes ir vienas ir kitas jungia gili senovė ir autochtoniškumas, kosmiškumas ir žmogaus neatskiriamumas nuo gamtos. Archeologiniai paminklai rodo, kad pačios pagrindinės baltų religijos idėjos, mažai tesikeisdamos, siekė daugelį tūkstančių metų atgal. Prieškrikščioniškosios žemdirbių religijos pradžia yra senesnė nei lietuvių ar baltų pradžia. Europoje jos amžius yra beveik 5000 metų ir jos užuomazga sutampa su žemdirbystės ir gyvulių auginimo pradžia.

SVARBESNIEJI ŠALTINIAI

Istoriniai šaltiniai ir jų studijos:

MANHARDT, W., Letto-Preussische Goetterlehre, 1936 (čia sukaupta beveik visa istorinių šaltinių medžiaga, liečianti senąją religiją).

IVINSKIS, Z., Senovės lietuvių religijos bibliografija, 1938 (atspaudas) arba: Soter, 1935-1937 (Istorinių šaltinių papildymai ir smulki bibliografija — apie 4000 numerių).

" Medžių kultas lietuvių religijoje, Soter, 1938-1939 (Senosios lietuvių religijos tyrinėjimo ir istorinių šaltinių apžvalga).

" Senasis lietuvių tikėjimas, Kūryba, 1944, Nr. 3, Kaunas.

Archeologiniai šaltiniai ir studijos:

PUZINAS, J., Naujausieji priešistorinių tyrinėjimų duomenys, Senovė IV, 1938 (priešistoriniai Lietuvos radiniai, ornamentai etc.).

ALSEIKAITĖ-GIMBUTIENĖ, M., Pagoniškosios laidojimo apeigos, Gimtasai Kraštas, 31, 1943.

" Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit, Tuebingen, 1946.

" Mūsų protėvių pažiūros į mirtį ir sielą. Tremties Metai, Tuebingen, 1947.

ŠTURMS, Ed., Die Alkstaetten in Litauen. Contributions of Baltic University, Hamburg 1946.

Tautosakos šaltiniai ir studijos:

TAUTA IR ŽODIS, 1923-1931 (7 tomai), Kaunas.

MŪSŲ TAUTOSAKA, 1930-1937 (10 knygų), Kaunas.

TAUTOSAKOS DARBAI, 1935-1940 (7 tomai), Kaunas (pažymėtinos dr. J. Balio studijos apie Perkūną, Griausmą ir velnią, ir kt.).

BALYS, J., Lietuvių tautosakos skaitymai, Tuebingen, 1948 (sistemingai sutelkta tautosakos medžiaga, senajai religijai pažinti ypatingai svarbi II dalis: Tikėjimai ir Papročiai).

BASANAVIČIUS, J. Iš gyvenimo vėlių bei velnių, Chicago 1903.

SRUOGA, B., Dainų poetikos etiudai. Kaunas 1927.

Liaudies meno šaltiniai ir studijos:

BASANAVIČIUS, J. - JAROŠEVIČIUS, A., Lietuvių kryžiai. Croix Lithuaniennes, Vilnius, 1912.

GALAUNĖ, P., Lietuvių liaudies menas, Kaunas, 1930.

GIMBUTAS, M. (Alseikaitė-Gimbutienės), Lithuanian

GIMBUTAS, M. (Alseikaitė-Gimbutienė), Lithuanian Crosses. A Contribution on the Religious Symbolism of the Peasants. Rankraštis numatomas išleisti 1953.

" Mažosios Lietuvos antkapiniai paminklai, Aidai, 1946.

MAŽIULIS, A., Kryžiai, Aidai, 1951.

VARNAS, A., Lietuvių kryžių albumas, I, II. Kaunas, 1926.

KOSTAS OSTRAUSKAS

NOKTURNAS

Rasa pabiro pienėn rūkas,
apsvaigę svaičioja svirpliai, —
iš glėbio vakarui ištrūkus,
naktis išsirengė nuogai.

Ant aukso jiešmo mėnuo sukas,
sode garuoja obuoliai... —
O Dieve mano, koks stebuklas... —
kad tik negrįžtų paryčiai.

PAUKŠTĖ

Žiūriu į žalią paukštį —
šakos tarp šakų —
kažkur suokia paukštė
dyvinu balsu.

Riečias beržų tošys
saulėj į dūdas,
o aš atsilošęs
ketu paukštę rast. —

Pažiūrėjau dieną —
paukštės nerandu,
o ji kažkur gieda
lyg žmogaus balsu.

Pr. Skardžius

KALBINIAI VYSK. BARANAUSKO DARBAI IR NUOPELNAI

Vysk. Antanas Baranauskas, arba Baronas (1835-1902), yra nepaprastas žmogus: iš vienos pusės buvo gūdnas rytietis augštaitis, anykštėnas, gimęs ir augęs lietuviškoje aplinkoje, viešai niekados neužsigynęs savo sodietiško kilimo nei išsižadėjęs savo tėvų kalbos ir kūryboje pasireiškęs jautria savo gimtinės meile, iš kitos pusės, tapęs dvasininku, buvo persiėmęs lenkų dvasios, skersakiavo į naująją lietuvių šviesuomenę ir visą laiką pasiliko abejingas tautiniam lietuvių atgimimui. Tačiau, kad ir savo protiniu nusistatymu būdamas gerokai svetimas ano meto patriotinėms lietuvių nuotaikoms, savo lietuviška širdimi, savo lietuvišku žodžiu ir perdėm lietuviška kūryba jis mums lig šiol tebėr savas, artimas. Jo lietuviška dvasia dvelkia iš pat mažumės. "Pirmieji tiesos spinduliai, — rašo jis H. Weberiui viename savo laiške, — mano prote lietuviškai suspindo; pirmieji širdies jausmai lietuviškai man krūtinę sukaitino, sudrebino. Mane motulė lietuviškai supdama lylavo, auklėtoja lietuviškai pasakas sakydavo. Pirmosios dainos lietuviškai širdin kliudė. Vaikščiodamas mokslinyčion, ką tiktai nuo mokytojo ar rusiškai ar lenkiškai girdėdavau arba patsai po knygas skaitydavau, vis tai savo tėveliams potam lietuviškai apsakinėdavau. Lenkiškos kalbos neveikiai išmokau; 17 metų turėdamas, dar netikusiai lenkiškai kalbėdavau. Seminarijoje ir potam akademijoje būdamas, daugiau daiktų sau lietuviškai nekaip lenkiškai užsirašydavau. Gromatų gyvenime mano daugiaus lietuviškai nekaip lenkiškai esmu parašęs" (Archivum Philol. II 71 t.). Toji pat lietuviška dvasia atsispindi ir jo vėlyvesnėj kūryboj. Taip ryškiai pasireiškia lietuviški A. Baranausko jausmai jo daugely eilėraščių, ypač "Anykščių Šilely" ir kitur, kur jis gražiai apdainuoja Lietuvos gamtą ir vaizduoja kenčiančių lietuvių vargus. Visa tai jis išreiškia taip vykusiai, tokiu lietuvio širdžiai artimu būdu, jog nemaža jo eiliuotinės kūrybos plačioji lietuvių visuomenė dar ir dabar gyvai prisimena, pvz. "Giedu dainelę", "Sudiev, Lietuva" ir kt.

Taigi A. Baranauskas, iš pat mažens tik lietuviškai kalbėjęs, vėliau daugiausia savo poezijos lietuviškai parašęs ir nuolat santykiaudamas su lietuviais, ilgainiui ėmė daugiau rūpintis ir pačia lietuvių kalba. Lietuvių kalbos dalykais jis jau domėjosi besimokydamas seminarijoje ir akademijoje. Savo mokytojo, Petrapilio Mokslų Akademijos nario Ant. Schiefnerio supažindintas su Jenos universiteto prof. Augustu Schleicheriu, vienu iš žymiausių ano meto kalbininkų ir pirmosios mokslinės lietuvių kalbos gramatikos (Litauische Grammatik, 1856) autoriumi, jis ne tik raštu teikė jam kalbinės medžiagos, bet ir, 1865 m. grįždamas iš Romos Petrapilin, jį pakeliui aplankė. To paties A. Schiefnerio padedamas, 1875 m. jis ėmė koresponduoti su H. Weberiu, buvusiu Eisenacho gimnazijos direktoriumi ir parūpinusiu naują "Anykščių Šilelio" leidimą (Ostlitauische Texte. Weimar, 1882). Vėliau jis taip pat susirašinėjo su J. Baudoin de Courtenay, susipažino su J. Geitleriu, A. Aleksandrovu, Fr. Kuršaičiu ir kt. 1867 m. ėmęs profesoriauti Kauno kunigų seminarijoj, jis dar daugiau įsitraukė į lietuvių kalbos tyrinėjimus. Mat, po 1863 m. sukilimo buvo rusų vyriausybės uždrausta lenkiškai dėstyti homitetiką toj seminarijoj, ir todėl A. Baranauskas gavo tą kursą dėstyti lietuviškai. Bet, kad klierikai būtų tam geriau paruošti, jis šalimais, prieš pradėdamas pačią homiletiką, dar turėjo juos mokyti ir lietuvių kalbos. O mokyti nebuvo iš ko: trūko tinkamų vadovėlių. Todėl tam reikalui jis 1870 m. išsivertė minėtąją A. Schleicherio gramatiką, bet greitai pastebėjo, kad ji turi nemaža trūkumų: buvo trūktina rašyba ir ypač ydingas kirčiavimas, nes šio vokiečio ausis negalėjo kaip reikiant skirti lietuvių kalbos priegaidžių. Dėl to A. Baranauskas, nors iš pradžios pagrindu pasiėmęs schleicherinę rašybą, veikiai ją pakeitė savąja, skirtinga: ėmė vartoti kietą l (lenkiškai žymimą skersiniu brūkšneliu), dvejybinį *w* (užuot *v*), *u* su rutuliuku (užuot *uo*), *e* su dviem taškais (užuot *ie*), iš kilmės rašė *rugiai*, *arklai (=arkliai)*, *walkczai*, *dwasią*, su *ranką*, *gerybę*, *rankoję*, *darbuosę*, taip pat *įra*, *sumįša*, *pražįla*, bet *jilgai*, *jiewa*, *jimas (=imasi)*, *auksztas*, *kurnekur* ir kt. Taip pat schleicherinę kirčiavimo sistemą pasitaisęs kuršaitine, jis ilgainiui susidarė savotišką kirčio ir balsių kiekybės teoriją, pagal kurią visose lietuvių tarmėse balsiai esą trumpi, pusilgiai ir ilgi. Trumpieji balsiai susidedą tik iš vienos moros (trūkio), pusilgiai iš dviejų ir ilgieji iš trijų morų; pvz. *akis* turinti trumpą *i*, *visas* — pusilgį *(vi-isas)* ir *gyvas* — ilgą *(gi-i-ivas)*.

Užuot Kuršaičio trijų priegaidžių, trumpinės, staiginės, arba stumtinės, ir *tęstinės*, A. Baranauskas tarė esant visose lytyse ir visose tarmėse tik vieną paprastą ir vienodą priegaidę (jo *smagumu* vadinamą), kuri krintanti ne ant viso skiemens, bet ant vienos kurios moros. Pvz. žodyje *sūris* "cheese" priegaidę turinti pirmoji mora: *su-u-uris*, o žodyje *sūris* "saltness" priegaide esanti ant trečiosios moros: *su-u-uris*. Balsiai nuo kirčio nepailgėją, todėl pvz. įvardyje *visas* (jis kirčiuodavo jį riestiniu priegaidės ženklu) šakninis *i* esąs pusilgis iš senovės ne tik ryt. augštaičių, bet ir kitose tarmėse. Tai jis klaidingai buvo išvedęs iš savo gimtosios tarmės, kur pirmykščiai trumpieji balsiai yra pailginti, ir paskiau apibendrino visoms kitoms tarmėms.

Toliau A. Baranauskas, bedėstydamas lietuvių kalbą kunigų seminarijoje, ilgainiui dar daugiau įsigilino į lietuvių kalbos studijas. Visų pirma jis iš klierikų tarmių tikrino, gilino išverstąją A. Schleicherio lietuvių kalbos gramatiką ir paskui pats ėmė rašyti savąją ("Mokslas lietuviškos kalbos"), kuri vėliau iš klierikų užrašų buvo kun. P. Sereikos išleista be autoriaus sutikimo ir su daugybe klaidų, taip pat raidę *w* pakeitus į *v* (Kalbamokslis lietuviškos kalbos, išduotas per LL, Tilžėje, 1896, 80 psl.). Pats A. Baranauskas savo gramatiką daug kartų taisė, bet galutinai jos tėra suredagavęs tik 60 rankraščio puslapių, kurie nusiųsti H. Weberiui.

Kitas aktualus dalykas A. Baranauskui, tiek bedėstant pačią lietuvių kalbą klierikams, tiek rašant savo gramatiką ar kitus literatūrinius dalykus, buvo rašomosios kalbos klausimas. Tam reikalui bendrinės kalbos, kaip kad ją dabar suprantame, jis nevartojo. Patiems bendriesiems reikalams jis pripažino tik vieną bendrinę rašybą, o bendrinės tarties visai nereikalavo: jo nuomone, visi turi kalbėti savo tarmėmis. Dėl to jis H. Weberiui šiaip rašo:

"Mano mokytiniai tikējosi kiekvienas vis savąja tarme mane kalbant girdēsiąs, ir iš karto buvo jiems pikta, mano kalbą girdžiant ir raštą skaitant. Tai man ir prireikē juos suderinti, o antato kito vaisto neradau, kaip tiktai suvedimą tarmių į žodžūgį: norēdamas kitų nuo jų tarmių atatraukti, musējau patsai pirma nuo savosios atsitraukti ir ant žodžūgio atsistoti. Žodžūgis yra tai kelmas, iš kurio tarmių šakos išaugę. Kelmas yra didesnis užu šaką. Taip išaugštinus žodžūgį, neišpuolo ir tarmių nē vienos paniekinti. Tarmēms pakelti atradau du vaistu:

1. kad mano mokytiniai rašydami sulig žodžūgiu, skaitytų ištardami žēdnas pagal savo tarmę;

2. kad kunigais atlikę, kur kokion vieton bus nusiųsti, išsimokytų ką veikiausiai anos tarmēs, ir skaitytų ir sakytų sulig ana tarme.

Teip mano kalba turi pamatą žodžūgį ir teip yra rašoma, bet ištaroma pagal tarmių. Aš savo mokytinių ištarmēs nemokiu, o tiktai vienos rašybos, nēs jie kiekvienas ne pagal rašybos ištaro, bet pagal savo tarmēs" (Ostlitauische Texte, XIV).

Šituo būdu A. Baranauskas kilme (žodžūgiu) mēgino pagrįsti ne tik savo rašybą, bet ir visą raštų kalbą. Dēl to, pvz. pastebējęs vs. įnagininko galūnę tarmēse įvairiai tariant *(su ranka, su ronko, su runku)*, jis savo rašomojoj kalboj rašē *su ranką, su gerybę*. Panašiai jis elgēsi ir kitais atvejais, nors nevisai nuosekliai; pvz. savo "Anykščių Šilely", perrašytame rašomąja kalba, šalia vs. vt. *miškę, įsmenga, įmušęs, ąžuolas* (anykštēnų *miški, intsm'anga, intmušys, ūžolas)* ir kt. rašē ir *kimsynē, savaimi* (užuot *kemsynē, savaime)*. Apskritai imant, jis savo rašomojoj kalboj buvo gerokai nutolęs nuo savo gimtosios tarmēs; tai aiškiai galime matyti palyginę kaikurias tarminio ir jo paties rašomąja kalba perrašyto "Anykščių Šilelio" teksto vietas, pvz.:

No Punktuko lig Szlowei ūžolū daugyby
Laiky žmones lig kokiū didžū szwint'anyby.
Gywindami wenybej dewaiczom intiky,
Kure daugal paminklū po miszkus paliky.
Neszys welnias okm'any, didumo kaip gry- [czos
Ir sudoužyt' norējys Anykszczū bažnyczos
Arbo ažuw'arst' upes; — bet kaip tik iszwy- [dys
ūžolynū poszwijstū — ir gaidys pragydys;
Tuoj isz nagū paloidys ir smēlin intmuszys.

Perrašytas tekstas:

Nuo Pantuko lig Szlawei ąžuolū daugybę
Laikę žmonēs lig kokią didžą szwentenybę.
Gywendami wienybēje diewaiczams intikę,
Kurie daugalį pamenklū po miszkus palikę
Neszęs welnias akmenį, didumo kaip gryczos
Ir sudaužyti norējęs Anykszczū bažnyczos
Arba ažuwersti upēs; — bet kaip tiktai isz- [wydęs
ąžuolyną paszwęstą, — ir gaidys pragydęs;
Tuoje isz nagū paleidęs ir smelin įmuszęs.

Arba:

Miszkas žmoniū pasgailys, rasu apsiw'arkys,
auksztas savo wirszūn'as d'ab'asin intm'ar- [kys,
Ir suszukys: "Brolukai, ginkites no bodo!
Paloiminta toj runka, kū kirwy iszrodo!"

Perrašytas tekstas:

Miszkas žmoniū pasigailęs, rasą apsiwerkęs,
auksztas sawo wirszūnes debesin įmerkęs,
Ir suszukęs: "Brolukai, ginkites nuo bado!
Palaiminta toja ranka, ką kirwį iszrado!"

Čia pat dar tenka pastebēti, kad A. Baranauskas, perrašydamas "Anykščių Šilelį" rašomąja kalba, yra pakeitęs ne tik tarmines fonetines, bet ir kaikurias morfologines ir net žodynines lytis. Visų pirma sutrumpintų tarminių lyčių vietoje jis vartoja pilnas; pvz. užuot *mum prastiem žmonelem, tumsiom wilniom twino, plikuos plotos gimsta, sw'atimuos miszkuos . . . ważinējo* ir kt. jis rašo: *mums prastiems žmonelēms, plikuose plotuose gimsta, swetimuosna miszkuosna . . . ważinējo*. Toliau kaikurias visai skirtingas tarmines lytis yra pakeitęs dažnesnēmis, jo žiniomis, plačiau vartojamomis; pvz. užuot *lem'anai, želm'anais* rašo *liemenys, želmenimis*. Labai senas anykštēnų tarmēje išlikusias būdvardžių ds. vardininko lytis *stumbous, grožous* pakeičia *stumbus* (užuot *stambūs), gražus* (užuot *gražūs)*. Taip pat užuot *atokaitoj brindina, kropkos waikus peri* ir kt. rašo: *atkaitoje brendina, kurapkos waikus peri*. Bet šalia to yra palikęs kiek ir tarminių morfologinių lyčių, kurios dabartinēj bendrinēj kalboj nebevartojamos, pvz.: *ažu* szirdie tweria, *ažlaisti, ažgynē, gydžia* (t. y. *gydžia* "gydo") ir kt. Plg. dar perrašytam "Anykščių Šilely" vartojamas termines fonetines lytis *lapelys, szilelys, wējelys, wir-*

ŽIEMA

M. V. Dobužinskis

szesnys, lietuwys ir kt., kur galūnėse rašomas *y* pusilgiam nekirčiuotam ryt. augšt. *i* žymėti.

Iš visų šitų augščiau minėtų pavyzdžių matyti, kad A. Baranauskas savo rašomąja kalba, kad ir nevisai nuosekliai, daugiausia buvo priartėjęs pietinę viduriečių augštaičių tarmę, kurią jis, kiek žinoma, vėliau ir pats žodžiu vartojo, nes ši tarmė esanti girdima Kauno apylinkėje ir už kitas tarmes daug kur artimesnė jo rašybai.

Kita būdinga A. Baranausko rašomosios kalbos ypatybė yra ta, kad ji jo buvo stengiamasi padaryti kiek galint grynesnė, laisva nuo svetimybių. "Regimai svetimųjų, — rašo jis H. Weberiui viename savo laiške, — saugaus dėties savon kalbon kaip žodžių, taip ir sudarymų: jieškau kaip tas mintis saviškai lietuviškai išpasakyti" (Arch. Phil. I 89). Arba: "Žodžiai, lankstymai ir sudarymai savieji lietuviški tie už kitus geresni, kurie plačiaus po Lietuvą užsilaikė; bet jei būtų ir po visą Lietuvą prijemtas svetimas, vienoje gi kurioje vietoje savas, tai tas savasis už aną svetimąjį geresnis. Taip daryti, kad skaitytojams raštas ir klausytojams kalba būtų gryna ir reiški" (ib. III 66 t.). Antra vertus, jam dėstant lietuvių kalbą kunigų seminarijoje tuo metu, kada lietuviškai parašytos lietuvių kalbos gramatikos dar nebuvo, kada gramatiniai pavadinimai daugiausia tebuvo žinomi svetimomis kalbomis, kasdieninis reikalas tiesiog verste vertė pasirūpinti savų, ypač gramatinių, terminų. Todėl šitais sumetimais jis ir darėsi naujų arba iš gyvosios žmonių kalbos ėmėsi jau esamų žodžių ir savam reikalui specialiau pritaikė. Štai visa eilė jo vartojamųjų naujadarų: *būdvardis, daiktovardis* "daiktavardis", *dogodis* "hipotezė", *duodlankis* "naudininkas", *geistaikis* "geidžiamoji nuosaka", *įvardė* "įvardis", *kalbomokslis* "gramatika", *lankis* "linksnis", *lanksty-*

galis "kaitomoji galūnė, kaitmuo", *liemuo* "kamienas", *mazgybalsė* "jungiamasis balsis", *nosbalsė* "nosinis balsis", *pražadas* "priežodis, prielinksnis", *priežodė* "prieveiksmis", *rašyba* "ortografija", *sakinys, siaudė* "priebalsis", *santaika* "planas", *skaitvardis, skundlaukis* "galininkas", *taikas* "nuosaika", *tarmė* "dialektas", *tartis* "skiemuo", *veikastis* "veikslas" *žodynas* "leksikonas", *žodžūgis* "etimologija; žodžių daryba", *žodžvardis* "dalyvis" ir kt.

Dėl, šitų naujadarų, kurie daugiau sutiko su mūsų žymesniais darybiniais polinkiais, vėliau įsigalėjo, pvz. *būdvardis, skaitvardis, liemuo, rašyba, sakinys, tarmė, žodynas* ir kt. Vienas kitas iš jų buvo šiek tiek pakeistas; pvz. *daiktovardis, įvardė* buvo vėliau pakeisti *daiktavardžiu, įvardžiu.* Bet nemaža jų dalis visai išnyko, nes buvo sudaryti ne pagal darybinius lietuvių kalbos dėsnius arba šiaip atrodė labai neįprasti, keistoki; pvz. jo verstiniai linksnių pavadinimai *vardlankis (vardas + lankas!), gimlaikis, duodlankis, skundlankis, šauklankis, taislankis* dabar pakeisti *vardininku, kilmininku, naudininku, galininku, šauksmininku, įnagininku,* o *lankio, siaudės, taško, veikasties, žodžvardžio* vietoje dabar vartojama *linksnis* (K. Jauniaus sudarytas), *priebalsis* (garsas), *nuosaka, veikslas, dalyvis.* Tartimi vadiname tai, kas yra anglų *pronunciation,* vok. *Aussprache.*

Bet A. Baranauskas yra rūpinęsis ne vien tik praktiniais, bet iš dalies, kad ir netiesiogiai, ir kalbotyrinias lietuvių kalbos dalykais. Visų pirma jis nemaža nuopelnų turi lietuvių kalbos tarmėtyrai, arba dialektologijai. Iš pradžios jis tarmes ėmė tyrinėti savo žodžūgio reikalui, o vėliau H. Weberio raginamas ir tarminių tekstų prašomas. Tam reikalui jis, bedėstydamas lietuvių kalbą Kauno kunigų seminarijoje, iš klierikų yra apsčiai surinkęs tarminės medžiagos, kuri vėliau Fr. Spechto buvo dviem tomais išleista ir gramatiškai apdorota: Litauische Mundarten. I. Texte. II. Grammatik, Einleitung mit. lex. Anhang., Leipzig, 1920-1922. Šiame rinkinyje duodama įvairių pavyzdžių iš daugelio buv. Kauno gubernijos tarmių. Visi tarminiai tekstai klierikų surašyti pagal savo išmanymą ir vėliau pagal jų tarimą paties A. Baranausko perrašyti sava tarmine rašyba ir sukirčiuoti. Geriau yra pavykę rytiečių augštaičių tarmių aprašai, nes pats A. Baranauskas, būdamas rytietis augštaitis, jas geriau ir pažino. Prie geresnių dar tenka priskirti ir tuos, kuriuos užrašė geriau savo tarmes mokantieji; pvz. tokie tarminiai aprašai yra salantiškio žemaičio kun. P. Sragio ir dar vieno kito. Bet nemaža tekstų yra ir gana prastai užrašytų, ypač sulenkėjusių arba šiaip mažai apie lietuvių kalbą nusimanančių klierikų. Pagaliau kaikurių tarmių aprašams nemaža pakenkė klaidinga paties A. Baranausko kirčio bei balsių kiekybės teorija ir iš dalies gal jo klausos apgaulė, nes daug kur jis rado pusilgių balsių, kur jų, pvz. vak. augštaičių tarmėje, iš viso nėra.

Šalia augščiau minėtųjų tarminių dalykų taip pat minėtinas lietuvių tarmėtyrai didžiai vertingas "Anykščių Šilelio" pirmasis leidimas, kur šalimais yra duodamas tarminis ir paties autoriaus normuotine rašomąja kalba perrašytas tekstas. Čia, kaip aiškiai rodo prof. J. Gerulio ketvirtųjų rytiečių tarmės aprašas (žr. jo Litauische Dialektstudien, 77-92 psl.), palyginti, gana gerai iškeliamos aikštėn žymiausios anykštėnų tarmės ypatybės, ir todėl šis leidinys yra labai svarbus ne tik pačiam lietuvių kalbos mokslui, bet ir lyginamajai kalbotyrai. Tai, galima sakyti, yra didžiulis lietuvių kalbos brangenybių lobynas.

Visą savo tarmių sistemą A. Baranauskas yra išdėstęs Rusų Mokslų Akademijai įteiktame ir vėliau išspausdintame straipsnyje "Zamietki o litovskom jazykie i slovarie" ((Petrapilis, 1889). Čia jis skiria iš viso 11 tarmių: žemaičių telšiečių, žemaičių raseiniečių, vakariečių žiemiečių, vakariečių pietiečių, rytiečių pirmųjų, rytiečių antrųjų ir kt. Rytiečių ketvirtųjų grupei priklauso ir anykštėnų tarmė. Tai yra pirmas, kalbos duomenimis pagrįstas bandymas Didž. Lietuvos tarmėms sisteminti. Nors šioje sistemoje yra nemaža dogmatiškumo, bet jos pagrindiniai dėsniai dar ir šiandien tebėra nenustoję savo vertybės.

Iš kitų jo kalbotyrinės svarbos darbų nedaug ką begalima paminėti. Be augščiau rusiškai parašyto straipsnio, jis, tos pačios Rusų Mokslų Akademijos pavedamas, dar parašė M. Gylio lietuviško žodyno įvertinimą (Otzyv o litovskom slovarie Giliusa). Šiek tiek kalbinės vertės turi ir pasilikę "Mokslo szwentosios yszkalbos" rankraščiai. Pagaliau iš A. Baranausko palikimo J. Laukaitis 1909 m. "Vadovo" X. numeryje yra išspausdinęs mažmožį apie įnamininko vartojimą: "Kaip plačiai vartojamas casus instrumentalis".

Iš viso, kas augščiau pasakyta, galima matyti, kad A. Baranauskas, kad ir nebūdamas specialistas kalbininkas ir lietuvių kalbos dalykais rūpinęsis tik tam tikrą laiką, maždaug 17 metų, daugiausia dirbdamas kunigų seminarijoje, savo kalbiniais darbai, nors ir netiesiogiai (J. Jablonskis yra išaugęs ne iš A. Baranausko, bet iš K. Jauniaus), turi nemaža svarbos ne tik lietuvių kalbos mokslui (visų pirma kalbiniais "Anykščių Šilelio" turtais ir dialektologiniais darbais), bet iš dalies ir mūsų rašomosios kalbos vartosenai. Pvz. iš "Anykščių Šilelio" dar ir dabar galime apsčiai pasimokyti tiek kalbinio grožio, tiek posakių sklandumo ir būdingumo, kaip antai: krūmai, *žole* barzduoti, *kraštais* mišką riečia; putinai *krauju varva;* čia *visais lapais* dreba epušės nusgandę; čia Žulktienė patį apraudojo... ir *medžian gailysta virto;* tūlas ligos suspaustas *iš įžodžio* lanko; vilkas... *iš naktines medžionės* per pakrūmes skuodžia; *visiem žmonėm meilus ir patogus* buvęs ir t.t.

NB. Spaustuvei neturint reikiamų kirčiuotų ir kitų svarbesnių diakritinių ženklų, šiame straipsnyje negalėjo būti aiškiau ir tiksliau pavaizduoti žymesni akcentologiniai ir dialektologiniai A. Baranausko kalbos ir jo kalbos mokslo dalykai.

VIRVĖ

KNYGA: MIESTELIS, KURIS BUVO MANO

NELĖ MAZALAITĖ

Šventoriuje buvo ketveri varteliai, priešpriešiais — jie sudaro kryžių, kaip dabar pagalvoju. Nepaminėjau didžiųjų vartų — jie labai platūs, didžiausias šieno vežimas prasitektų pro juos, nė šapas neužsikabintų, tačiau ne taip per juos įvažiuodavo. Ne, geriau, kad jie niekuomet nebūtų atidarinėjami. Nes kiekgi kartų per metus jie buvo praveriami procesijoms? Tiktai Vainikų Dienoje, kai reikėjo apvaikščioti keturis Evangelijų altorius, išdėstytus per visą miestelį. Arba kai buvo pasitinkamas vyskupas, bet juk metų metus prisieina laukti, kol vartus praversi jam. Tiesa, kartais kokia organizacija puošniai įžengdavo gretomis, su vėliava, per savo metinę šventę. Tačiau tai juk juos atidaro, kada numirėlį atlydi į bažnyčią laidotuvių pamaldoms. Ne, nemėgstu tų didžiųjų vartų atkilų — o tas atsitinka neretai.

Tekalbėsime apie ketverius mažus vartelius, gerai? Apie tuos grakščiai iškaltus iš geležies, rodos, gali juos sulankstyti. Tikrai, jie gražūs, bet ir mūsų bažnyčia graži, o šventorius erdvus, labai didelis, nes jame ir keturiolika Kryžiaus Kelių yra tokios nemažos koplyčios — viduje, manau, penki vaikai galėtų išsitekti nesusispaudę — ir jos yra atokiai viena nuo kitos, tarytum turi savo atskirus šventorius. O jos yra mūro ir uždarytos pusiauverinėmis medinėmis durimis — uždarytos paprastomis dienomis, o žiemą ir šventadieniais, kad blogi orai negadintų paveikslų. Mes kartais pažvelgdavome vidun, labai įdomu buvo, kai veri duris, nes galėjo atsitikti kaip Antaninai. Tai tokia gera mūsų draugė, davatkėlė, ir ji visada apvaikščiodavo Kryžiaus Kelius ne bažnyčioje, o šventoriuje — jai atrodė, kad keliauja tolimus Kalvarijos kalnus. Ji prieidavo ir atidarydavo duris — negi ji turėjo klūpoti ir kalbėti savo žodžius į medį, neregėdama švento veido, ar nedorų kankintojų? Taip ji ėjo ir tą dieną, kai aštuntoje rado ryšulį, o jame gulėjo kūdikis. Nebijokite, jis buvo gyvas. Tikrai laimė, nes paskui mums būtų buvę daugiau nereikalingo išgąsčio, jeigu tenai būtų gulėjęs lavonas, nors ir neilgai, nors ir mažas.

Mes gi ir šiaip turėjome baimės užtenkamai: Šventoriaus klevai buvo seni ir tankūs, ir jie vieni tiek priveisdavo šešėlių, kad vidurdienyje atrodė apytamsu. Ir buvo labai tylu šventoriuje — žinai, tokioje tyloje nemalonu žaisti. Tačiau nereikia ir norėti, kad mes išsižadėtume šventoriaus — nors, tiesa, tenai tik ir buvo troškimai ir kliūtys: tiek vietos, tiek suolų, o koplyčios, aplink kurias galėtum gaudytis ir nebaigti — ir žinai, kad negali.

Arba, ta šventoriaus tvara — iš tokio storo mūro, ir viršuje plokščia, dengta čerpėmis, gražiai apsilupinėjus vietomis, ir lyg apsamanojus — kiek tenai galėtum bėgioti, per tą tvorą, net lenktynių, nes mes būtume išsitekę bėgti bent po du šalimais. Tačiau mes niekuomet ir nemėginome — nereikėjo ir teirautis — neleis. O

be to — kaip apibėgsi aplinkui šventorių, kaip aplenksi kertę su varpine? — Ne.

Eikime pro vartelius—ramiausia tai tais, nuo špitolės į bažnyčią, visai paprasta, net baugi mintis neima — tiesiai pakyli į bažnyčią, o už nugaros miestelis, atsisuki ir nebijai. Dar neblogi antri, kai pro tuos kerti šventorių įstrižai ir kairėje atsidarai anuos, ir išlendi į taką, kuris brenda per klebono lankas. Vasarą ten žaliuoja, o žiemą mes šliūkštinėjame. Gi upelyje, kuris tose lankose, visi skendome nekartą, ir nepavyko.

Bet jeigu iš tų pirmųjų eini išilgai šventorių, tai niekur kitur — tik į kleboniją. Ten mes neturime ypatingų reikalų, bet pasitaiko, kad miestelyje būsime sutikę kunigėlį, ir tas sako: — Ateikite po valandos, kai grįšiu, pavaišinsiu raudonais saldainiais. — Valanda yra ilga, ir ima pagunda vienam prie tų raudonų saldainių — tačiau vistiek einame gaujele, einame sunėrę rankas, kaip grandinėlė, ir labai greitai, neužtrukdami, nei žvalgydamiesi. Nes: dešinioje kertėje stovi varpinė, o jei eini kitu šonu: kairioje bažnyčios sienoje, didelio vyro augumu, įmūrytas gyvas žmogus. Baisiai seniai, kai bažnyčią statė. Kitaip nesilaikytų sienos: ateina tokia valanda, ir meistrai tyko ir laukia kas praeina, kas tik pirmas, ir taip greitai jį įkiša į skylę sienoje, ir taip greitai uždeda akmenimis, užtepa kalkėmis, jog tas ir pravirkti nespėja.

Mama pyksta, kai taip sakau, ir tėvelis juokiasi: — O kas atsitinka, kad ne žmogus, o ožka tuo metu eina? — ir rimtai jie užgina net manyti tokius niekus, taip nebuvo ir nėra. Žinoma, aš tikiu jiems, tačiau — o jeigu vistiek? Gal nėra, bet jeigu yra? Tas gi negali ir į pelenus pavirsti, ir ramybės turėti, tas, kas užmūrytas, jis stovės amžinai, kaip ir sienos, ir gyvas, nes jo akys atviros: jis nespėjo užsimerkti, ir baisiai dūsta. Ir kas būtų, jeigu išgirstume unzgimą iš sienos? — Ne, geriau neiti pro čia.

Taigi, tie ketvirti varteliai, dešinėje, šoniniai, iš rinkos pusės — dėl mūsų jų gali visai nebūti, gali juos užkalti, nes jie visai netoli varpinės. Stovi ji didelė, kertėje, patys storiausi klevai svyra ant jos ir apsukui ją auga kokie penki — o ji baisiai sena, ir tamsiai ruda, kaip baravykas, ir sienos jos apkerpėję, ir jos stogas kiauras — bokšto stogas — ir aplinkui bokštą iškarpyti langeliai: tai tenai varpai buvo, bet seniai nėra. O pastogėse gyvena kovarniai, ir yra šikšnosparnių — tų mes neregėjome, bet yra. Ir jos durys niekuomet neužrakintos raktu. Dėl mūsų, jos gali būti ir kiaurai atlapos — mes ten jau neisime. Tačiau vistiek mes esame pažvelgę, ir žinome, jog grindys apipuvę — kaip atkastas karstas, kažikas tada prasitarė, ir tas taipgi prisidėjo, kad mes būtume nuo čia atstu.

Kam gi ją čia laiko? O, bet kaip atrodytų tas kampas šventoriaus? Vistiek, lyg žmogui nupjautų kuprą. Negalima įsivaizduoti, kaip būtų, jeigu nugriautų, arba jei naują pastatytų, kad ir toj vietoj. To nereikia — nereikia, kad kas pranyktų, ar pasitrauktų. Be to, ji dar buvo ir naudinga: juk per iškilmingas šventes negalima palikti numirėlio bažnyčioje nakčiai, kaip tai tinka paprastą laiką. Tačiau juk jo ir nekiši į duobę be pamaldų. Pasitaiko, kad gyvas būdamas jis gyvena labai tolimame kaime, ir keliai yra purvini, sunkiai išvažiuojami, o nors ir geri — kas zovada veža numirėlį? Tai jis ilgai turi keliauti paskutinį kartą, per vėlai atvyksta jis, kad būtų tą dieną palaidotas su mišiomis, o kitą dieną atlaidai — tai tada jis porą naktų ir guli su savo karstu varpinėje.

Mes žinome, kad numirėliai nedaro nieko blogo, ir gal nesibijotume slampinėti aplink varpinę, bet jeigu buvo atsitikę? Ne mums, bet pasakojo Petrelis. Ir Petrelio mes jau nebematėme, jis mirė anksčiau, negu mums kas nors pradėjo rūpėti šiame pasaulyje — bet jis mirė sugyvenęs gražios senatvės, ir visą amžių buvo geras, nė vienos dienos nebuvo kitoks, kaip tik geras — jis buvo toks vyriška davatkėlė. Ir nemelavo. Jis buvo labai linksmas, bet taip tylomis, gal tik šypsojosi, o kalbėjo nedaug, joks žodis nėjo niekais — taigi jis negalėjo eikvoti savo kalbos melavimui. O štai jam buvo taip: jis dar gerokai nesenas buvo ir dirbo svetimame kaime pas vieną ūkininką kraičio skrynias, ir vėlai šeštadienį išėjo namo. Naktis buvo nei šiokia nei tokia — lapkričio mėnesiena, labai šviesi, bet vėjas toks didelis, kad žmogų vyniojo į dūdelę.

Kai jis atėjo į miestelį, jau buvo visai nuvargęs, ir tarė sau: — "Ko aš čia plunksiu į namus taip toli, naktį ir vėjuotą? Užeisiu pas Brigytą." O Brigyta — tai jo sesuo, našlė, ir gyveno prie upelio už špitolės.

Juk kalbėjome, kad trumpiausias kelias — per šventorių, ir jis taip ir žengė. Gražiai atrodė šventorius mėnesienoje, švietė medžių šakos, ir tenai, klevuose, snaudančios varnos spindėjo, kaip juodi, gerai nublizginti batai. Jam buvo taip gražu, kad jis stovėjo, dairėsi ir džiaugėsi. Vienais spinduliais buvo šią naktį nuklotas bažnyčios stogas — kas pamanytų, kad tiktai skarda, o ką jau besakyti apie kryžių bokšto galūnėlėje, kuris ir iš tikro buvo paauksuotas. Taip viską bežvalgydamas, jis metė akį ir į varpinę, ir pamatė, kad tenai, varpinės siena, kažkas lipo augštyn. Be kopėčių, taip tik laikydamasis už plyšių lentose, už skylių, lipo ir smuko atgal, ir vėl lipo. Ir pagaliau buvo tiek pasikabinęs, jog pro vieną bokšto langelį įkišo ranką vidun.

Petrelis negalėjo atsistebėti, ką tas žmogus čia prasimano — nė čia buvo kas vogti — čia nė pinigai nedegė, niekas nebuvo regėjęs. Gal koks drignių apsiėdęs vaikpalaikis ėjo baidyti kovarnių iš bokšto?

Tas, kur lipo, atrodo, kabojo ore, taip menkai jam tebuvo už ko laikytis. Petrelis negalėjo nei atsitraukti, nei sumojo ką daryti — jam rūpėjo pamatyti, kokie čia prajovai dedasi, ir jis žiūrėjo nejudėdamas. Anas mosigavo rankomis pro bokšto langelį, kažiką gaudė viduje, kažikas

šmėkščiojo, lyg varno sparnas — bet pagaliau Petrelis suprato, kad tai virvė. Virvė tabalavo langelyje. Praeitą savaitę parapija atsigabeno didelį dideliausią naują varpą, ir iš varpinės iškabino du mažuosius — jau buvo baimė juos čia laikyti — ir visus tris sukėlė į bažnyčios bokštą. Tai dabar taip ir karojo nupjautos virvės galas, ir tą galą gaudė ranka tas, kuris kybojo prisiblakinęs prie sienos. Jam nevyko. Matė Petrelis — kiek jau kartų, atrodė, pirštai nutvėrė, ir taip ima pūsti vėjas, jog virvė raitosi lange, varpinės viduje — čia pasitraukdama atgal, čia vėl išlysdama laukan ir suduodama per nosį žmogui. Ir jo pirštai negalėjo nulaikyti jos, bet jis nesiliovė, ir Petrelis, atsikraginęs, žiūrėjo, ir stačiai norėjo padėti.

Va, jau! — pamatė jis, tačiau, turbūt, nuo didelio įsitempimo, žmogus paslydo ir pradėjo smukti žemyn. — Taip ir žnekterės, — pagalvojo Petrelis ir jau norėjo pulti, ištiesęs rankas, pagauti — bet tasai ant sienos vėl kažkur užsilaikė, nenukrisdamas iki galo, ir pradėjo vėl kabintis, ir taip atkakliai, rodos, jis nagais įsikirsdavo į lentas. Taip jis vėl prišliaužė prie langelio bokšte, o langelyje švitėjo prieš mėnesieną virvės galas, ir žmogus vėl gaudė ją, o virvė vėl nepasidavė. Petrelis tarėsi girdėjęs, kaip tas, ten augštai, unzgia iš pykčio — bet gal tai tik vėjas. — "Ko aš čia avinas stoviu", — tarė pusbalsiu Petrelis. —"Vienas pusgalvis ten sprandą nori nusisukti, o aš čia seiles ryju. Nieko jis ten pikto nepadarys, o jei tai toks, kur mėnesio apsėstas, tai tokie neužsimuša". Ir taip nusiraminęs jis vėl pradėjo eiti savo keliais.

Bet po poros žingsnių neiškentė neatsisukęs į tą šoną. Dabar mėnesiena buvo labai aiškiai nušvietusi varpinės sieną ir lipantįjį. Petrelis pažino žmogų, ir daugiau nesistebėjo. Gerai, kad jis ir neužkalbino, kad neprasidėjo su girtu — tokių jis vengė visuomet, nes pats nė liežuvio galeliu nebuvo ragavęs degtinės. Taigi, ten kabinėjosi ir gaudė varpo virvę senis varpininkas.

Koks be varpininkas — geras desėtkas metų praėjo, kai jis buvo išmestas iš savo darbo, bet vardas taip ir liko jam prikibęs, nes kito nieko jis daugiau ir nebedirbo, kad būtų vadinamas pagal naują užsiėmimą — tiktai valkatavo ir gėrė, jeigu turėjo iš ko. O išmetė jį per vieną turtingą ūkininką, kuris buvo pilnas puikybės, kaip ir jo tėvas kad buvo. Tai dėl to tėvo. Kai tėvas pasimirė, ūkininkas dar išdidesnis, nes dabar pats vienas viską valdė, atėjo užsakyti laidotuves. Ir karstą stipriausią, ir bažnyčioje daug mišių, ir augščiausią katafalką, ir žvakių be skaičiaus, ir kad vargonininkas graudžiai grotų. O paskui ir pas varpininką atėjo ir pasakė: "Še, tiek pinigų dar niekas nedavė šioje parapijoje už pazvanus, bet ir traukyk varpus tiek ilgai, kiek pačiam vyskupui mirus". — O varpininkas ką atsakė: — "Velniai su šakėmis tegu paskambins pekloje, nes tavo tėvas tiek yra pridaręs skriaudų žmonėms, kiek visos parapijos prakeiktieji drauge. Neskambinsiu aš tavo tėvui".

Tai bent prasidėjo bylos! Liežuviai ir barniai! Niekas neturėjo už ką užtarti varpininko, nei klebonas, nei kas kitas — nors apie tą mirusįjį jis ir visą teisybę pasakė. Bet ar pats buvo toks jau geras? Tinginys ir girtuoklis. Gėrė tiek, kiek uždirbo, ir dar trūko, nes galėjo pakelti daug, galėjo išgerti visą apverstą varpą. Tai vistiek, viską sudėjus, tačiau daugiausia dėl to pastaro dalyko teko jam pasitraukti.

Taigi prieš dešimtį su viršum metų, — susigraudeno Petrelis, — o, žiūrėk, vargšas, neužmiršo savo varpų nors virvę paglostyti ir net nežino, kad jie perkelti. O gal labai prisilakęs, ir tyčia norėjo prikelti visą miestelį išnaktėse — seniai niekas nebuvo nieko girdėjęs apie jį, o štai, šekit, sugrįžau. Pavargs jis čia gerokai, bet ar paklausys, jei, sakysim, šūktelėsiu:— Antanai, eime su manim, permiegosim drauge. — Jis jau toks, kad nenutrauksi, kol pats neužsimanys. O gal įlįs į savo seną varpinę ir nusnaus naktį.

Ir Petrelis pribaigė eiti į paupę, kur gyveno jo sesuo. Ji miegojo, ir prisiėjo gerokai šaukti, kol prižadino ją. Ji pakilo užsimiegojus, bet kad jau kartą atsibudo, tai nebekrito atgal į lovą, o pašildė broliui valgyti, ir pati sėdėjo šalia ir jie kalbėjosi. Teisybę sakant, ji viena kalbėjo — bet jeigu jai apkyrėdavo girdėti tiktai savo balsą, tai ji mokėjo taip paklausti, jog jis ir trumpai atsakydamas, pasakydavo viską, ko tik ji norėjo sužinoti. Taip ji ištraukė, kaip jis baigia pasoginius darbus, kaip jie ten prie vestuvių rengiasi. Paskui sugalvojo užsipulti, ko jis taip vėlai sumanė namo keliauti, ir kaip pas ją užsukti. — Jis pasiteisino, jog taip pučia vėjas, kad vos ant žemės pastovi, — ir susijuokė, nes dabar pagalvojo vėl apie tą ant sienos. — Kodėl jis susijuokė?— norėjo žinoti Brigyta, ir jis turėjo pasakyti, ką pagalvojo ir ką matė šventoriuje. Ne, jis nemėgo plepėti, bet čia buvo toks daiktas, kurio niekas kitas nematė, ir jeigu jis nutylės — niekas niekuomet nesužinos, koks tas varpininkas juokdarys.

O tada jis pamatė, kad jo sesuo sėdi išbalusi, ir jos rankos dreba, ir visa ji krečiama kažko.

Pagaliau ji galėjo prabilti ir sušnibždėjo:

— Žmogau, žmogau, ar tu neblūdiji?

Ir dar kiek aprimusi, ji papasakojo, kad šią naktį varpinėje guli anas ūkininkas, už kurio tėvą atsisakė skambinti pavarytasis varpininkas. Bus palaidotas labai iškilmingai, tačiau giminės labai rūstauja, kad jam ne bažnyčioje, o varpinėje teks nakvoti, kad patys kalti, jei neatsiminė ryt esant sekmadienį — to jie nenori prisipažinti. Ilgai skambino varpai už turtuolį, tiek ilgai, kad visi apie tai girdėjo — kas toks mirė. O pavakariais atėjo žinia, kad rado miške, paplentėje senį varpininką negyvą, gal kas užmušęs bus, gal pats nusibaigęs. Dar nežinia, kur jį dės, jau policijai bus vargo. Tiktai aišku, kad

nekas į šventus kapus — ir už jo vėlę neskambino varpai.

Dabar, kai jau jis buvo ne šventoriuje, o šiltoje uždaroje troboje ir kalbėjo su gyvu žmogum, su seserim, Petrelis taip išsigando, jog sesuo tarė, kad jį priepuolis ištiks, ar pats staigiai mirs po jos akimis. Bet tai praėjo po kiek laiko, ir tada jis norėjo grįžti atgal ir pažvelgti į varpinės sieną.

— Jis kalbėjo tikrus niekus — tarė sesuo, nes jis aimanavo dėl varpininko, kaip dėl savo giminės.

— Vargšelis, vargšelis — kartojo jis, — tai tu pats už save norėjai pavarpuoti, ir negalėjai. — Ir jis užsimanė eiti ir prikelti kleboną, ir prašyti, kad tasai paliepty tuojau pat skambinti už varpininką. Bet sesuo nutvėrė jo rankovę, ir jis neišėjo.

Jis sėdėjo pavargęs ir liūdnas, paskui tarė jai:

— Klaupkimės ir pasimelskim už žmogų.

Matote, jis buvo drąsus, jis buvo labai geras, tasai Petrelis — mes gi, tokie maži ir baugštūs — argi galima norėti, kad mes nebijotume, eidami pro varpinę?

Ir aš manau, kad niekuomet nepakėliau galvos į ją tiek, kad matyčiau, ar tebelinguoja lange virvės galas — nuo varpų, kurių nebėra.

A. Kašubienė — Keturios plytelės (glazūra)

KATALIKIŠKA ŠEIMA

DR. AG. ŠIDLAUSKAITĖ

Visiems žinoma, kas yra šeima. Juk iš šeimos kiekvienas esame išėję ir į šeimą daugumas mūsų vėl įeiname. Išeiname iš jos kaip savo tėvų vaikai, sugrįžtame į ją kaip savų vaikų tėvai. Šeimos sąvoka glaudžiai riša tėvą, motiną ir vaikus.

Norint nusakyti, kas yra šeima, reikia panagrinėti: 1) santykį tarp tėvo ir motinos, 2) jų abiejų santykius atžvilgiu į vaikus ir 3) kiekvieno atskirai: tėvo, motinos, vaiko santykius ir pozicijas (teises ir pareigas) šeimoje.

Nė vienas nesuabejos, manau, kad šeimos sąvoka nužymima gyvenimo tikrovė — tėvą, motiną ir vaikus jungiąs ryšys — yra žmogiškojo gyvenimo apraiška. Nors ir kaip glaudus beatrodytų ryšys tarp kaimenės gyvulių ar tarp paukščių pulko, jis esmėje skiriasi nuo šeimos tikrovės. Gyvuliai susijungia tik laikinai ir tik dalinai. Gyvulius suveda apsaugos ir seksualinis reikalas, kurs paskui individų nebesaisto. Pasitaiko, be abejo, tokių niuansų, kurie išoriai piršte perša stebėtojui ir gyvulių gyvenime įžvelgti žmogiškąsias apraiškas. Tačiau gilesnis žvilgsnis pastebės, kad gyvulių susibūrimai, jei jie ir patvaresni laike, yra daliniai; atseit: tas bendruomenes sudarantieji individai, drauge būdami, gyvena kiekvienas savo paskirą gyvenimą.

Šeima nėra vien materialinis drauge buvimas, bet visapusiškai vienas su kitu susietų žmogiškų individų bendravimas. Šeimos nariai vienas nuo kito ir vienas kitam priklauso; jie, sąmoningiau ar ne, gyvena vienas kito — o ne vien savo asmeninį — gyvenimą. Šeimoje asmenybė su būtinumu išvelkama iš savojo individualybės kiauto; šeimoje žmogus įvedamas į visuomenę.

Pilnutinėse, idealiose šeimose šis asmeninio "aš" palenkimas visų šeimos narių reikalavimams yra atskiro šeimos nario praturtinimas, pirmoji ugdymo ir ugdymosi mokykla. Mokykla, kurioje gaunama ir duodama noriai ir spontaniškai. Šeimose, kuriose nėra harmonijos, kurių nariai nesutampa kuriuo nors elementu, išauga sužalotos asmenybės, palaužto, nelygaus charakterio žmonės.

Šeima yra sunki ir drauge dėkinga tema. Sunku bus keliuose puslapiuose atžymėti tai, kas apie šeimą reiktų ir būtų galima pasakyti. Juk ši tema liečia žmogaus problemą. Tokiu atveju reikia turėti galvoj teologijos, filosofijos, psichologijos, biologijos reikalavimai. Bet gyvenime atskirus specialistus kviečiame tarti žodį tik neprastais atvejais. Čia kalbama paprasta, draugiška kalba, pasidalinama mintimis apie šeimą, be pretenzijos tą gilią temą išsemti.

I. — Tėvas ir motina

Tėvas ir motina, pirmiau negu tokiais tampa, yra vyras ir žmona. Kitaip tariant, vyras ir moteris, kurių drauge buvimas aptariamas "duo in carne una" — du glaudžioje vienybėje. Vyro ir žmonos santykiavimo pobūdis apsprendžia ir jų šeimos charakterį.

Kas suveda vyrą ir moterį į tą neišskiriamos vienybės ryšį?

Genezėj šis faktas perteiktas labai vaizdingai. Dievas sutvėrė žmogų Adomą — ir paleido jį rojuje, "kad ten veiktų ir jį saugotų". Bet tas pats Dievas pasakė: "Negera būti žmogui vienam, reikia jam lygaus draugo". Pavedė Dievas Adomui visus tvarinius; šio pastarojo išmintis išskaitė Dievo mintis, jis davė tvariniams vardus. Bet draugo sau lygaus jų tarpe nerado. Neliko kito, kaip tik sutverti tą draugą. Šiame tad tvariny atpažįsta Adomas, pirmasis žmogus, save; dar daugiau: savo išsiilgtą draugą. Dėl šio pastarojo, dėl jam sutvertos moters "palieka žmogus savo tėvą ir motiną ir susiriša su savo moterimi".

Adomas ir Jieva — tai pirmoji žmonių pora, pirmasis vyras ir žmona, kurie sudarė pirmąją šeimą. Ir ši pirmoji pora susidarė spontaniškai, ne iš prievartos. Viskuo pertekęs žmogus dar kažko ilgėjosi. Taip sutvėrė Dievas pirmąjį žmogų, kad jis savo laimės nerado patogume ir turte, bet ilgėjosi sau lygaus draugo. Kitas faktas: tas draugas nėra konkurentas, bet "adiutorium" — pagelbininkas. Ne tam jis Dievo duotas, kad būtų pirmojo pakartojimas, bet — jo papildymas; ne tam sutverta moteris, kad konkuruotų su vyru savąja išmintimi, bet kad neleistų jam jaustis vienam tarp jį supančių už jį mažesnės vertės tvarinių daugybėje.

Netikintieji ir abejingieji į šį Švento Rašto argumentą pasižiūrės su šypsniu. Tiek to. Šios kategorijos skaitytojus ir mintytojus norėtųsi tiktai paklausti: ar jų pačių gyvenimas, ar daugybės žmonių išgyvenimų liudijimai nepatvirtina tos Genezėj pavaizduotos psichologinės tikrovės? Kiek daug augštosios klasės vyrų yra išsižadėję pozicijų dėl tos, kuri pasirodė nepamainoma draugė? Kaip dažnai "sukompromituojamos" karjeros dėl moters. Neatsisakoma niekad to, kas gera, dėl nieko; neduodama daugiau dėl mažiau. Gali pasitaikyti apsirikimų, klaidų, bet tai nėra objektyvi norma. Taigi, praktiškasis gyvenimas, dailininkų šedevrai, apskritai kūrėjų darbai ir šiaip laimingųjų išgyvenimai liudija, kad draugo suradimas žmonoje yra didžioji gamtos dovana.

Pagal tai, kokį žmogus veda gyvenimą, jis pasirenka sau ir to gyvenimo draugą. Juk ne paslaptis, kad daug kas veda ir teka vien tam, kad apsidraustų senatvėje; vyras — tam, kad turėtų kas valgyt išverda, moteris — tam, kad nebereikėtų vargti. Didelė dalis — gal didžiausia šiandien — sueina moterystėn fiziologinio seksualumo suvesti. Pirmuoju atveju galime kalbėti apie brutalų "homo economicus", antruoju — "homo animal". Bet nei vienu nei kitu atveju tai nėra tikrasis ir pilnutinis žmogus. Šiuo pastaruoju atveju vyras žmonoje ieškos jį suprantančios sielos; draugo, kurs juo domėsis tiek kūno, tiek jo dvasios reikaluose. Jei faktiškai iš moterų reikalaujama tik kraičio ir kulinarijos, jei pasitenkinama tik jų fiziologiniu moteriškumu, tai tik todėl, kad žmogiškumo idealas vyruose yra labai sumenkęs, kad juose nebėra jokio augštesnio troškimo. Didžiosios dvasios vyrai, genijai, jei gyvenime ir nevisada turėjo laimės sutikti, bet sieloj visada yra mylėję moteryje idealą.

Tai, ką skaitome Genezėj, ką randame patvirtinta gyvenimo praktikoje, skelbia ir Katalikų Bažnyčia. Kitaip ir būti negali: Atpirkimo doktrina atsako Tvėrimo minčiai ir tvarkai. Krikščionybė neprieštarauja sveikai prigimčiai, o tik atitaiso tai, ką prigimtoji ir kiekvieno žmogaus asmeninė nuodėmė yra pagadinusi.

Paliestieji vyro ir žmonos santykiai Katalikų Bažnyčios mokslo yra apibūdinami, kaip vienas iš trijų moterystės gyvenimą saistančių tikslų.

Moteris privalo paklusti vyrui. Bet tai klusnumas laisvai pasirinktam ir mylimam asmeniui. Klusnumas, kurs telieka dėkingumo pareiškimu tam, kurs neša šeimos išlaikymo naštą.

Vyras ir žmona turi būti vienas kitam ištikimi ir atsidavę. Bet ir tai tik gamtos ir Dievo įstatymo ribose. Vyro ir žmonos santykiai turi būti — pagal Bažnyčios mintį — normuojami skaistybės (santūrumo) ir ne kūninės, o artimo meilės sankcijų. Intymus šio pobūdžio dviejų asmenų bendravimas turi būti poilsio ir džiaugsmo vieta žemėje ir pasiruošimas Amžinybei. Vyras ir žmona turi būti vienas kitam šventėjimo akstinas ir priemonės: paskatinimas, pavyzdys ir draugiška pagelba tobulėti.

II. — Tėvai ir vaikai

Jei gyvenimo tikrovė verčia prieš tėvų sąvoką gvildenti vyro ir žmonos tarpusavio santykius, tai priežastingasis gamtos tikslingumas — teleologizmas — kalbėte kalba, kad atskiros lytys taip sutvarkytos ir tam leistos, kad jos susitiktų ir bendradarbiautų giminės pratęsime, gyvybės perteikime.

Genezės knygoje skaitome: "sutvėrė Dievas žmogų sau; pagal savo paveikslą sutvėrė jį: kaip vyrą ir moterį sutvėrė juos"; ir "palaimino juos: aukite ir dauginkitės, ir pripildykite žemę..." Kitaip tariant, sutvėrė Dievas žmogų kaip vyrą ir moterį. Sutvėrė tam, kad turėtų, kas Jį — Tvėrėją, stebuklų Dievą, — sąmoningai garbintų ir su meile dėkotų Jam už gyvybės dovana, už leidimą įsijungti į turtingąjį Dievo buvimą. Pirmajame žmoguje Jis depozitavo, paslėpė savo kūrimo galią: "crescite et multiplicamini" — aukite ir dauginkitės. Dievo žodis yra ne tik apšviečianti, bet veikianti tikrovė, ne vien žinojimo, bet ir valios pareiškimas; noras ir jo realizavimas tam pačiame vyksme. Tad ir pirmiesiems tėvams drauge leido, davė įsakymą daugintis ir suteikė tam galių.

Biologijos mokslas suteikia šiandien labai įdomių duomenų apie gyvybės perteikimo procesą.

Niekas nebeteigia, kad toji pirmutinė ląstelė, iš kurios išsivysto žmogus, turi būti žmogus miniatūroje, t. y. pilnutinė žmogaus struktūra, tiktai sumažintoje formoje. Aišku, kad žmogus, kaip ir kiekvienas gyvis, prasideda iš apvaisintos sėklinės ląstelės — kiaušinėlio, — kuri savo sąranga yra visai tokia pat, kaip ir kiekviena kita kūno ląstelė.

Bet kurioj gyvo organizmo ląstelėj mokslininkai vargais negalais ir dirbtinėmis priemonėmis pajėgia atskirti citoplazmą nuo chromatinės medžiagos (chromozomų). Šios dvi protoplazmos sudėtinės dalys (citoplazma ir chromozomai) esančios kiek skirtingos cheminės struktūros. Tie skirtumai tačiau vienodai liečia sėklų ir kūno — somatinių — ląstelių sudėtį. Iš vienų betgi išsivysto naujas organizmas, o kitos visą laiką liekasi tik eilinėmis kūno plytelėmis.

Taigi, išoriai į kūno struktūrinę ląstelę panaši gyvybinė ląstelė ilgainiui išsivysto į pilnutinį tobulą organizmą, į individą tos rūšies, iš kurios sėklinių ląstelių susiliejimo ji yra susidariusi. Tame menkutėly, chemiškai nieku ypatingu neišskiriamos medžiagos grūdelyje slypi stebuklinga galybė — gyvybės jėga.

Bet kurio gyvio, taigi ir žmogaus, brendimo fazės yra tiktai išorėj išryškėjimas tų formų, kurios potencijoj jau glūdi pirmajame gyvybės prade.

Kaip ūkininkas, nubėręs sėklą į juodą dirvą, yra bejėgis jos augimą ar neaugimą pašaukti, taip tėvas - motina yra tiktai toji causa accidentalis — pripuolamoji priežastis — jų būsimojo kūdikio atžvilgiu. Suprantama, nuo to, kaip ūkininkas laikė sėklą, kaip paruošė dirvą ir kaip gins ją nuo piktžolių ar net nuo pačios sausros, priklausys jo pasėlio našumas. Ne tėvų rankose yra gyvybės užsimezgimo ir jos vystymosi paslaptis. Tai Dievo norėta ir jiems tik patikėta naujo žmogaus kūrimo dovana. Jie tačiau yra parinkti įrankiais ir tampa, jei tai nesąmoningai atlieka, eiliniais tarnais, o jei sąmoningai — Dievo bendradarbiais.

Ūkininkas, berdamas į žemę grūdą, nekartą stato "ore pilis". Tas pasėlis ne tiktai turi apmokėti jo triūsą, bet turi būti jo gerovės šaltinis, jo pasididžiavimas. Tai, kas nėra jo, o tik jam patikėta, pasidaro jo nuosavybe, kurią jaučia kaip savęs paties dalį. Dėl to tiek meilės ir

tiek kančios pagimdo prisirišimas prie žemės ir, iš kitos pusės, tiek blogo žmonių santykiuosna įneša juos pavergęs turto apetitas.

Jei jau taip glaudžiai sutampa su žmogumi materialinė gėrybė, kuri tik išoriai yra jam patikėta, ką bekalbėti apie tą žmogaus esmę liečiantį turtą — gyvybės perteikimo galimybę, kuri jį daro vyru ir moterimi tik tam, kad jis būtų tėvu ir motina. Disponuodamas tąja gamtos dovana, žmogus praturtina savo asmenį ir objektyviai pasitarnauja, duodamas pasauliui ir Dievui naują žmogų.

Tik išsigimęs, liguistas žmogus leidžia atrofizuotis savo sąnariams ar psichinėms galioms, jomis nesinaudodamas. Normalus žmogus veržiasi į gyvenimą pilnutine savo prigimties jėga. Gyvybės palaikymo instinktas ir tos pat gyvybės perteikimo instinktas yra du bėgiai, kuriais orientuojasi žmogiškasis gyvenimas per džiaugsmo saulę ir vargo bei kančios miglas į amžinybę. Tikėjimas — gyvenimo tikslo pažinimas, ir mokslas — žmogaus prigimties pažinimas — turi susitikti Dievo siekiančio ir save pažįstančio žmogaus praktiškam gyvenime. O tai ir yra ne kas kita, kaip moralės normos. Jos viską leidžia tam, kurs nenukrypsta nuo Dievo nustatytos tvarkos ir nepiktnaudoja prigimties išteklių.

Neišmintingu pavadintume žmogų, kurs nesiskaitytų su metų laikais ir atmosferos pakitimais sėjoje. Nedaug, faktiškai, padaro tie, kurie nedavę podirviui pailsėti dažnina sėjos metą, arba tie gyvulių kultivuotojai, kurie bekurdami "naujas" veisles nualina kultivuojamųjų gyvulių atsparumą. Gobšo žmogaus aistrą nubaudžia pati gamta — ji nebepaklusta. Taip lygiai yra ir su tais paviršutiniškais ir seksualinės aistros apakintais individais: gamta nubaudžia juos fizinėmis ir psichinėmis ligomis, moraliniu skurdu, kurs vietoj džiaugsmo į šeimą įneša nerimą, nepasitikėjimą ir pavydo kirmėlę. Be venerinių ligų, čia tenka priminti nerviniai pakrikimai, kaip įvairios sadizmo formos arba visiškas atbukimas vyruose; bendras nervingumas ar isteriška hegemonija moteryse. Suprantama, kad tokiais atvejais pašlyja žmogaus moralė nebe tiktai toje srityje, bet persimeta ir į visuomeninį gyvenimą — į darbovietę, į santykius su aplinka, į pragyvenimo šaltinių kokybinį ir kiekybinį apsprendimą ir išnaudojimą.

Žmogus, kurs nepamąsto, kodėl jam duotas apetitas, tam apetitui patenkinti organai, arba nualina organizmą, su tuo gamtos dėsniu nesiskaitydamas, arba suserga, sau tikslu pasidarydamas apetitą, o ne darnų gyvybės išlaikymą.

Žinodama Kūrėjo mintį, iš vienos pusės, ir pažindama prigimties galių piktnaudojimą žmonijoj amžių bėgy, iš kitos pusės, Katalikų Bažnyčia įsipareigoja būti vadove tikintiesiems gyvybės perteikimo užduoties įgyvendinime.

Teisingai, išeinant iš Dievo valios taško, pirmuoju moters ir vyro susijungimo uždaviniu Bažnyčia laiko kūdikių gimdymą. Juk tam žmogus ir yra sutvertas kaip vyras ir moteris.

Šis uždavinys nežemina žmogaus vertės, jei turima mintyje, kad tai neprivalo būti "žmonių gamybos" fabrikas, o Dievą pažįstančių ir Jį garbinančių sielų, Bažnyčios narių — šventųjų, skaičiaus praplėtimas.

Kad tokiu Dievo garbintoju ir tauriu Bažnyčios nariu galėtų būti žmogus, tėvų pareiga jau nebėra vien fizinis vaiko davimas pasauliui, bet jo išauklėjimas.

Jei tinkamas žmogaus išauklėjimas nėra nei vienos dienos, nei vienų metų reikalas, tai dar nereiškia, kad Bažnyčia propaguoja "vieno ar dviejų vaikų" sistemą, aprobuodama šeimoje prostituciją ir gimusių ar negimusių kūdikių žudymą. Kas vieno gimusio kūdikio laimės sąskaiton žudo to kūdikio tikruosius brolius, tas žudo jau ir gimusį kūdikį. Tokie tėvai tik pridengia vaiko meile savo egoizmą ir savo materialistinį galvojimą. Jie savo pavyzdžiu ir pačiu savo buvimu pastumia savo vaiką į negyvo daikto — žaislo vietą. Toks, šeimoj buvęs gražiu žaisliuku kūdikis, vėliau, išėjęs į gyvenimą, tampa kai kam jau naudingumo įrankiu.

Negeriau yra ir su tais tėvais gudragalviais, kurie nežudo savo vaikų vien dėl to, kad nepripleidžia, jog būtų užmegsta nauja gyvybė. Bažnyčia ir šį prigimties piktnaudojimą smerkia. Juk tai naudojimas priemonių ne tam tikslui, kuriam jos skirtos. Bažnyčia neverčia susijungusiųjų būtinai išnaudoti visas galimybes prokreacijai, priešingai, laimina net visai susilaikančių ryšį; bet ji laiko nusikaltimu — nuodėme — prasilenkimą su Dievo valios vykdymu. Bažnyčia nėra griežta, bet racionali. Ji gali neversti visų žūtbūt rinktis tobulybės kelią, bet ji turi budėti, kad nė vienas iš jai pavestų vaikų nepražūtų, kad jie laikytųsi bent tų normų, kurios yra būtinos išganymui. Tad tiems, kurie nejaučia tobulybės alkio, Bažnyčia leidžia išnaudoti visas, ne žmogaus "gudrumo" išgalvotas, bet pačioj prigimtyje esančias galimybes, kad gavus maksimumą juslinio malonumo, įdedamo šeimyninio gyvenimo vargo sąskaiton. Bet sykiu Bažnyčia, skelbdama šventaisiais šeimų tėvus ir motinas, kviečia visus vedusiuosius — pačius tėvus ir ne vien tik jų vaikus — į šventumą, į tobulybę; praktiškai — į santūrumą ir į klusnaus Dievo valios vykdymo kelią.

III. — Tėvas, motina ir vaikas

1. *Vyras ir tėvas.* Kūrėjas taip sutvarkė, kad išmintingas ir darbingas vyras negali būti sau tikslas. Ateina laikas, kada jis jaučia nerimą, liūdesį būdamas vienas; ir geidžia tiktai ne patarėjo profesininko, ne tarno, o jautrios sielos ir jo asmeniu, jo vidine būtimi besidominčio žmogaus. Atrodo, kad vyriškoje prigimtyje sukaupta tiek energijos ir tiek jėgos, jog jis būtinai nori su kuo nors pasidalyti, kam nors būti naudingas.

Pirmasis žingsnis į šeimą, vyro meilė moteriai, yra jau didelis pliusas vyro charakterio formavime. Jisai išeina iš savęs, įsipareigoja gy-

venti nebesavanaudiškai. Jei pirmasis momentas ir yra reikalas surasti sau išsiliejimo ir poilsio objektą, sekantis jau aiškiai yra surištas su savojo "aš" auka. Tiesa, meilė naštą daro lengvą, bet sunkiausia pasidaro, kad ta našta nėra vienkartinė, bet nuolatinė. Tenka budėti, save kontroliuoti, ieškoti dvasinių išteklių, kad ištesėjus įsipareigojimus.

Jei vyro su žmona santykis ir pareikalauja iš vyro aukos, tai ji jam nėra sunki. Žmona — tai geistasis draugas, su kuriuo susikeičiama tik vertybėmis. Tai toksai sutapimas, kuriame vyras moterį tikrai palenkia sau, padarydamas savo — kilniosios ar tiktai gyvuliškos, tai jau nuo jo priklauso — būties dalimi.

Kas kita, kada paliečiama problema tėvo su vaikais. Didėjanti šeima teikia daugiau rūpesčių grynai iš ekonominės pusės. Motinos meilė vaikui dažniausiai "apvagia" vyrą; žmona nebe jam vienam priklauso. Ne viena moteris padaro ir gana stambią klaidą, dėl vaikų visai užsimiršdama esanti žmona, ir tikrai lieka neteisi vyro atžvilgiu.

Tėvas džiaugiasi naujagimiu, bet bodisi kūdikiu, darosi įkyrus jam vaiko smalsumas. Didžiuojasi tėvas jaunuolio pirmaisiais laimėjimais, kurie turi visuomeninį atspalvį, bet nepakenčia pirmųjų revoliucionieriškos dvasios apraiškų, ypač iš taip geidžiamo sūnaus pusės.

Taigi tėvystė iš vyro pareikalauja herojiškumo, pasiaukojimo darbe ir aukos moters meilės atžvilgiu.

2. *Žmona ir motina.* Moteris palinksta į tą, kurs, nusiskundęs savo vienatve ir savo dvasios prislėgimu, lyg kvieste kviečia ją užpildyti tą tuštumą. Ji savo meilėje išryškina atsiduodančios meilės bruožą. Jei žiauriai skamba visuomeniniam gyvenime paklusnumo žodis, tai jis negąsdina meilės kalba kalbančios moters. Jos džiaugsmas išskaityti tik tai, kuo ji galėtų pradžiuginti, pasitarnauti mylimajam asmeniui.

Didžioji tragedija moters sieloje atsiveria tik tuo atveju, jei tas, kuriam ji paklusta, pereina leistinumo ribas. Ne vienai lengva yra atsisakyti sveikatos, savo įpročių, bet nebeįmanoma suderinti paklusnumą vyrui, kurs ją verčia peržengti gamtos ir Dievo įstatymus.

Normalinėj tvarkoj meilė pareikalauja iš moters nebegyventi savojo gyvenimo, bet jį palenkti viešajam savo pasirinktojo vyro gyvenmui. Socialinis moters asmenybės bruožas išbraukiamas iš jai charakteringųjų. Ne be prasmės ištekėjusi moteris atsisako savo pavardės. Ji atsisako daugiau negu pavardės, ji atsisako savo, kaip individo, buvimo visuomenėj. Ji šiandien yra savo vyro žmona, rytoj — savo vaikų motina.

Šeima pareikalauja iš moters, objektyvine prasme, ne jos darbo vaisiaus, ne uždarbio, bet jos pačios. Nėra betgi su meile padarytos aukos, kuri nesugrįžtų dovana ją aukojančiam. Ir moteriai, jei jai nekartą yra sunku visai pranykti savo vyro šešėlyje, visai suprantama darosi gyventi tiktai vaiku ir dėl vaiko. Pakartotinis moters - žmonos klusnumo reikalavimas vyrui pereina į spontanišką moters - motinos atsidavimą vaikui.

Gamta taip sutvarkyta, kad kaip psichofizinė vyro struktūra šaukiasi moters, taip toji pat psichofizinė moters prigimtis reikalauja kūdikio. Moteris, atrodo, duota vyrui, kad jis jai patikėtų save per savo ir jos vaikus.

Vyrą meilė moteriai padaro ritieriu, įprasmina jo asmeninę veiklą, apsaugo nuo egoistiško individualizmo. Moterį meilė pridengia nuo pasaulio akių, nuo triukšmo, nuteikia nuolankumui. Tėvas liekasi šeimos globėjas, jos oficialusis atstovas; motina yra tikrasis šeimos "fac totum": ji faktinasis administratorius, ji mokytojas, ji šeimyninių nesusipratimų kaltininkas arba išmintingasis intymiųjų bylų sprendėjas. Vedybomis moteris susiaurina, apriboja savo veiklos plotą, bet jį praplečia funkcijų įvairume.

3. *Vaikas*—tai besiilginčios realizuotis ir atsiduodančios meilės vaisius; tai tėvo rūpesčių ir motinos svajų objektas. Vaikas tiek daug vertas, kad jo gimimui pati gamta palenkia tėvų būtį, jų gyvenimą. Vargiai vaikas supras, pirma negu pats taps tėvu, ką jis savo tėvams privalo.

Iš kitos pusės, vaikas gema ne savo valia, todėl jis teisus, kada verksmu, kaprizais, užsispyrimu reikalauja sau maisto, apsaugos, laisvės, meilės.

Neteisūs tėvai, kada palenkia vaiką savo egoizmui, daro iš jo žaisliuką, pelno šaltinį, vergą.

Šeima tokiu būdu tampa tėvams auklėjimosi, tobulėjimo mokykla, vaikui gi — pirmoji jo auklėjimo — lavinimo įstaiga. Normaliose šeimose tas auklėjimo ir auklėjimosi darbas vyksta nepastebimai, pilnas džiaugsmo ir poezijos, be užmačių vienas kitam.

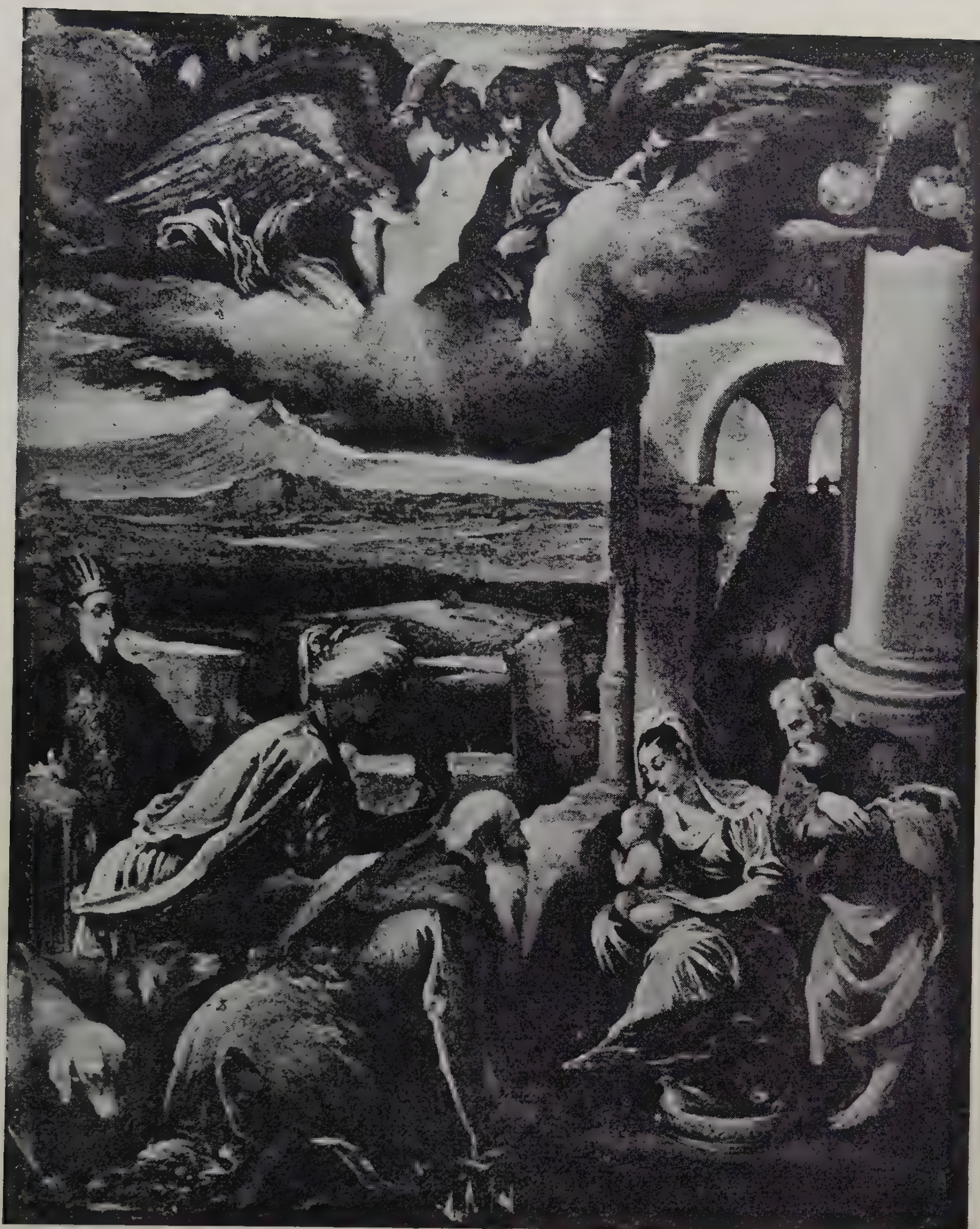
Jei nedaug tegalima duoti kūdikiui pirmaisiais gyvenimo mėnesiais, tai daug jam tenka leisti. Ne jis prisitaiko, bet prie jo reikia taikytis.

Vėliau, ypač tarp 2-5 metų amžiaus, kada vaikutis viskam atviras, lyg fotografijos aparatas su jautriu negatyvu, tėvai turi kontroliuoti savo privatų gyvenimą net tada, jei jis būtų, objektyviai imant, korektiškas; kūdikiui jis gali būti per stiprus.

Klaidinga galvoti, kad vaikystės amžiuje vaikui namus gali atstoti mokykla. Priešingai, namai turi likti mokyklos pratęsimas ir jos papildymas. Vaikas turi pasipasakoti savo laimėjimus namie, o mokykloje turi turėti teisę pasiremti ir tėvų autoritetu ir pasididžiuoti namų aureole.

Jausminio atbudimo metais gal sunkiausia tėvų rolė, bet ji būtiniausia. Tėvams neišmintingai elgiantis, jų vaikas — paauglis — pasuks jau nebe į mokyklą, pas mokytoją klausti patarimo, bet į gatvę . . .

Pagaliau jaunystės audros, tos pat meilės, kuria ir tėvai savo laiku gyveno, ilgesys ir pašaukimo problemos ar nebus tik sunkiausia parei-

E L G R E C O — TRYS KARALIAI

ga tėvams, nes ateina metas, kad jie, meilėje pradėję, varge , rūpestyje puoselėję, tą savo meilės vaisių turi išleisti iš savo rankų.

Trumpai tariant, vaikas įpareigoja tėvus duoti, ir duoti iki savęs atsisakymo. Šeima — tai didžioji asketikos mokykla. Tėvai įpareigoti duoti tai, kaip ir jiems savo ruožtu buvo duota. Vaikas turi teisę gauti.

Tėvai nusideda ne tik tada, kai vaikus žudo, ar jų neleistinomis priemonėmis vengia, bet ir tada, kai atsisako auklėtojų rolės.

Neveltui psichoanalizė randa sau gausios medžiagos, besiknaisiodama pirmojoje neurotikų kūdikystėje. Jei kūdikio fizinė ar nervinė sveikata gali būti sužalota dar moters įsčioje, jo afektyvinis gyvenimas, jo subtilioji psichinė struktūra dažniausiai yra pažeidžiama augimo metu.

Negalima pateisinti tėvų daromos skriaudos vaikams nei jų nežinojimu, nei jų persikrovimu kitais darbais. Apie viską skaitoma, viskuo domimasi, randama laiko pomėgiams ir išsiblaškymams, nebelieka laiko tam, kurio gyvenimo priežastimi jie patys yra, ir nuo kurio suformavimo priklausys tiek vaiko, tiek jų čionykštis ir amžinasis džiaugsmas. Vaikai — tėvų vainikas ne

tik laike, bet ir amžinybėje. Moteris-motina išeina ieškoti uždarbio ne dėl to, kad reikia, bet dėl to, kad nesinori atsilikti nuo kitų puošnume, prabangoje, santaupose, dėl kurių — kai perdaug sutaupoma — dažnai tik barniai ir neapykanta. Vaikas gi paliekamas gatvei arba iš bėdos susitvėrusiam lopšeliui — darželiui, bet kuriai kitai anoniminei įstaigai.

Bažnyčia, puoselėdama bet kokią karitatyvinę iniciatyvą vaikų globos ir auklėjimo srity, nemano atleisti tėvų nuo jų tiesioginės pareigos. Globos įstaigoms užtenka našlaičių ir tų, kurių tėvai nėra verti savo kūdikio, nes, praradę bet kurį žmogiškumo bruožą, nebesupranta jo vertės ir nebežino savo pareigų jų atžvilgiu. Sveiki ir normalūs tėvai neturi jokio pasiteisinimo lengvinti savąjį gyvenimą, atsisakydami būti savo vaikų auklėtojais.

Šeima — žmogiškojo bendravimo, pilnutinio žmogaus buvimo apraiška. Bet pilnutinis žmogus nėra nei daiktas, nei eilinis gyvis. Tai asmuo, per kurį tiek negyvos gamtos jo kūne paslėpti elementai, tiek gyvių pasauliui bendras gyvybinis instinktas, ar gyvuliui savas juslingumas yra išvedami iš individualumo ir laikinumo ribų.

Nors į šeimą žmogus, atrodo, įeina spontaniškai, bet, faktiškai, šeimos institucija yra kažkas daugiau už atskirą jos narį. Užtenka akyliai įsiskaityti į senuosius istorijos dokumentus, paminklus, įsigilinti į įvairių tautų žmonių sąžinės balsą, pasireiškiantį per institucijas ir papročius, kad nustatytum, jog jau ir natūralinėj plotmėj moterystė yra sakralinio pobūdžio. Į ją visur ir visais laikais sveiko žmogaus žiūrima, kaip į kažką religiško, atseit, ne žmogaus valios suplanuoto, bet išplaukiančio iš slaptingųjų pačios prigimties gelmių.

Sąmoningai tikįs žmogus, nebe neaiškios intuicijos vedamas, bet logikos verčiamas, atpažįsta, kad moterystės autorius yra Dievas, kad šeima nėra žmogaus sukurta institucija. Moterystės religinis charakteris išplaukia iš jos dieviškos kilmės. Moterystės tikslas — gimdyti ir formuoti Dievui vaikus ir sujungti kilnios ir nepadalinamos, pilnutinės meilės ryšiu vedusiuosius. Dieviškos kilmės yra ir pats moterystės natūralinis aktas, nes tai Apvaizdos gamtai patikėta žmogaus tvėrimo, gyvybės perteikimo priemonė. Tuo natūraliniu aktu žmogus tampa Kūrėjo visagalybės instrumentu.

Katalikų Bažnyčia moterystės ryšį ne tik užgiria, bet pakelia į Sakramentą. Kodėl? Kristus, Dievo Sūnus, nepanaikino Tėvo-Kūrėjo nustatytosios tvarkos, — nes juk per Jį patį viskas buvo sukurta — o tik atitaisė, kas nuodėmės buvo pagadinta.

Nemąstantieji gudragalviai "piktinasi", kad Bažnyčia, esą, po sutuoktuvių leidžia tai, ką prieš sutuoktuves draudė... Taip, Bažnyčia leidžia prokreacijos aktą, nes ji interpretuoja Dievo mintį ne pagal žmonių seksualinio apetito įgeidžius, bet didžiosios susituokiančiųjų užduoties šviesoje. Jei nedaug kas tegyvena Bažnyčios normomis, tai ne Bažnyčios kaltė. Bažnyčia reikalauja iš susituokiančiųjų tikrosios meilės, ši gi yra santūri ir amžina, ne egoistiška. Tokią meilę Bažnyčia ir palaimina, tokia meile gyvenantieji jaučia jų ryšio palaimą, Malonės veikimą.

Kaip ne visi, besinaudojantieji šventa Komunija ir Išpažintimi, tų sakramentų yra pašventinami, taip ir moterystės sakramento efektyviajam veikimui kliūtį sudaro jo esme negyveną susituokusieji asmens. Moterystės sakramentas savyje turi tikslą ir galią tobulinti natūralinę meilę, stiprinti neišardomumo ryšį ir pašventinti susituokusius. Bažnyčia popiežiaus Pijaus XI lūpomis, "Krikščioniškosios Moterystės" enciklikoje, moko taip: "Sakramentas tuose, kurie jo veiksmui nestato kliūčių, ne tik padaugina pašvenčiamąją Malonę, dieviškojo gyvenimo nuolatinį pradą mumyse, bet suteikia dar specialių dovanų, gerų nusiteikimų, Malonės diegų; tokiu būdu sakramentas tobulina prigimties galias taip, kad vedusieji pajėgia ne tiktai suprasti, bet realiai norėti ir įgyvendinti praktikoj tai, ko iš jų reikalauja moterystės tikslai; sakramentas atidaro jiems kelią į aktualiosios Malonės pagelbą, kiekvienu atveju, kada jiems to reikėtų savo luomo pareigoms atlikti".

Sveiko žmogaus prigimtis susitinka su Dievo planu, žmogus palinksta Dievo valiai. Į šeimą žmogus linksta natūraliai, bet joje jis išlieka tik tada, kada gyvena nebe paviršutinišką biologinį gyvenimą, o įsimąsto į savo santykius su Dievu ir naudojasi antgamtiškomis priemonėmis.

Nepaslaptis: susituokiantieji nėra tobuli. Dažnai arčiau viens kitą pažinę, viens kito išsigąsta. Jie negyvena izoliuoti. Pasitaiko, kad dar vos iš bažnyčios išeidami, jau sutinka širdin nerimą įdiegiančius konkurentus... Hedonistinės pasaulėžiūros atstovams tai jau užtenkami motyvai nutraukti sudarytam — "per neapsižiūrėjimą" — ryšiui.

Ir kas, jei ne tas, kurs Bažnyčios mokslo šviesoje pažino savo teisių ribotumą paties savęs atžvilgiu, prisivers atsisakyti viliojančių pagundų ir palenks save Dievo valiai? Kas vėliau, jei ne santūrus tikintysis, išėjęs Bažnyčios asketikos mokyklą, pajėgs reguliuoti savo seksualinį apetitą, kad nenusikaltus Dievui — kūdikių žudymu ar prigimties piktnaudojimu? Pagaliau, kas kitas, jei ne krikščioniškos artimo meilės herojus atliks sunkią auklėtojo pareigą, nereikalaudamas iš savo vaikų daugiau, kaip jų pačių laimės?

Šeima, jei ji tokia gali būti, gali būti tiktai katalikiška. Šeimos institucija yra dieviškos kilmės, jai priklausą nariai turi būti save Dievo valiai palenkę, krikščioniškos asketikos pijonieriai. Suprantama: šiandien tikrai katalikiška šeima daugiau negu reta išimtis, tai stebuklas, nes reta išimtis yra ir šventasis, tauri pilnutinio žmogaus asmenybė.

FRANZ KAFKA

VINCAS KAZOKAS

Yra vaisių, kuriais mes naudojamės ir gardžiuojamės be jokių pastangų: užtenka tik ištiesti ranką, nusiraškyti nuo šakos ir čia pat jais skonėtis. Tačiau yra vaisių, įvilktų į kietus kevalus, arba tokių, kuriuos, prieš vartojant, reikia atitinkamai paruošti, norint pajusti jų tikrąjį skonį. Panašiai yra ir su kūryba. Yra veikalų, kuriuose viskas iš karto atskleista: skaitytojui arba žiūrovui belieka tomis meninėmis vertybėmis pasinaudoti ir jomis gėrėtis. Bet yra veikalų su giliai paslėpta mintimi, kurią skaitytojas patsai turi atkasti, kur jis drauge su autorium turi išmąstyti smulkiąsias detales, išsiaiškinti jų simbolinę prasmę, ir tik po didelio pasirengimo ir įdėtų pastangų prieš jį atsiskleidžia veikalo visas grožis ir prasmė. Prie šios pastarosios meno kategorijos priklauso beveik be išimties visi didieji menininkai.

Prie jų priskirtinas ir Franz Kafka, tasai mums beveik nepažįstamas vokiečių rašytojas, kuris šiandien po Nietzschės Vakarų pasaulyje yra laikytinas vienu iš giliausių ir įtakingiausių. Kaip Friedrich Nietzsche savo neramia dvasia ir sugestyviu žodžiu sukėlė revoliuciją mąstymo pasaulyje, naujomis idėjomis apvaisindamas poetus ir tebeįtakodamas ligi šiandien filosofus, lygiai ir Franz Kafka, stovįs Nietzschės priešingame poliuje ir teigiąs, kad ne Dievas, bet žmogus miršta, miršta prasilenkęs su Įstatymu, ir to paties Įstatymo sprendimu, literatūros pasaulyje šiandien neabejotinai sukėlė nemažesnę už Nietzsche revoliuciją, atskleisdamas ligi jo neliestus ir nežinomus pasaulius.

Pirmą kartą skaitančiam jo raštus, Kafka pasivaidena kaip absurdiškas, nežinia ką norįs pasakyti rašytojas. Ir tik kelintą kartą įsiskaičius ir įsigilinus į asmenų, scenų bei atskirų žodžių simbolinę prasmę, pamažu prieš skaitytojo akis išsiritulioja gigantiškas pasaulis, apipintas metafizinėmis idėjomis ir savyje laikąs paslėpęs žmogaus ir visų daiktų prasmės raktą. Tačiau to rakto niekam nepavyks iškasti, nes kiekvienas simbolis turi begalybę prasmių ir kiekvienas jo aiškinimas atidengs tik dalį tiesos, ir niekados tasai aiškinimas nebus pilnutinis. Sulaikęs kvapą skaitytojas įtemptai tikisi iš Kafkos išgirsti paskutinį žodį, paskutinį, kuris jam galiotų kaip Ariadnės siūlas, vedąs jį iš begalinio idėjų bei problemų labirinto į nedviprasmę realybę ir amžinąją tiesą. Tačiau jis niekados nebus ištartas, nes jis, kaip anoje to paties Kafkos legendoje imperatoriaus pasiuntinys, neįstengs nugalėti kelyje begalybės kliūčių ir tavęs niekados nepasieks, ir "tu sėdėsi prie lango ir sapnuosi jį, kai vakaras ateis" ("Die kaiserliche Botschaft"). Skaitydamas jo veikalus neišvengiamai vaizduojiesi, lyg patsai Kafka būtų anas mirštančio imperatoriaus pasiuntinys, skinąs sau kelią į tave, skaitytoją, o kada užverti paskutinį puslapį, pamatai, kad ne tu, o Kafka buvo tasai, kuris laukė ano dieviškojo pasiuntinio su jam skirta žinia. Būdamas, anot paties Kafkos, šiame didžiuliame pasaulio kalėjime, jis klausėsi sutemose stuksenimo, kuris į jį veržėsi per sienas. Tačiau jį tepasiekė tiktai surizgę garsai.

Franz Kafka gimė 1883 m. Prahoje, mieste, kuris aštuoneriais metais anksčiau pasauliui davė kitą didelį poetą, būtent, R. M. Rilkę. Kurį laiką dirbęs savo gimtajame mieste draudimo įstaigoje, Kafka vėliau ją meta ir, persikėlęs į Berlyną, pasišvenčia vien tik kūrybai. Susirgęs džiova, jis atsigula Vienos Kierling sanatorijoje, kurioje jis ir miršta 1924 m., sulaukęs vos 41 metų amžiaus. Ir keista, beveik visą savo gyvenimą iš Vokietijos neiškėlęs kojos (išskyrus trumpas vasaros iškylas po Italiją) ir rašęs vokiškai, Kafka su savo kūryba atėjo į Vokietiją iš svetur (Prancūzijos, Anglijos, Amerikos) jau po to, kai jo raštai Vakarų pasaulyje pasidarė dienos tema. Be abejo, klaidinga būtų teigti, kad patys vokiečiai nebūtų mokėję jo įvertinti. Ne. Tačiau lemiančios reikšmės čia turėjo politinės aplinkybės, kurios privertė prieglaudos svetur ieškotis tokias figūras kaip Stefan Zweig, Franz Werfel ir visą eilę kitų. Neabejotinai to paties būtų susilaukęs ir Franz Kafka, čia paminėtųjų tremtinių kraujo brolis, jeigu ankstyva mirtis nebūtų jo išvedusi iš gyvųjų tarpo. Gyvas būdamas jis dar nebuvo spėjęs sulaukti visuotinio pripažinimo ir garbės ir tebuvo žinomas tik siaurame draugų ratelyje, kur jam bene lemiančios reikšmės turėjo Franz Werfel, paskatinęs mesti nuobodų valdininko gyvenimą ir atsiduoti vien menui. Tačiau negalėtume tvirtinti, kad kas nors iš jo meto rašytojų būtų jį stipriau įtakojęs, išskyrus Šventraštį ir Kierkegaardą. Tai gal todėl ir šiandien Kafka yra vienišas savo kely, kaip kad vieniši savu laiku buvo H. Kleistas arba Fr. Hölderlinas, per didelis, kad duotųsi įrikiuojamas į kokią nors literatūrinę srovę, ir per sunkus, kad tekėdamas laikas jį nuplautų.

Materialiai imant, kūrybinis Kafkos palikimas nėra labai didelis: jo intymusis draugas Max Brod visus jo raštus surinko ir išleido dešimtyje tomų, iš kurių keturis sudaro jo laiškai ir dienoraščiai. Dar Kafkai gyvam tebesant, kai kurie jo smulkūs dalykėliai su jo žinia buvo išspausdinti ano meto kaikuriuose Berlyne leidžiamuose literatūriniuose žurnaluose, tačiau tai buvo tik mažytės nuotrupos, gi visa kita mirdamas paliko rankraščiuose, kuriuos jis prašė po mirties sunaikinti. Vis dėlto jo testamento vykdytojas, minėtasis Max Brod, pasielgė priešingai jo valiai, tuo pačiu patvirtindamas paties Kafkos prielaidą, kad žmogaus pastangos santvkyje su

tomis nesuvokiamomis ir nežinomomis jēgomis, kurios, būdamos šalia žmogaus, veikia ir apsprendžia jį, prilygsta nuliui.

Tokiu būdu Kafka prieš savo valią paliko gyvųjų tarpe, nors ir kaip norėjo savo buvimo pėdsakus ištrinti. Kas vertė Kafką padaryti tokį sprendimą? Max Brod Kafkos biografijoje šito dalyko nekomentuoja. Gal Kafka juos norėjo dėl to sunaikinti, kad visi jo kūriniai tėra tik fragmentiniai, nė vieno galutinai išbaigto, o gal jį vertė tai padaryti baimė, tasai charakteringas jam ir jo kūrybai bruožas, baimė pasaulio ir gyvenimo (Weltangst), baimė paties didžiojo Įstatymo, kurio akivaizdoje žmogaus susikurtoji reliatyvi tiesa vistiek liks klaidinga ir neteisi. Todėl visai nenuostabu, kad Kafkos idējinė giminystė su Pascaliu ir Kierkegaardu yra daugiau negu artima: juos visus tris jungia bendras religinis leitmotyvas, kad žmogus visados liks neteisus prieš Dievą, net jeigu ir Dievas žmogaus atžvilgiu nebūtų teisus. Kafka visai nekelia klausimo, ar yra Dievas, dėl kurio taip baisiai kankinosi Dostojevskis, taip pat jo ir neneigia, kaip Nietzsche. Priešingai, Kafka Dievo buvimą priima, kaip savaime suprantamą ir aiškų dalyką, kaip aksiominę tiesą.

Tačiau, nežiūrint šito aiškumo, palieka vienas visais laikais atviras klausimas — žmogaus santykio su Dievu klausimas. Šita problema — žmogaus santykio su Dievu problema — yra pridengta neperskrodžiama paslaptim, kuri Kafką masino ir drauge gąsdino. Dar ryškiau šitoji baimė atsistoja prieš akis atsimenant, kad Kafka buvo žydas, atstovas tos tautos, kurios esmē, kaip taikliai charakterizuoja S. Kierkegaardas, glūdi baimėje. Šį bruožą dar labiau papildo kaltės jausmas, ką ypač pabrėžia Kafka savo raštuose. Žmogus jos nežino, tik jaučia ją, ir tasai nežinojimas jį tik dar labiau apkaltina. Ir čia Kafka neranda jokio iš kaltės išsivadavimo, jokio atpirkimo. Ji veda žmogų į desperatišką galą be jokio vilties pragiedrulio. "Kaip šunį" ištaria beviltiškai ir tačiau be jokio priekaišto Josef K., nežinomo teisėjo ir nežinia už ką pasmerktasis, kritęs nuo peilio dūrio į nugarą (žiūr. "Der Prozess). Kaltė, arba tai, ką Kierkegaardas vadina "Krankheit zum Tode", žmogaus pastangomis neatperkama.

Kaip žmogaus pastangos dūžta ieškant išsiteisinimo, Kafka gana ryškiai atvaizdavo savo romane "Der Prozess". Tačiau tegu romano herojus pasmerkiamas ir galop nužudomas, Kafka vistiek nepadaro išvados, kad žmogaus pastangos šitame reikale yra visiškai tuščios. Gal žmogus ir galėtų išsiteisinti, jeigu jis žinotų, už ką yra kaltinamas, ir taip pat žinotų kelius į teisėją. Ir čia vėl, apsukus plačiu ratu, sugrįžtama prie išeities taško, kad tikrasis santykis tarp Dievo ir žmogaus nesusekamas ir kad žmogus visados Dievo akivaizdoje liks kaltas. Dar lieka viena išeitis, kurios Senasis Įstatymas nežinojo ir kurią Kristus paskelbė Naujajame Įstatyme, būtent, malonės kelias, tačiau ir šis kelias nepriartina žmogaus prie Dievo, nes niekas nežino, kaip tą malonę pasiekti. Lygiai kaip kaltė Kafkos akimis nėra fikcija, bet realybė, nes rezultate žmogus nužudomas, taip ir malonė yra konkreti realybė, tačiau kas ją laimi?

FRANZ KAFKA

Malonės problemą Kafka kelia savo romane "Das Schloss". Bet ir čia, kaip ir knygoje "Der Prozess", motyvas pasikartoja — žmogaus pastangos eiti malonės keliu lieka bevaisės.

Šiuose savo stambiausiuose veikaluose Kafka bando atsakyti, kad nėra jokių tiltų tarp dieviško ir žmogiško ir kad žmogaus gyvenimą apsprendžia dvi jēgos: aukštesnioji, galiojanti malonės vardu, kuri tačiau lieka nerealizuota, nes žmogus nežino, kaip prie jos prieiti ir kokiu būdu ją laimėti, ir žemesnioji, nežinanti jokio pasigailėjimo ir pasmerkianti.

"Der Prozess" pradedamas banko tarnautojo Josef K. suēmimu, tačiau jam neaišku, nei kieno vardu jis suimamas, nei už ką, ir baigiamas suimtojo nužudymu. Nors Josef K. ir suimamas, tačiau jo gyvenime niekas nepasikeičia: jis kaip ir anksčiau palieka savo namuose, kaip niekur nieko eina tas pačias pareigas savo tarnyboje, ieško būdų susisiekti su teismo įstaigomis, ten išsiaiškinti savo kaltę ir be abejonės išsiteisinti. Daug kalbama apie paslaptingą teismą, kuris prieblandoje arba naktimis posēdžiauja beveik kiekvienoje miestelio namų pelēpēje, bet

veltui K. bando susirišti nors su vienu asmeniu, kuris turėtų bent tiesioginius ryšius su pačiu teismu. Ir pagaliau, kai jis vedamas nužudyti, sužino, kad teismo sprendimas įvykęs jo nenaudai. Ir šitoje vietoje niekas neabejoja, kad Josef K. jau buvo pasmerktas dar prieš jį suimant, gal net anksčiau, negu jo motina buvo jį pagimdžiusi. Kafkai pasaulis galioja kaip milžiniškas kalėjimas (Weltkerker), iš kurio niekas negali pabėgti nei pasislėpti. Štai dėl ko Josef K., nors ir suimtas, vistiek jis paliekamas namuose.

Kai kas norėtų aiškinti, kad šisai Kafkos veikalas yra moderniosios biurokratijos kritika, biurokratijos, kuri supančioja žmogų savo milžiniškame voratinklyje, tačiau šitoks aiškinimas galiotų tik tuo atveju, jeigu Kafkos veikalai būtų palaidi, atseit, neturėtų jokio vidinio ryšio. Gi iš tikrųjų visi Kafkos veikalai, pradedant stambiaisiais ir baigiant pačia smulkiąja proza, idėjiniu atžvilgiu sudaro vieną organišką visumą, ir atskirų dalykų prasmė ir jų aiškinimas galioja tik visumoje. Savo veikalų pagrindinę mintį Kafka yra išreiškęs savo dviejose legendose ("Vor dem Gesetz" ir "Die kaiserliche Botschaft"), gi visi kiti veikalai yra ne kas kita, kaip tose legendose keltų minčių plėtojimas ir komentavimas. Tokiu būdu ir "Der Prozess" kelia vieną iš didžiausių klausimų: kiek mano tiesa sutinka su amžinuoju Įstatymu, arba kitais žodžiais, ar nežinant paties Įstatymo, tavo padarytoji klaida galioja kaip kaltė? Josef K. apkaltinamas ir jo pasmerkimas į šiuos klausimus atsako visai nedviprasmiškai. Kafka nevaizduoja paties teismo, bet tik patį kaltinamąjį, nes kad įvyktų teismo sprendimas, kaltinamojo dalyvavimas teisme yra visai nereikalingas. Tą kaip tik aiškiai pabrėžia ir kalėjimo kapelionas, Josef K. atsakydamas: "Teismas iš tavęs nieko nenori. Jis tave priima, kada tu ateini, ir tave atleidžia, kai išeini". Tasai pats kalėjimo kapelionas jam papasakoja ir aną garsiąją legendą "Prie Įstatymo durų", kuri galioja kaip raktas į visą Kafkos kūrinį. Žmogus siekia tiesos, ano didžiojo Įstatymo, tačiau jam niekados nepavyks prie jo prieiti, nes jo kelias, Įstatymo akimis, tėra tik tariamas, vedąs ne artyn, bet dar labiau atitolinąs. Pagaliau, kaip ir anoje legendoje, žmogus net gali pasiekti Įstatymo rūmus, bet jis neturi drąsos peržengti jų slenkstį. Durų sargas jam nedraudžia eiti gilyn, tik jį gąsdina, jį atkalbinėja, aplinkiniais keliais pavaizduodamas paties Įstatymo baisumą. Vadinasi, žmogus surado kelią į Įstatymą, bet pasidavė kitų tiesų gundymams. Ir tik mirštant jam atsiskleidžia visoje tragikoje jo siekimo ir laukimo beprasmybė, kai sargas, jo klausiamas — kodėl čia, prie tų vartų nepasirodė joks kitas žmogus, o tik jis vienas — sargas jam atsakė, esą, tos durys yra skirtos tik tau vienam. Ir jeigu jis nebūtų paklausęs sargo ir būtų ėjęs vidun, greičiausiai jam nieko nebūtų atsitikę, gal anie kiti sargai, kurie pirmajam pasirodė tokie baisūs, anam žmogui būtų žemai nusilenkę ir patys atidarinėję sekančias duris, tačiau jis pakluso pirmajam sargui, kuris jam kalbėjo ne savo tiesą, ir vis dėlto tai buvo jo tiesa. Jeigu bandžiusiam eiti sargui tasai kelias buvo nepakeliamas ir baisus, tai be abejonės tik todėl, kad jis bandė eiti ne jam skirtu keliu, bet keliu ano žmogaus, kuriuo tik tas vienas ir tegalėjo eiti. Štai dėl ko sargui ši tiesa buvo nepakeliama. Dėl to jis suklaidino ir atėjusįjį Įstatymo ieškoti, nors jis ir nemelavo.

Šitoje vietoje kai kas gali palaikyti Kafką fatalistu, teigiančiu žmogaus predestinacija, tačiau šitokia pažiūra būtų aiškiai klaidinga, nes Kafka ypatingai pabrėžia ir iškelia žmogaus individualumą, kuris pasireiškia jo laisvu apsisprendimu. Ir čia kaip tik autorius pabrėžia šito individualumo tragiškąją pusę, nes žmogus apsisprendžia už tam tikrą tiesą, jo akimis tikrą, ir vis dėlto toji tiesa tėra tik tariama, nes kiekviena tiesa savyje slepia ir didelę dozę klaidos, kuri Įstatymo akivaizdoje jau pasidaro kaltė. Kiekvienas iš mūsų gyvena kokia nors tiesa (gyvenimas nėra imanomas, jei jis nėra pagrįstas tiesa); asmeniškai mūsų susikurtoji tiesa galioja mums kaip absoliuti, kurios vardan mes laikome kitų tiesas klaidomis, su ja ir už ją mes ir mirštame, ir vis dėlto toji be atodairos teigtoji tiesa, užstodama arba pavaduodama Įstatymą, to paties Įstatymo akyse mus ir apkaltina.

Tokį tariamos tiesos suabsoliutinimą atskleidžia ir jį karčiai išjuokia Kafka kitame savo veikale "In der Strafkolonie", parodydamas, kokių drastiškų priemonių griebiasi tariamų tiesų autoriai ir jų pasekėjai, nukrypusius nuo jų susikurtų įstatymų guldydami į tam tikrą kankinimo mašiną, kuri aštriomis vinimis mirštančiojo kūne išrašo sarkastišką Kafkos pajuokos žodį "Sei gerecht". Atvykusiam į tą koloniją mokslininkui — tyrinėtojui tos tiesos atstovas neriasi iš kailio, aiškindamas tos mašinos uždavinius ir svarbą, tuo pačiu pabrėždamas, kad tik jo tiesa yra vienintelė, ir prašo mokslininko, kad jis jam pritartų būsimajame kolonijos posėdyje, kur dalyvaus naujas tos kolonijos komendantas su savo pasekėjais, nusistatęs prieš buvusio komendanto tiesą; kad nors mažiausią ženklą duotų, jog mokslas sutinka su senojo komendanto tiesa. Tačiau mokslininkas tyli ir po to išplaukia, dar pagrasindamas virvagaliu tiems, kurie bandė su juo drauge išvykti. Vadinasi, individualumas veda Kafkos žmogų į baisią desperaciją. Jis ieško tiesos, kuria jis išsiteisintų prieš Įstatymą, ir jos neranda: jis siekia malonės, bet ir ši jam nepasiekiama, ir Kafkos herojus miršta, nepasiekęs savo tikslo nei įvykdęs savo pašaukimo.

Romane "Das Schloss" Kafka vaizduoja į kaimą atvykusi žmogų, kuris nori įsikurti tame kaime ir vykdyti savo uždavinius, kuriems jis buvo pačios Pilies į kaimą pašauktas. Kaimas yra tiesioginėje Pilies žinioje, ir niekas negali į jį patekti nei apsigyventi be Pilies žinios. K. praleidžia ten visą savo gyvenimą, nelaimėdamas nei

ALBERTAS VESČIŪNAS

PONIOS G. E. PORTRETAS

Pilies pritarimo, negalėdamas galutinai pasilikti kaime nei pagaliau pradėti savo pareigų, kurioms jis buvo į ten pakviestas. Ateivis J. K. po ilgų pastangų ir patyrimų pagaliau įsitikina, kad visi tie kaimo su Pilim santykiai, visa toji kaimiečių susikurtoji biurokratija bei socialinis gyvenimas tėra tik tariami, ir vis dėlto, jų akimis, tai galioja kaip neatšaukiama realybė. Epizodas apie Amaliją, kuri, gindama savo garbę, pasipriešino Pilies tarnautojui ir kuri yra pačių kaimo gyventojų, pataikaujant Pilies ponams, išskiriama iš bendruomenės tarpo, — ne tik ji, bet ir visa jos giminė, — yra raktinis punktas į pačią knygą. Ir todėl teisingai Albert Camus iš to padaro išvadą, kad kas nėra pajėgus atsisakyti savo garbės dėl Dievo, tasai pasidaro nevertas jo malonės. Ir čia Kafka iškelia nesuderinamus ir vis dėlto iš žmogaus reikalaujamus baisius kontrastus: dorybė yra laidas pasiekti malonei ir tačiau tos dorybės besąlyginis gynimas žmogų ir pražudo. Čia Kafka iš priešingos pusės pavaizduoja Biblijos Abraomo atvejį, kada Dievas iš jo pareikalauja savo sūnaus aukos. Abraomas pakluso, Amalija pasipriešino. Abraomas liko teisus, Amalija pasmerkiama. Šisai Amalijos epizodas primena Kierkegaardo veikalą "Furcht und Zittern", veikalą, kurį, kaip sako Max Brod, pats Kafka buvo labai pamėgęs ir kuriame nagrinėjamas Abraomo atvejis, kaip Dievas, reikalaudamas iš Abraomo jo sūnaus aukos, reikalavo tuo pačiu iš jo nusikaltimo. Abraomo pergalė (o tuo pačiu ir Bernabė šeimos nupuolimas) tik patvirtina tai, kad ne visada moralinės ir religinės kategorijos viena kitą grindžia.

Šisai dieviškųjų ir žemiškųjų kategorijų nesuderinimas ir vienų kitoms prieštaravimas eina per visą Kafkos veikalą. Knygos herojus K. ligi paskutinio atodūsio stengiasi savo gyvenimą derinti su Pilies, atseit dieviškaisiais nuostatais, ir vis dėl to jam nepavyksta. "Wie man's macht,

immer ist's falsch", beviltiškai atsiliepia K. ir vis dėlto rankų nenuleidžia. Kafka veikalo nepabaigė, tačiau, kaip Max Brod teigia, autorius buvo suplanavęs maždaug tokią pabaigą: herojus neatsisako tolimesnės kovos, bet miršta išsisėmęs, vistik dalinai laimėdamas — kada prie mirštančiojo lovos susirenka visa kaimo bendruomenė, iš Pilies ateina pranešimas, kad K. galutinai apsigyventi kaime negalįs, tačiau, remiantis tam tikrais nuostatais, jam leidžiama čia palikti ir dirbti. Šitokia knygos pabaiga priartėtų prie Goethės minties iš Fausto: "Wer immer strebend sich bemüht, den dürfen wir erlösen". Ir šituo atveju Kafka nenuslepia savo ironiško žvilgsnio: išsikovota malonė atsiunčiama tada, kada žmogus jos jau nebereikalingas.

Ir vistik turėtų būti kokių nors kelių, kuriais žmogus galėtų išeiti iš Kafkos pavaizduotojo košmariško pasaulio. Kafka šito kelio ješko ir gal atsakymą būtų davęs trečiajame savo didumu veikale "Amerika", žinoma, jeigu jis būtų jį baigęs. Ypatingą čia dėmesį reikėtų atkreipti į tos knygos skyrelį "Das grosse Naturtheater von Oklahoma", į kurį patenka į Ameriką atvykęs Kafkos herojus Karl Rossmann. Čia Kafka siekė sukurti naują tikrovę, kurioje žmogus būtų laisvas nuo problemų ir tuo pačiu laimingas. Iš augščiau paminėtų veikalų galime padaryti išvadą, kad realusis žmogaus gyvenimas nėra tikras, kaip kad jis pats tiki, bet tiktai tariamas. Tikras jis būtų tik tada, jeigu jis sutiktų taškas taškan su Įstatymu. Tačiau taip nėra: žmogus manosi esąs teisus, ir vis dėlto pasmerkiamas. Vadinasi, jis tik vaidina, patsai to nežinodamas, arba kitaip sakant, žaidimas norima surealinti. Šičia greičiausia ir glūdi toji žmogaus klaida, kuri Įstatymo akyse jį ir apkaltina. Belieka pasirinkti tik du keliai: gyventi arba žaisti. Tačiau kas yra tikras, kaip iš tikrųjų gyventi? Net ir šventasis neišvengia abejonių, net ir jis, Dievo nešėjas ir jo kūrybos bendrininkas, ir jis nėra absoliučiai tikras, kad jo gyvenimas sutinka su Dievo valia. Gi žaidimas visados bus tikras, jeigu bus žaidžiama sąmoningai. Viena iš žaidimo formų yra vaidyba, kurios pagrindinis bruožas yra ne gyventi, bet tik vaidinti gyvenimą. Tačiau iš kitos pusės būtų galima klausti, kaipgi įmanoma gyvenimą vaidinti, nežinant paties gyvenimo? Betgi šitas klausimas nesukelia jokios problemos, kadangi vaidyba neišeina iš žaidimo ribų: kaip bežaistum, vistiek tai lieka žaidimas, kuriame nieko nėra tikro, ir nieko meluoto. Gyvenimas vyksta kaltės ženkle, gi žaidimas, kaip ir prof. A. Maceina sako, savo esme yra nekaltas. Šita prasme Kafka ir nuveda savo "Amerikos" herojų Karl Rossmaną į didįjį gamtos teatrą Oklahomoje, kuris yra ne kas kita, kaip naujas Amerikos atradimas Amerikoje. Žodis Amerika mums tebegalioja kaip naujo pasaulio simbolis, bet praktikoje taip nėra, nes gi Ameriką apgyveno senojo pasaulio žmonės, atseit, užvaldė naują pasaulį, bet gyvena senuoju stilium. Štai dėl ko autorius savo personažą veda nuo New Yorko pakrančių ligi pat Oklahomos teatro, tuo norėdamas parodyti, kad naujajame pasaulyje nieko nėra naujo. Naujas pasaulis prasideda, kai Rossmannas peržengia Oklahomos teatro vartus, būtent, kada jis patenka į naują tikrovę, kur nėra melo nei tiesos, kur nėra kaltės nei nuopelnų ir kur Karl Rossmanas turėjo tapti laimingu.

Kaip būtų rutuliojęsis tolimesnis minėtojo herojaus gyvenimas, mums nežinoma, nes kaip sakiau, Kafka šio skyrelio (o tuo pačiu ir viso veikalo) nepabaigė. Vien tik Kafka privačiai buvo prasitaręs, kad Rossmannas turėjo būti tenai laimingas, tačiau jau ne Rossmannas, bet tas pats kitu vardu. Šitas savo vardo išsigynimas reiškia ne ką kita, kaip savo asmens išsižadėjimą. Tik asmuo gyvena ir kenčia, tik asmuo neša atsakomybę. Žaidime asmuo nereikalingas. Tu gali žaisti pats, lygiai ir kitas tavo vietoje gali žaisti. Tuo tarpu gyvenime niekas kitas už tave negali gyventi nei mirti. Reikia spėti, kad Kafka ir buvo užsimojęs duoti atsakymą į ankstyvesniuose veikaluose sau iškeltus klausimus, tačiau ir čia skaitytojui palieka tik nuojautos ir spėjimo galimybė, nes autorius galutinio žodžio nespėjo pasakyti.

Šalia čia suminėtųjų, būtų galima dar iškelti ir paanalizuoti kitus Kafkos veikalus, kaip Die Verwandlung, Die Beschreibung eines Kampfes, Die Chinesische Mauer, Das Urteil, ein Hungerkünstler, Ein Landarzt ir visą eilę kitų, kuriuose įvairiomis varijacijomis atsikartoja tie patys klausimai ir motyvai, jau minėti, augščiau, liečiant stambiuosius jo veikalus. Jų nagrinėjimas būtų ne kas kita, kaip tik niuansų ieškojimas, o tai išeina iš šito straipsnio rėmų.

Kafka yra giliausia prasme mistikas. Jo vaizduojamasis pasaulis neturi ryškių dienos spalvų arba nepermatomos nakties tamsos. Viskas vyksta kažkokioje neperžengiamoje prieblandoje, kur daiktai ir žmonės neturi aiškių apibraižų, bet tik kontūrus. Kafka neriasi į žmogaus galutiniuosius klausimus, ieško santykio tarp Dievo ir žmogaus ir šita prasme jis yra religinis tipas, religinis, nors jis tik religijos ieškojo, bet prie jokios nepritapo. Jeigu Dostojevskis buvo kovotojas už tam tikrą religiją, jeigu Nietzsche buvo religijos priešas, tai Kafka, ieškodamas atitinkančios religijos, esamas (konkrečiau sakant, žydų ir krikščionių) aštriai kritikavo. Religija Kafkai buvo toji neišsprendžiamoji problema, kuriai galutinio atsakymo nesą, ir tačiau be kurios gyvenimas palieka beviltiškai absurdiškas. Ji — lyg žibintas žmogaus rankose. Kaikam — paties žmogaus uždegtas, bet vis dėlto ginklas kovai su tamsa, tačiau Kafka nė vienu iš jų nepasitikėjo ir grūmėsi pats vienas su tamsa, akis nukreipęs į žvaigždes, kurios nekalba, bet ir niekad neapvilia.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

KAZYS BORUTA

ARBA REVOLIUCINIS ROMANTIZMAS

"Terrai" 1952 metais išleidus Kazio Borutos "Baltaragio malūną", po ilgesnės pertraukos šio rašytojo vardas vėl grįžo į lietuviškos spaudos puslapius. "Baltaragio malūnas" yra savotiška knyga — emigrantė, neradusi vietos savame krašte ir prasiveržusi pro geležinę uždangą į Vakarus.

Prieš aptardami šį veikalą, norime mesti žvilgsnį į Kazio Borutos kūrybą ir pabrėžti laužytą liniją nuo pirmųjų eilėraščių iki paskutinės knygos.

Kazio Borutos vardas glaudžiai susijęs su revoliucinio romantizmo sąvoka literatūroje, kuri, savo ruožtu, liečiasi su tokiu pat revoliuciniu romantizmu politinėje plotmėje. Norint apibūdinti šį romantizmą, reikėtų prisiminti kapitalizmo iškilimą ekonominiame gyvenime, darbininkų masių atsiradimą didžiuosiuose pramonės centruose, pozityvizmą, marksizmą, anarchizmą ir pagaliau spalio revoliuciją. Revoliuciniu romantizmu apskritai mes vadintumėm idealistinę pastangą revoliucijos keliu išvaduoti žmoniją iš bet kokios priespaudos, arba, paties Kazio Borutos žodžiais, sukurti tokią laisvės epochą, kurioje "pasaulis būt visiems laisvi namai, dangaus skliautai — pastogė". Tačiau pamažu šis romantizmas identifikavosi su socializmu bei komunizmu, ir išvadavimo idėja konkretizavosi proletariato kovoje su kapitalizmu.

Į literatūrą revoliucinis romantizmas atnešė socialinę tematiką, ir šios krypties rašytojai pasidarė savotiškais proletariato porte-parole, jo siekimų pranašais ir dainiais. Poezijoje iškilo nauja proletarinio herojaus figūra, nešanti žmonijai laisvę ir išsivadavimą. Nuo dvidešimto amžiaus pradžios revoliucinio romantizmo atstovų randame beveik visuose literatūriniuose sąjūdžiuose.

Iš pasaulinės literatūros revoliucinių romantikų pirmiausia minėtinas rusas **Maksim Gorkis,** arčiausiai stovėjęs prie socializmo bei komunizmo. Toliau — milžiniška proletarinio poeto **Vladimiro Majakovskio** figūra, prancūziškai rašęs rumunas **Panait Istrati, Romain Rolland,** atstovavęs abstraktųjį revoliucinį romantizmą ir religijų sintezėje ieškojęs sprendimo. Net ir **André Gide** vienu metu buvo pasidaręs šio romantizmo adeptu. Tik jo romantizmas buvo daugiau vidinio nerimo kilmės, metafizinis, sudaręs vieną iš jo evoliucijos etapų ir vėliau sudužęs į sekantį. André Gide "Les Nouvelles Nourritures Terrestres" skelbė hiperevangelizmą! "Jeigu rūbas, kuris dengia mano kūną, nunuogina kitą, aš eisiu nuogas."

Apskritai imant, vakarietiškoji šio romantizmo srovė buvo daugiau abstrakti ir esmėje ribojosi žmogaus reforma. Rusiškajai gi būdinga ekstazė, naikinimo instinktas ir aistra, pranašiškas pyktis ir neapykanta arba iš viso **jausminis charakteris.** Didžioji revoliucinių romantikų klaida buvo tai, kad jie susidėjo su politinėmis grupėmis, tuo būdu savo akinantį idealą pasmerkdami iš anksto **praktikos** korupcijai. Maždaug apytikris revoliucinių romantikų siekimų realizavimas buvo spalio revoliucija, kuri praktikoje ir pakirto idealistines šio romantizmo šaknis. Revoliucionieriai idealistai pamatė, kad negalima pasitikėti vadais, kad revoliucinė draugystė tėra **bendros kovos, bendros mirties draugystė** ir kad **negali būti bendrų laimėjimų eksploatavimo draugystės.** Ir paaiškėjo, kad toks Dostojevskis "Užrašuose iš mirusių namo" yra daug didesnis revoliucionierius už Gorkį, nes jis parodo nužeminto žmogaus kančią, kuri niekad neliks be atgarsio ir kuri yra tikras revoliucijos grūdas. Gorkis gi tam tikra prasme išdavė savo idealą, nepajėgdamas tragedijoje dalyvauti iki galo. Bet gal tai buvo tik auka revoliucijai gelbėti?

Mūsų revoliuciniai romantikai buvo artimesni rusiškajai krypčiai. Literatūroje jie reiškėsi, ne visuomet turėdami aiškiai apsvarstytą idealą. Jų revoliucionieriškumas daugiau buvo salioninis. Jų revoliuciją galima būtų pavadinti frakuota sentimentaline revoliucija. Maža kas iš jų ėjo su nužemintaisiais ir nuogi, kad nenurengtų kito. Tačiau jų kūryba yra charakteringa bendrai šio romantizmo krypčiai ir sudaro ryškią srovę mūsų literatūroje.

Žymiausias revoliucinio romantizmo atstovas mūsų literatūroje kaip tik ir yra "Baltaragio malūno" autorius Kazys Boruta, **kovojęs ir praktiškai,** nusivylęs, bet likęs ištikimas savo idėjai pačia bendriausia prasme. Literatūrinės tradicijos požiūriu, jo pirmatakais revoliuciniais romantikais laikytini mūsų literatūros klasikas **Jonas Biliūnas** (1879-1907), kurio poezija ir pirmieji beletristikos bandymai (Be darbo, Pirmutinis streikas) maitinosi revoliucinėmis idėjomis, ir Balio Sruogos vienmetis **Julius Janonis.** Tačiau tarp jų ir Borutos yra didelis tarpas. Toks Janonis yra kietesnis, konkretesnis ir grynesnis revoliucionierius, tuo tarpu Kazio Borutos poezijoje skamba daug pašalinių motyvų ir įtakų, kaip, sakysim, Jesenino poezija, apdainavusi sūnus palaidūnus, jausmingus valkatas ir t. t. . .Jesenino valkata nė-

ra vien socialinės sąlygos padarinys. Jį tokiu dažnai padaro nerami prigimtis, valios stoka. Šioje vietoje Boruta, kaip ir dažnas revoliucinis romantikas, sumaišo plotmes ir palaidūniško gyvenimo bei silpnos prigimties kaltes suverčia socialinei nelygybei. Tai yra grynai rytietiška savybė. Ta proga prisimintinas Gogolio kurpius, rodos, Teliatnikovas, kuris, norėdamas greit pralobti ir nesąžiningai dirbdamas susibankrutuoja ir keikia vokiečius, kad šie savo sąžiningu darbu bei kantrybe atima duoną. Taigi ir Boruta, ir daugumas kitų revoliucionierių nebuvo nuoseklūs ir, turėdami akyse patetišką revoliucijos idealą, užmiršo paties žmogaus reformą.

Visą Borutos poeziją lengvai galima suskirstyti į keturias grupes pagal dominuojančius motyvus. Šie motyvai sutinkami visose pagrindinėse jo poezijos knygose: "Dainose apie svyruojančius gluosnius", "Kryžių Lietuvoje", "Duonoj kasdieninėj" ir "Eilėse ir poemose".

Revoliucinės kovos ir draugystės motyvas užima vieną iš pagrindinių vietų Borutos poezijoje, nes draugystę revoliucinėje kovoje poetas iškelia aukščiausiai. Šia tema parašytieji eilėraščiai yra vieni iš geriausių. Tai ypatinga draugystė. Kruvinos kovos, himninė, plakatinė draugystė, deginanti ir nepanaikinama. Šios draugystės ideologija ir humanistinis grožis geriausiai atsiskleidžia eilėraštyje "Draugams", kuriame poetas apdainuoja revoliucinės kovos draugus, krintančius, kaip žvaigždės rugpjūčio naktį, kad laisvė nepasiliktų tik iliuzija.

Toliau eina **jeseniniški motyvai**, apimantys ne tais keliais nuėjimo, tėviškės praradimo, žalios jaunystės netekimo ir negalėjimo sugrįžti kaiman temas. Šio motyvo požiūriu, Boruta įsijungia į nepriklausomybės epochos lietuvių poezijos nuotaikas. Šio motyvo eilėraščiuose poetas pasakoja, kaip grįžus iš kažkur "Pavieškelėje gluosniai nepažino — ir nusigrįžo tartum svetimi — Ar ne todėl man kojas surakino — ir duobės vieškelio sustojo kertėmis" —. Niekas jo nebepažįsta. Ir pats jis nebepažįsta. Jis aiškinasi pats sau, bet vistiek neaišku. Priežastys susimaišo. Ir pačiam Borutai realybėje, turbūt, buvo neaišku, ar šis kraštas jam svetimas dėl to, kad "kalėjime vaitoja", ar dėl to, kad laikas nuo jo atplėšė. Eilėraštyje "Nepažįstamoji" aiškiausiai išreikštas dramatinis jo santykis su gimtuoju kraštu ir vidinė kova tarp įgimto ir tarp teoriškai apspręsto ryšio su lietuviška žeme:

Išdeginai, kaip dykumas, man širdį
Ir gyslas ilgesio aitria ugnim.
Tai tavo sielvartas mane nugirdė,
Kad aš prisiekiau mirti su Tavim.

Iš sielvarto sužiedėję dirvonai,
bet Tu nepražydėjai širdyje.
Kur dingsiu širdyje su tuo lavonu,
nepražydėjus mano lelija?

Vilkolakiu ant kryžkelių gal staugsiu,
naktibalda trankysiuos per naktis.
Tavęs atgyjančios, žinau, nebesulauk-
[siu,
lavono Tavo nepakels širdis.

Visur skamba jausmingas, jeseniniškas sielvartas, hiperbolės, atmieštos tradiciniais revoliucinės poezijos atributais: kalėjimais, kartuvėmis, pančiais, grotomis, budeliais, muilinančiais virvę, ir rūščia dalia. Jeseniniški motyvai stipriausiai išreikšti "Svetimo Dangaus" eilėraštyje, kuris, šalia "Rūsčiojo paveikslo", "Draugams", yra gal geriausias poeto kūrinys.

Trečias savo reikšme yra **viesulos ir mylimos** motyvas. Moterys Borutos poezijoje užima labai daug vietos ir yra tarytum revoliucinės kovos įprasminimo simbolis. Negali kaikur atskirti, apie kokią draugystę poetas kalba. Borutos meilė romantiška, sentimentali, papuošta vėtrų aureole. Mėgstamiausias Borutos vaizdas — vyras ir moteris, "dviese tarp milijonų", revoliucinės kovos gretose žygiuojantys į ateitį. Dėl to jo meilė yra plakatinė, kaip Frans Mazerel medžio raižiniuose, maršo taktų nuslopinta ir subanalinta.

Ketvirtas motyvas yra tiesioginė **agitacija**. Šio motyvo eilėraščiuose poetas kalba nebe vaizdais, bet formuluoja šūkius, nieko bendro su poezija neturinčius ir labai artimus komunistams.

Formos požiūriu Borutos poezija silpnoka. Viskas tik apmatai, eskizai, žalios emocijos. "Antruosiuose Vainikuose" Boruta prisipažįsta neturėjęs kada ilgiau sustoti ties savo poezija, ir viską rašęs priebėgomis. Būdama emociškai stipri, nors ir nekaip įforminta, Borutos poezija turėjo nemažos reikšmės lietuvių poezijos raidoje. Jos įtakoje susiformavo vadinamas kairysis lietuvių naujosios poezijos sparnas: Kazys Jakubėnas, Antanas Rūkas, Juozas Kruminas ir t. t...

Komunizmo praktika Kazys Boruta nusivylė gana anksti. Proletariato valstybė, išauginusi valstybinį kapitalizmą ir paneigusi revoliucinį idealizmą, jau nepriklausomybės metais Borutai atrodė esanti milžiniškas kalėjimas, bet šį kartą jau patiems revoliucionieriams. Tatai jis yra pareiškęs Panait Istrati "Kyra Kyrolina" vertimo įžangoje. Ir dabar, kaip iš Lietuvos pasiekę mus žinios pasakoja, ir patį Borutą palietęs anas dviašmenis kalavijas, prie kurio nukalimo ar šiaip ar taip jis yra prisidėjęs.

Pirmas didesnis Kazio Borutos prozos darbas buvo romanas "Mediniai Stebuklai", kuriuose vaizduojamas dievadirbio Vinco Dovinės gyvenimas ir darbai. Šiame romane Boruta dar nesuranda tinkamos intonacijos savo beletristikai. Jis ten dar tebesvyruoja tarp objektyvinio vaizdavimo ir tendencijų, kylančių iš jo pasaulėžiūros, apibūdintos pirmoje šio rašinio dalyje. Jis čia dar negali atsisakyti tam tikro utilitarizmo ir aiškiai apibrėžtų (ne literatūrinių) tikslų. "Medinius Stebuklus" Kazys Boruta parašė, praplėsdamas savo trumpesnę apysaką, spausdintą "Trečiam Fronte". Pirmojoje versijoje ši apysaka gana aštriai lietė religinio kulto formas ir stengėsi ne vien meniškai, bet ir utilitariškai ir tam tikros ideologijos šviesoje "nuplėšti kaukę religiniams prietarams". Platesnėje versijoje, t. y. romane "Mediniai stebuklai", ypač pirmojoje dalyje, Boruta yra daug laisvesnis nuo minėtų utilitaristinių tendencijų, ir čia jau matosi visos prozininko savybės, kurios plačiau išsiskleidžia "Baltaragio malūne". Palinkimas į legendinį tikrovės traktavimą, artimas liaudies epui, lyriniai įtarpai, gyvas pasakojimas, įtemptas veiksmas ir pagaliau dažni nuslydimai į groteską, sutinkami ir "Baltaragio malūne", yra jau seni pažįstami.

Baltaragio malūnas" (Kazys Boruta, Baltaragio malūnas, arba kas dėjosi anuo metu Paudruvės krašte. Iliustravo medžio raižiniais J. Kuzminskis. Antrasis leidimas. Išleido Terra, 1952) yra labiau subrendęs ir meniškai atbaigtesnis veikalas. Visas pastatas paremtas liaudies epologika, kur natūralistiniai epizodai eina pakaitomis su legenda ir turi tam tikrą simbolinę prasmę. Veikalo siužetui paimta legenda apie malūnininką Baltrų Baltaragį, jo dukterį Jurgą ir velnią Pinčuką, greičiausiai nėra autentiška, t. y. ne iš lietuviškos tautosakos, nes lietuviškai tautosakai tos milžiniškos aistros, užmušimai, pasikorimai mažai techarakteringi; ten mažiau realizmo ir daugiau simbolikos; mažiau temperamento, daugiau melancholijos ir rezignacijos. Borutos legendos personažų temperamentas stumia ir laužo kaip vėjas. Temperamento prasme ji daugiau primena, sakysim, ukrainietiškas legendas, Gogolio panaudotas

"Mirgorode"ir"Vakaruose vienkiemyje prie Dikankos". Boruta taip pasakoja, lyg visų tų spalvingų nuotykių autorius būsų pats Udruvės krašto peizažas: ežeras ir ant stataus kranto stūksantis akmuo, apsuptas legendomis. Jis turi slaptą simbolinę prasmę autoriaus pasaulyje.

Knygos personažų charakteristikos yra grynai legendarinės. Jų reikšmė ir prasmė pirmiausia yra simbolinė. Ir Baltaragis ir jo duktė, ir Girdvainis ir velnias Pinčukas tėra aktoriai, kurie atlieka amžinai gyvos legendos gieztai apibrėžtų personažų roles. Arkliavagio Raupio ir bajoro Šešelgos figūros turi kiek daugiau realistinio kolorito, bet jie yra paimti iš XIX amžiaus pabaigos pakelių karčiaminės romantikos. Tik klebonas Bonifacas Bobinas ir davatka Uršulė yra gyvi žmonės. Visi keturi paskutinieji autoriaus yra gerokai sušaržuoti, nors ir prisilaikant liaudies stiliaus. Jie savotiškai iškrinta iš viso pasakojimo, nes jų kvapas yra antilegendinis ir jų spalvos nesiderina bendrame peizaže.

Stipriausiu knygos epizodu laikytumėm Girdvainio ir jo obuolmušių žirgų istoriją. Joje Boruta pasiekia ne tik augšto dramatizmo, bet ir meniškai stipriausiai įformina savo nuotaikas. Girdvainio personažu įkūnydamas legendarinę neramios ir išdidžios dvasios tragediją kovoje su likimu, Boruta lyg ir norėtų atskleisti kraštelį savo paties likimo, nes knygos pabaigoje jis sako: "O ir man pačiam kartais atrodo, tarytum aš pats, o ne Girdvainis būčiau turėjęs tuos obuolmušius žirgus ir važinėjęs kaip su vėjo sparnais pas Baltaragio dukrą piršlyboms, o paskui praradęs savo eikliuosius žirgus ir klaidžiojęs jų ieškodamas, keliais ir kryžkeliais". (Baltaragio malūnas, 251 p.)

"Baltaragio malūnas" mūsų kritikos buvo pripažintas meistrišku kūriniu, nors niekas ir nesileido į smulkesnę jo analizę. Tiesa, kad "Baltaragio malūnas" visumoje yra ryški, temperamentinga ir tvirtos konstrukcijos knyga, skaitoma, kaip gerai parašytas nuotykių romanas arba pasaka, bet visgi jis nepasiekia kitų mūsų prozos šio žanro kūrinių, kaip, pavyzdžiui, Vinco Krėvės legendos "Perkūnas, Vaiva ir Straublys", ar "Dainavos šalies senų žmonių padavimų" lygio. Boruta nevisur išlaiko meninę rimtį ir, kaip sakėme, nuslysta į groteską ir grubų Bauernschwanck humorą, kuris smarkiai griauna kūrinio vienumą ir naikina jo poeziją. Daug kas žavėjosi šios knygos stiliumi, statydami ją šalia geriausių šia prasme pavyzdžių mūsų literatūroje. Šiai nuomonei irgi būtų sunkoka pritarti. Borutos stilius yra grubus, lakoniškas, be puošmenų ir gana sklandus, bet jo autentiškumą smarkiai numuša liaudinio stiliaus maniera, kurios Boruta nepajėgia suvirškinti ir pakelti iki individualinio stiliaus lygio.

Lieka paskutinis klausimas: ar prozoje Boruta pasiekė savo poezijos lygį? Mūsų nuomone, **kad ne**. Nors jo poezija knibždėte knibžda formalinėmis ydomis, bet joje yra vienas autentiškas ir nepakartojamas borutiškas bruožas, kuris iki šiol ištvėrė prieš visus laiko smūgius. Borutos prozai šio bruožo kaip tik ir trūksta. Faktiškai ji laikosi tik jo lyrikos atošvaistomis, kurių vargu pakaks ištūrėti prieš laiką.

L. Miškinas.

ŽYMESNIEJI VOKIEČIŲ LITERATŪROS SUKAKTUVININKAI

Antrojo pokario vokiečių literatūra iš lengvo jau pradeda įgauti ryškesnes formas ir ryškesnį veidą. Kad ir neilgas, šis septynerių metų laikotarpis naujajai vokiečių literatūrai itin būdingas. Savo tragiškumu jis gal net būdingesnis už pirmojo pokario laikotarpį.

Dvasinis renesansas vokiečių literatūroj ėjo po abiejų karų. Tačiau šiuo metu jis, atrodo, įgauna net dar tvirtesnes formas, negu anksčiau. Juo didesnis dvasinis sukrėtimas, juo reikšmingesnis ir atgimimas.

Nenuostabu, kad pokario meto kūrybos sąlygos vokiečiuos, kaip aplamai visuos vakariečiuos, nėra palankios. Atsigavimas po didelių smūgių labai lėtas. Dėl to suprantami Fritz Martini žodžiai, kai jis sako, kad "mūsų fragmentiškiems laikams stinga rimties kūrybiniams polėkiams ir ant sukrėstų gyvenimo pagrindų net paprastų galimybių brandesnei kūrybai" (ct. jo "Deutsche Literaturgeschichte von den Anfangen bis zur Gegenwart, Krcener, 1951, p. 573).

Tačiau tie, kurių širdy teberusėjo šviesaus idealizmo kibirkštis, tuoj po pastarojo karo susibūrė į naują sąjūdį. Kūrybiniai jo balsai buvo sudėti į 1946 m. išleistą "De Profundis". Tame rinkiny randame visą eilę šių metų vokiečių literatūros sukaktuvininkų. Tai buvo šauksmas šviesos, vilties, išsigelbėjimo iš gresiančios dvasinės tuštumos ir katastrofos.

Patys jauniausieji minėtinieji šių dienų vokiečių literatūros sukaktuvininkai kūrė jau pirmajam karui pasibaigus, bet jų brandumas kaip tik ima reikštis dabar, po pastarojo karo. Šiuose, kaip ir kituose šių dienų vokiečių literatūros atstovuose, pastebim dvi sroves, kurių viena suka dešinėn, kita kairėn. Posūkis dešinėn darosi vis ryškesnis. Net ir patys aršieji kairiojo sparno atstovai ne vienu atveju iš lėto pradeda atsikvošėti. Sakysim, toks Plivier, gėrėjęsis bolševikine saule kur nors Kryme ar Kaukaze, pasirinko ramiąsias Bodeno ežero pakrantes palei Konstancą . . .

Miela mums čia atžymėti, kad vienas iš penkių dešimtų metų amžiaus sukaktuvininkų šių dienų vokiečių literatūroj, **Gottfried Hasenkamp** (g. 1902. 3. 12), yra katalikiškosios krypties atstovas. "Miela man būtų pažinti", rašo jis šių eilučių autoriui, "katalikiškosios minties raidą ir jūsų krašto žmonių kūryboje". Hasenkamp įnešė naują toną į vokiečių poeziją, jis atgaivino senųjų krikščionių himninę ir eleginę poeziją. Gimęs Bremene, jis Maria Laach perėjo į katalikybę ir jai uoliai tarnauja kūryba ir raštu (jis yra jau 30 metų "Westfaelische Nachrichten" redaktorius). "Kaip Paul Claudel, jūs stovėjot kaip karys savo poste", rašo Robert Groschke laiške Hasenkampui minėtam laikrašty (III. 12). Jau 1924 m. Hasenkamp sukėlė dėmesio savo "Himnais". Į "Mirusiųjų auką" jis sudėjo žemiškumo atpirkimą dieviškąja būtim — malone. Tai malda už visus, kurie tėvynės nebeteko, nuo artimųjų buvo atskirti, kuriuos tik dieviškoji malonė galėjo išgelbėti. "Salzburgo elegijoj" Hasenkamp būdingai jungia žemiškumą su amžinumu:

Kai chore naktį šventųjų paveikslus
[mes regim,
viršum laikų mus amžinybė ištinka.
("Romėnų freska vienam
seserų chore")

Brandžiausioji G. Hasenkampo lyrika sudėta į jo "Jūrą" (1938). Čia šėlsta audra ir gresia sudužimas, čia jūra spindinti ir vieniša—viskas žmonijos kelio simbolika. Ramybėj slypi sudužimo pavojus, ir poetas jį vaizduoja "Mergaitėj prie jūros":

Dengia ją lino drabužis, supamas
[vėjo,
Lygiai ir tyrai alsuoja lieknoji
[mergaitė.
Lygiai iš rankų kūrėjo amžių
[apyaušry

Išlėkė grožis lyg paukštė — o, kad
[nežūtų jis!
O, kad nereiktų, mergaite, tau
[apraudoti
Žydinčio grožio, jeigu sumindžiotų
[jį tau likimas.

Rinkiny "Carmina in nocte" poetas atvaizdavo 1942-45 m.m. pergyvenimus. Čia jis išrenka iš nakties tai, kas išlieka, kas amžina. Po chaoso ateina didelė ramybė ir tvarka:

Atrodo, didelė tvarka apgaubia
Iš chaoso iškilusį pasaulį,
Kai jau klaiki mirtis nutolo!
("Vakaras prie jūros")

Tik du Hasenkampo bendramečiai šių dienų vokiečių literatūroj —**Ernst Glaeser** ir **Guenther Weisenborn** — nuėjo skirtingais keliais. Glaeser (g. 1902. 6. 29), ekspresionizmo atstovas, savo raštuose, ypač "1902 metų ėmime" (1928), protestu stoja prieš tradiciją, skelbia jai revoliuciją. Šiuo atžvilgiu jame žymu Wedekindo, kaip asmenybės skaldytojo, įtakos. Tačiau jį paveikė ne tik komunistinė 1918 m. revoliucija, bet ir Hitlerio režimas. Glaeserio "Paskutinysis civilis" (1938) yra aštri nacionalsocializmo kilimo kritika. Dėl to hitlerininkai jo raštus sudegino. Buvęs emigracijoje, Glaeser vėl grįžo namo.

Antrojo, Weisenborno (g. 1902. 7. 10), literatūrinį kelią nusako su B. Brechtu pagal M. Gorkį parašyta drama "Motina". Jo antimilitarizmą rodo 1927 m. statytas "U-Boot S 4". Apstu K. Hamsuno patetinio stiliaus jo jaudinančių nuotykių beletristikoj. Patyręs kaceto žiaurumų už dalyvavimą rezistenciniame judėjime, Weisenborn juos atvaizdavo "Ilegaliųjų" dramoj, pilnoj tragikos, realumo, gilaus jausmo. Ji pasirodė 1946 m. Atsiskaitymą su nacionalsocializmu atvaizdavo savo "Memoriale" (1949 m.) Tuose raštuose daugiau šiurpo ir pagiežos kaip 1950 m. mirusio rytprūsio Ernst Wiecherto "Mirusiųjų miške" arba "Missa sine nomine" (1950), kur vietos skirta aukštesniosios malonės veikimui.

Vaižgantiškų "kapininkų" tarpe šių dienų vokiečių literatūroj miela mums matyti mums artimą kaimyną, **Werner Bergengruen** (g. 1892. 9. 16). Gimęs Rygoj, iš baltų vokiečių šeimos, Bergengruen kurį laiką yra gyvenęs Klaipėdos krašte. "Miela man prisiminti skambiąją lietuvių kalbą", rašo jis laiške šių eilučių autoriui, "ir tai, kad savo metu susitikdavom lietuvių rašytoją Vydūną. 1946 metais buvau jūsų kaimynas Austrijoj". Iš tiesų, Bergengruen yra daug keliavęs ir kiaurai pažįsta Europą. Prieš dvejus metus, šventųjų Metų proga, jis išleido "Atsiminimus iš Romos", kaip piligrimo ir ištikimybės katalikų tikėjimui įrodymą. Šiandien Werner Bergengruen laikomas vadovaujančiu beletristu vokiečių literatūroj. Jis yra vienas žymiųjų minėtojo "De Profundis" dalyvių. Dalis jo romanų yra iš baltų tėviškės, kaip "Ugnies bandymas" (1933), "Storosta" (1938), "Talino mirtis" (1939), kiti liečia istoriją, kaip "Karalija griuvėsiuos" (1927), "Hercogas Karolis Narsusis" (1930) ir kt. Jo brandžiausiais veikalais reikia laikyti "Didįjį tironą ir teismą" (1935) ir "Danguj kaip ir žemėj" (1940), kuriuose pasiekia puikų pasakojimą, dvasinį aiškumą jungdamas su epiniu įtempimu. "Kai galingieji gundomi ir silpnieji suvadžiojami", sako Bergengruen "Tirone", "tikėjimas žmogaus tobulumu pakertamas. Gal geriau būtų, kad vietoj jo stotų tikėjimas žmogaus netobulumu, nes niekame kitame nebus mūsų tobulumo, kaip tik tame tikėjime". Krikščioniškosios etikos klausimas atspindi ir "Ugnies ženkle" (1949), kur kyla teisės ir teisybės klausimai. Tatai žymu ir Bergengrueno lyrikoj, kuri yra skaidriai permatoma, gili ir klasiška savo forma.

Būdinga, kad kai mūsų Bern. Brazdžionis dainavo apie Jerichono rožę, tuo pat metu (1936) pasirodė Bergengrueno to pat vardo eilių rinkinys. Po to (1938) — "Uždraustas vaisius". Mums lemtingaisiais 1944 m. Bergengruen parašė "Dies Irae", kur vaizduoja vokiečių tautos laiko teismą ar jos tragedijos aiškinimą. Čia taip pat sunerta mintis, panaši į Franz Werfelio, kad "Dievas skyrė kiekvienam būti brolio sargu" ir kad karo naštą tenka nešti visiems:

Gal būt, jūs manėt, saugu bus už
[marių, už sienų,
Paslaptį šiąją užmiršus: kenčia
[visi, ką ir vienas.
("Pasaulio tautoms")

Šiuo metu W. Bergengruen gyvena Šveicarijoj (Zueriche) ir vis dar tebėra kūrybingas, pasireikšdamas tiek lyrikoj, tiek beletristikoj.

Muenchene gyvenąs **Ernst Penzoldt** (g. 1892. 6. 14) yra ne tik rašytojas, bet ir dailininkas bei skulptorius, taigi tęsiąs Hessės, Kokoschkos, Morgensterno, Ruthos Schaumann tradiciją. Kilęs iš frankų Erlangeno, vysto epinį humorą savo raštuose. Juose daugiausia vaizduoja mažų miestelių gyvenimą, kartais paliesdamas ir gilesnę problemą. Gausu humoro, groteskos "Powenzo gaujoj" (1930), "Dėkingam paciente" (1937), "Portugalezinėj kovoj" (1930). Humanistinio jausmo gausu "Korporale Mombour" (1941), kur pereitam kare visus kareivius šaukė į žmoniškumą ir broliškumą.

Be didesnio ženklo šiemet praėjo kito "kampininko", **Theodor Plivier** (g. 1892. 2. 12) sukaktis. Jis prie gražiojo Bodeno ežero greičiausia apmąsto šios žemės kelių niekingumą, kai jais vaikštinėjo Prancūzijoj, Švedijoj ir 1933-45 m.m. pas "tėvą" Staliną. Jo kūryba žymi Remarque'o natūralizmas, pvz., "Ciesoriaus diendirbiai", kur prislėgtas kūninis ir dvasinis gyvenimas toks tamsus. Vokiečių socialistų karo knyga yra "Kaizeris nuėjo, generolai liko" (1932). "Stalingradas" (1946) yra antrojo pasaulinio karo epas-reportažas apie šeštosios vokiečių armijos žlugimą. Įvykius aprašo su remarqueišku natūralizmu ir kaltinimo atvirumu.

Mažiau reikšmės bendrajai vokiečių šių dienų literatūrai teturi **Heinrich Zerkaulen** (g. 1892. 3. 2) su savo tėviškės lyrika ("Dainos nuo Reino" ir kt.) ir beletristika (romanas "Muzika ant Reino" ir kt.).

Will Vesper (g. 1882. 10. 11) yra ryškesnis atstovas tų, kuriuos žymi septynių dešimtų metų amžiaus skaičius. Gyvendamas Triangel (Hannover), Vesper yra kartu ūkininkas ir rašytojas, poetas ir beletristas. 1943 m. Lietuvos Valst. Leidykla išleido jo "Linksmąsias pasakas" lietuviškam vertime. Jo raštų esą išversta į nemaža kitų kalbų. Jo žymesni lyrikos rinkiniai yra "Meilės puota", "Graži yra vasara", "Motina ir kūdikis." Šiais sukaktiniais metais Vesper išleido novelių ir poezijos (rinktinės) rinkinį "Drąsus bukasnapis", dedikuodamas šių eilučių autoriui mums, tremtiniams, būdingu įrašu iš to pat rinkinėlio:

Dievo bangos ir vėjas,
bet vairą ir burę,
kad krantą laimėjus,
jūs turit.

Will Vesper ir tuo mielas skaitytojui, kad jis visur gyvenime jieško šviesiųjų pusių, prasmės:

Net tam, kas be prasmės,
duok prasmę;
taip griebk už pakarpos
naujus metus.
("Naujieji Metai")

Nors daugiau pasireiškęs kaip katalikiškas meno rašytojas, **Wilhelm Hausenstein** (g. 1882. 6. 17), dabar gyvenąs Paryžiuj, minėtinas ir grožinėj literatūroj savo "Lux perpetua" (1947), vaikystės metų trilogija (išleido slapyvardžiu Johann Armbruster), taipgi Baudelaire'o poezijos vertimų rinkiniu (1946). Jo "Giotto", "Rembrandtas" — puiki krikščioniškoji menininkų interpretacija.

Pastarųjų dviejų bendrametis **Leonard Frank** (g. 1882. 9. 4), gyvenęs

MENAS

BARRAULT ŽYGIS VAKARŲ TEATRE

(Jo teatro gastrolių New Yorke proga)

Madeleine Renaud — Jean Louis Barrault Teatras įsikūrė ir veikia nuo 1946 m. — taigi, aštuoni New Yorke parodytieji spektakliai yra atranka iš palyginti trumpo, šešerių metų, kūrybos tarpo. Niekas toje atrankoje nėra atsitiktina — nei autorių vardai, nei epochos, nei veikalų pobūdis, nei jų sceninis traktavimas. Savo knygoje "Réflexions sur le Théâtre" ("Mintys apie teatrą") J. L. Barrault lygina teatrinių veikalų skalę su šviesos spektru. Vaivorykštės kairėje — gryno judesio teatras, jos pačioje dešinėje — grynas žodis, ir tarp tų dviejų polių prabėga visos kitos variacijos, su Shakespeare'u ir Moliere'u centre. Barrault pasijuto šią skalę ištisai praėjęs po 14 metų darbo — su 14 skirtingų spektaklių. Grynajam judesiui joje atstovauja pats pirmas Barrault pastatymas, Faulknerio inscenizacija, nepaprastai drąsus, sąlyginis pantomiminis vaidinimas su labai šykščiai panaudotu žodžiu: "Kai aš merdėju" (1935 m.*). Jo vietą šiose amerikinėse gastrolėse turėtų užimti "Baptiste" — pantomima, kurios pagrindinės dalys matytos neužmirštamam filme "Les enfants du paradis". Kraštutinė dešinė, žodžio teatras, Barrault prieita žymiai vėliau, ir jo skalėje atstovauja-ma Claudelio "Partage de Midi", toliau — Racine "Phédre", Moliére "Amphitryon", kuris parodytas ir New Yorke. Atrodo, šalia "Amphitryon" galėtų sustoti Anouilh "Répétiton ou l'amour puni" — vienas labiausiai žodžiu paremtų gastrolinių spektaklių. Iš viso, žodinis, "dešinysis", sparnas čia persveria: jam priklauso dar "Les fausses confidences" (Marivaux), "Les fourberies de Scapin" (Moliére), o į judesinę kairę nuo centro, kurią solidžiai užima "Hamletas", persikelia tik F.Kafkos "Byla" (A. Gide, J. L. Barrault inscenizacija), ir abejotinoj vietoj lieka G. Feydau farsas "Occupe-toi d'Amélie".

Jei pažvelgsim į šią skalę kitu atžvilgiu, būtent, kiek Barrault teatras yra "angažuotas" — literatūriškai, filosofiškai ar sociališkai idėjinis, kiek jis yra aktualus dienos problemų prasme, prieisim stebinančio rezultato: visiškai neangažuotas, visiškai neaktualus! Naujausias veikalas yra Jean Anouilh'o (1950 m.), bet jis neatsitiktinai vaidinamas Liudviko XV drabužiais ir neturi jokio ryšio su mūsų epocha. Pantomima "Baptiste" yra grakštus atkūrimas, meninė reminiscencija: tai didžiojo mimo Deburau siužetas ir epocha (19 amžiaus pradžia). Kafkos "Byla", aprengta maždaug 1920 m. kostiumais, išoriniai šiandien jau priimamas kaip "istorinis" spektaklis, o jo, gal kitų tarpe — moderniausia, problematika tiek nustumta antron eilėn vardan grynai teatrališkų idėjų, jog ir čia nėra jokios duoklės mūsų epochos pasaulėžiūrų kovai. Kitkas repertuare šia prasme negali būti svarstoma. Tai vis gilyn į amžius žengiantys autoriai: Feydau (1900), Marivaué (18 a.), Moliére ir Shakespeare.

Taigi, Barrault repertuaras yra antlaikinis, nebandąs "liesti dienos pulso". Tačiau jo aktualumas, jo revoliucinis modernumas ryškus visur: lygiai naujų, lygiai seniausių veikalų interpretacijoj. Jis glūdi grynai teatriniam plane, ir pirmiausia — judesio, gesto reikšmės iškėlime, vaidmens ir net ištisų epochų charakterizavime miminėmis priemonėmis. Man rodos, čia ir yra Barrault teatro idėja. Jo naujovė, jo revoliucinė misija, esmė ir dvasia — viskas glūdi naujam (ar bent — atnaujintam: prisiminkime Commedia del'arte) požiūry į aktoriaus kūno kalbą.

Kad nepamiršus žodžio: jo techninis apvaldymas Barrault teatre taip pat yra meistriškas — pilnumas, grožis, niuansavimas; tačiau tai pamoka mums, bet jokia naujovė prancūzų teatrui, kuris šimtmečiais rėmėsi savo žodiniu (Corneille ir Racine) teatru ir kurio nešėjo Cómédie Française, šia prasme — tik geras mokinys pasi-

---

* šiame spektakly, kaip Barrault bendradarbis pas Dulliną, dalyvavo mūsų Juozas Miltinis.

New Yorke, dabar Holywoode, 1934 m. Hitlerio išpilietintas, yra ryškus ekspresionizmo atstovas vokiečių literatūroj. Psichoanalizė ir revoliucija — jo veikalų dvasia. "Pilietyje" (1924) Frank bandė sukurti beklasinę, socialinę bendruomenę — kolektyvą. Sunku patikrinti, kiek autorius tebesilaiko savo teorijos. Praktikoj ji gan liūdna. Ryškesnis jo veikalas yra "Karolis ir Ona" (1926), iš Rusijos grįžusio belaisvio tragedija, radus savo žmoną su kitu. Tik Frank čia išranda ne kaltės, bet likimo (graikiško, aklo) atsakomybę.

Be didesnio atgarsio pernai praėjo ir vieno stambiausių naujosios vokiečių literatūros šulų, **Herrmann Hessės,** 75 metų amžiaus sukaktis (g. 1877. 7. 2.). 1946 m. Nobelio ir Goethės premijų laureatas, šveicarijos pilietis nuo 1921 m., Hesse negalėjo tapti visuotinai populiarus savo kūrybos idėjomis. Jis primena Schopenhauerio, Nietzschės (kurių įtakoj jis stovi) figūras, ekskliuzyvias, nuošalias, iškilmingas. Hesse perėjo visą eilę literatinių evoliucijų, pradedant realizmu ("Mažasis pasaulis"), einant per neoromantiką ("Petras Camenrind", "Knult") iki ekspresionizmo ("Stepių vilkas", "Damijonas"), bet vėl grįždamas į paprastesnį stilių ("Po ratu", "Narcisas ir Golmund"). Paskutiniam didesniam savo veikale "Stiklo perlų žaidimas" (1943) Hesse jungia europinį devynioliktąjį dešimtmetį ir Rytų gyvenimo būdus.

Hessės lyrikoj esama vietų, primenančių Goethės lyriką.

Nedaug beliko šių dienų vokiečių literatūroj 80 ir 90 metų amžiaus sukaktuvininkų. Iš pirmųjų čia gal paminėtina **Helene Christaller** (g. 1872. 1. 31), kuri savo romanus ("Magda", "Rūtos vestuvės", "Šventoji meilė", "Apie didelius ir mažus žmones" ir kt.) rašė su giliu religiniu jausmu. Gimusi Darmstadte, gyvena Jugenheime ir yra gavusi Reino rašytojų premiją. Iš antrųjų yra primintinas **Wilhelm Weigand** (g. 1862. 3. 13), gyvenąs Muenchene kaip profesorius emeritas. Jo romanai ("Amžinoji žemė", "Žiedas", "Dievo sodai" ir kt.) daugiausia sukasi apie žemę ir kolonijas. Jis dar buvo rašęs istorinių dramų ir kultūristorinių raštų, bet jie daugiau lokalinio pobūdžio.

A. Tyruolis

rodē ir Barrault. Naujo, saviško santykio sų žodžiu jis nerodo.

Savo teatrinio kolektyvo ir — kas svarbiau — sąjūdžio kūrėjas ir vadovas, Barrault yra kiekvieno spektaklio branduolys, kaip aktorius ir režisierius. Jo pastatymai — tautinių prancūzų dorybių: skonio, saiko, proporcijos, logikos, aiškumo — pavyzdžiai. Naujų vaidybinių priemonių derinimas su tradicinėmis yra stebinančiai įtikinantis, organiškas. Taip, Marivaux pastatytas labai saikingai stilizuotoj 18 amžiaus prancūzų teatro tradicijoj. Grakščios, simetriškos dekoracijos fone — grakštūs, simetriški aktorių sugrupavimai. Du centre, po vieną — prie portalų, ir visi — veidu į žiūrovą, tik labai lengvu kampu viens į kitą. Ponai prieky — tarnai antram plane. Beveik nėra profilinės laikysenos, jau nekalbant apie stovėjimą nugara. Arba — kokie keturi lengvu pusračiu scenos centre. Kilnios pozos, viena koja priekin, rankos — krūtinės augštumoj, dažnai judančios nuo širdies, į širdį, bet ne aukščiau pečių. Lengvučiai perbėgimai, kaip lengvai beriamos frazės, — nereikalauja psichologinio pateisinimo. Partneris apeinamas visada užpakaliu, "nekertamas", o paties ėjimo reikalas — dažnai tik vienas: atstatymas sceninio sugrupavimo simetrijos. Ir vi·a tai — lygiam, jokiais spalvos ar šešėlio "atmosferiniais" niuansais nepaįvairintam baltam apšvietime.

Labiau modernizuotas varijantas kilnių ponų ir veiksmą sukančių tarnų komedijos — Moliére "Amphitryon". Čia jau pažaidžiama šviesomis, išnaudojama giluma mizanscenoms, griaunama simetrija, tarnų išdaigomis — didesnė laisvė, imtinai iki užsikorimo ant stogų (dekoracijoms beždžioniškai siūbuojant...), čia nepaprastai grakščiai, šokėjiškai sufantazuojami Nakties žirgai. Bet judesio prigimtis lieka ta pati: sąlyginis, teatriškas gestas, poza, ėjimas, padėčių santykis grupiruotėse.

Principe — laikymasis prancūziškos tradicijos, konservatyvumas, bet atgaivinimas, įpūtimas naujos gyvybės ir dvasios į senas, amžių priimtas teatrines formas. "Klasika yra stiliaus mokykla", sako Barrault savo knygoj.

Įdomu, kad epochos stiliaus perteikimas yra pagrinde ir tokio be galo linksmo, beviltiškai kvailo, prancūziškai pikantiško ir anapus Paryžiaus neįmanomo farso, koks yra G. Feydau "Occupe-toi d'Amélie" (Rūpinkis Amelija"). 1900-tieji metai, tas lengvabūdiškas slenkstis į tragišką šimtmetį, pavaizduoti, kaip tolima, su mumis beveik nebeturinti ryšio epocha. Siauri vyrų ūsiukai, ankšti švarkai ir aptemptos kelnės diktuoja jų vaidybos pobūdį — ir tai natūralu ir teatrališka. Moterų figūros banguoja, kaip valsas — ir jos ne vaikšto, bet plauko, skrajoja ir šoka, lyg nematoma ranka skraidintų jas, suėmusi už suveržtų korsetų raištelių. Paikos padėtys keičiasi dar paikesnėmis, viskas skrenda be pauzių, be stačių kampų, be kontrastų, kaip margoje karuselėje, ir viskas — pilna išradingumo, gyvybės ir niekur neišduodančio saiko jausmo. Labai seklus draminis kūrinys — ir labai aukštas, meistriškas teatras!

"Baptiste" yra mažutis, grakštus, truputį melancholiškas, truputį juokingas, kaprizingas Pierrot sapnas. Tokia pat muzika. Barrault parodo čia visą savo judesio virtuoziškumą. Į absurdišką vaizdelių eigą, lyg kokį arsenalą, jis sudeda tūkstančius savo ginklų — fizinių priemonių, kuriomis jis lipdo savo vaidmenis. Visas kolektyvas stropiai stengiasi būti plastiškas ir ekspresyvus, ir pastanga matosi didelė ir pagirtina, jei nevisada — rezultatas. "Baptiste" yra gal gryniausias, judesio prasme — programinis, teatro pasisakymas.

Anouilh yra vienas didžiausiųjų mūsų dienų prancūzų dramaturgų. Jis turi savą, visuos veikaluos esančią atmosferą, neturinčią dramaturgijoj precedentų ir gal vienam Musset šiek tiek gimingą. Jo ironija, jo žodžio grakštumas, jo teatrališkumas, reljefiški personažai (visi savo tarpe — broliai ir seserys), situacijos, ir konfliktai, ir liūdnos atomazgos — viskas panerta toje atmosferoje. Ji plaukia iš Anouilh visiems veikalams vienos, jam skaudančios aistringos idėjos: ieškojimo pilno, bekompromisinio gyvenimo, tyro žmogaus. Susidūrimas su gyvenimišku purvu, su būtinybe derėtis ir daryti nuolaidas, su netobulumu, nepakankamumu sudaro visų Anouilh veikalų tragizmą.

Deja, pasiėmęs statyti "La répétiton ou l'amour puni", kurioje mūsų dienų veikėjai, pasiruošę vaidinti Marivaux, dėvi Liudviko XV drabužiais, — Barrault ir visą veikalo dvasią apvilko tuo grakščiosios epochos kostiumu. Renaud ir vėl, kaip visur, buvo lengva, laki ir čiulbanti, pats Barrault jaunuoliškai ir labai lengvabūdiškai lakstė ir deklamavo, visas traktavimas buvo atremtas į seną, jau kitur atkurtą tradiciją, ir iš Anouilh atmosferos neliko nė atsikvėpimo. Niekas nemylėjo ir nekentėjo, ir žiūrovai nesijaudino dėl niekeno likimų. Jei, žiūrint Marivaux ar moljeriškojo "Amfitriono", mums pakanka žavėtis spindinčia aktorių ir

Jean-Louis Barrault

dramaturgo technika, žodžio ir judesio elegancija, tai Anouilh veikalui viso to negana, — norėjos dvasios, ir buvo nuobodu. Svarbiausias teisėjas — žiūrovai šį spektaklį priėmė šalčiausiai.

Nuėjimas nuo prancūziško, amžių nušlifuotais kanonais nukloto kelio davė vieną teatriškai įdomiausių rezultatų. Kafkos "Byla" (arba 'Teismas"), kokį sau parengė Barrault su A. Gide pagalba, nėra nei tikras Kafka, nei, iš viso, draminis veikalas. Tai greičiau laisvai sukomponuotas scenarijus, nulengvintas ir suprancūzintas, sudarytas iš eilės ryškių, teatriškai dėkingų, bet menkai būtinybės ir nuoseklumo ryšiais susietų epizodų (— nuoseklumo, kad ir slogučio nuotaikoje). Tačiau pagal šį vaizdų montažą Barrault—statytojas sukūrė puikų nepaprastai ryškų ir įvairų spektaklį. Kas matė Vachtangovo "Dybuk" (Habimos teatre), gali pagalvoti, kad Barrault taip pat jį matė ir nepamiršo. Tas pats tamsus nuotaikos tirštumas, pabrėžtas dažna apšvietimo tamsa, muzika, tas pats mizanscenos aštrumas ir jėga, o barzdotos, juodos žmogystos, laukiančios savo teismo, jų supanti, smaugianti, aimanuojanti minia yra tik mažai perkurtas "Dybuk" vestuvinių elgetų prisiminimas. Bet Barrault turi daugybę savo priemonių. Ypač įdomūs veiksmai su nesamais daiktais — kopimas tariamais laiptais ar ėjimas pro tariamas duris, įdomus simultaninis veiksmas penkiose vietose — advokato kambarys, virtuvė, bankas, teismas, gatvė, — kur tariamas vietų atskirumas nekliudo veikėjams diskutuoti savo tarpe. Pagrindinis Barrault antspau-

das yra pantomiminis veiksmas, per visą spektaklį konkuruojąs su tekstu ir net jį persveriąs. "Byla" yra pavyzdys teatro, atsipalaidavusio nuo dramaturgo ir vis dėlto nenustojusio prasmės ir svarumo, — grynojo teatro pavyzdys.

"Hamletas" yra sukėlęs didžiausias ir prieštaringiausias reakcijas — nuo visiško nepripažinimo iki garbinimo giesmių. Be abejonės, tai labai įdomus, vertas ginčų ir kovos spektaklis. Tegu išorinio pastatymo prasme, išskyrus labai įdomius A. Masson kostiumus, šis spektaklis yra žymiai kuklesnis, pilkesnis ir mažiau išradingas už mūsų kauniškį "Hamletą", tegu didžioji tragedija lengvu, ironišku priėjimu nukelta kone iki vadinamos "pjesės" lygio, — bet negalima nuneigti, kad Barrault variantas yra ligi smulkmenų apsvarstytas, atremtas į Shakespeare'ą, originalus ir galimas, nors, tikriausia, niekad šitaip nesuprastas. Vaidmens vedime iškelta ir pabrėžta kiekviena ironijos, juoko, žaismo, pokšto, familiariško judesio proga. Barrault Hamletas tapnoja draugą per skruostą, čia apglėbia už kaklo, čia prieteliškų niuksu stumteli dvariškius, kopia su kojom ant sosto, arba pasitiesia nugara ant grindų ir, sunėręs koją ant kojos, mojuoja ateinančiam karaliui padu po nosim. Jis šliaužinėja grindimis vaidinimo scenoje ir gana nepagarbiai žaidžia su kaukole kapų paveiksle, čia linguodamas ją, pamovęs ant rankos, čia bandydamas pritaikyti ant savo veido. Jis pamaiviškai pasilenkęs prašo Ofelijos palaiminimo, o po to stveria ją glėbin ir panaudoja tokį gestą, koks, turbūt, nė drąsiausiam Hamletui iki jo nesisapnavo. Su tuo viskuo galima sutikti arba ne.

Bet štai su kuo, man rodos, nebegalima sutikti: visoj eilėj to princo — mimo elegantiškų pozų ir judesių, visoj toj nuolatinio fotografavimo beprašančioj gražių ir išjieškotų padėčių serijoj paskęsta ir nebeišnyra kenčiančio, mąstančio, abejojančio žmogaus siela. Toks grakštus, beveik šokte sušoktas Hamletas mus sužavėtų besąlygiškai — baletiniame spektaklyje. Bet kada jo tekstas, nors ir kaip elegantiškai patiektas, mūsų niekur nepagauna savo vidiniu išgyvenimu, nesukrečia emocionaliai ir nepriverčia susimąstyti, — mums, atrodo, atimama pati didžiausiojo pasaulio vaidmens dvasia.

Iš čia kyla mano pats didžiausias "deja" dėl Barrault teatro.

Tiesa, Barrault yra pirmiausia aktorius, o tik paskum — režisierius statytojas (ir aš dar grįšiu prie šio teatro geriausiojo spektaklio, statyto ne jo). Barrault yra ne tik plastiškas ir lankstus mimas — be abejo, jis taip pat tikras didelis, daugiapusiškas aktorius, originalus ir nepakartojamas, žavįs ne tik savo technikos tobulumu, bet ir vidine sugestyvia jėga, subtiliu ir be galo individualiu dvasiniu veikimu, būdingu tik jam vienam. Jis vaidina savo pastatymuose visus pagrindinius vaidmenis (išskyrus Feydau farsą, kur, pasiėmęs mažą epizodinį charakteriuką, jis vagia publikos dėmesį, puikiai kopijuodamas savo mokytoją Dullin). Jis, tikriau, stato visus veikalus sau. Jo teatras yra Barrault + kiti. Ir tuos kitus Barrault savo pavyzdžiu kelia, bet drauge skriaudžia, nes jis įdomiausiai išranda, geriausias mizanscenas sukuria pats sau. Jis net nevisada pasirūpina pakankamai duoti kitiems, ne taip jau nereikšmingiems personažams. Taip, jo "Hamlete" Rozenkrancas su Hildenšternu yra pora jaunų, nereikšmingų ir blankių vyrukų, kurie lieka atminty ne tais savo nuolatiniais kariškais įžengimais į sceną, bet dingimais į užkulisį. Laertas, Horacijus — visai blyškios būtybės, net karalienė motina neperdaug išryškinta. Tiesa, šalia Barrault, vienas giliausių vaidybinių įspūdžių yra nuostabi Ofelija, ypač — jos pamišimo scena (Simone Valére). Bet Anouilh veikale ta pati aktorė yra pamirštama scenoj bejėgiškiausioj, sukaustytoj padėty, ji įgrysta savo styrojimu, kai pats Barrault išranda sau net kopėčias liustrų lemputėmis prisukti, kad galėtų pajvairuoti savo padėtis. Žodžiu, Barrault, būdamas didelis aktorius, yra taip pat didelis "solistas" savo pastatymuose. Jo kolektyvas, labai nemenkas, šalia pradedančių gabių žmonių turįs ne vieną puikų scenos meistrą, gauna gelbėtis, arba mėgdžiodamas vadovą (jų tarpe yra keli puikūs jauni mimai), arba veikdamas kiek skirtingam, labiau tradiciniam plane, ir pasikliaudamas savo išdirbta rutina (Renaud, Bertin ir kt.). Liūdniausias likimas, atrodo, tų, kurie dar neturi savo užtikrintos technikos, bet ir nenori tik mėgdžioti Barrault: juos režisierius dažnai palieka nuogus ir beginklius. Tai dažniausiai jaunesnieji. Barrault — aktorius, pačiu savo pranašiu buvimu ir savęs centralizavimu, neretai sugriauna Barrault — teatro vadovo kuriamą vientisumą, ansamblį.

Visų šių spektaklių viršūnė ir tikrai nepaprastas grynojo teatro triumfas yra "Les fourberies de Scapin" (Moliére'o farsas "Skapeno šunybės"). Šitam teatriškam žaisme tobulybės siekia visi Barrault ir jo teatro privalumai. Pats Barrault yra toks neįsivaizduojamai, stačiai — neleistinai nuostabus Skapenas, kad jo pavyzdys jau ne tik negali patraukti ir paskatinti kitų aktorių, bet turi juos sužlugdyti visiškoj nevilty. Teatras parodomas savo gryniausioj, aukščiausioj formoj, kur fantazija, temperamentas, nepaprastas lakumas, skonis ir grožis jungiasi į ekstazę keliančią vienumą. Ir visa tai, turint galvoj, koks esmėj lėkštas, farsiškas turinėlis, autoriaus padėtas pagrindan!

Tačiau šis pagrindinio aktoriaus ir viso ansamblio laimėjimas pasiektas — ir, mums atrodo, tegalėjo būti pasiektas, — vadovaujant kitam žmogui, dideliam režisieriui, nevaidinusiam šiame spektakly: Louis Jouvet.

Po šio nuoširdaus entuziazmo "Skapeno šunybių" atžvilgiu noriu grįžti prie savo pagrindinio "deja" ir bendrų išvadų.

Barrault, privedęs iki beveik tobulybės estetinę, plastinę ir techninę teatro pusę, savo pavyzdžiu įrodė man brangią tezę: kad teatro menas gali būti grynas, t. y. išlaisvintas nuo jį slėgiančio literatūrinio ir idėjinio svorio; grynas, kaip organiška suma visų teatrinių priemonių, kaip vaidyba, režisūra, kostiumai ir dekoracija, kur autoriaus žodis ir situacija tėra vienas iš lygiaverčių komponentų, bet ne absoliutinis diktatorius. Šis grynojo teatro triumfas buvo atsiektas "Skapeno šunybėse", "Teisme" (pagal Kafką) ir Feydau farse, t. y. visur ten, kur tekstas pačia savo prigimtimi, savo lengvasvoriškumu nedominavo. Taip, Moliére'as, be abejonės, sąmoningai parašė schemą aktorių žaismui, iš Kafkos romano Barrault pats sau susilipdė scenarijų, pasikvietęs talkon A. Gide, o Feydau kūrė situacijas, t. y. vėlgi veiksmo schemas, tik palydėdamas ją atitinkamu, savyje nesvariu tekstu. Šių visų spektaklių žiūrovuos kildavo grynai estetinė emocija, ne tik pakankama, bet net iki ekstatiškumo pakili ir stipri.

Tačiau nemažiau estetiški spektakliai, kaip Anouilh "Repeticija, arba nubausta meilė" ir "Hamletas", to išgyvenimo nekėlė. Atrodo, estetinei emocijai žiūrovuose užaugti trukdė kažkoks trūkumas, glūdėjęs šių spektaklių esmėj, kažkoks lyg neišsakytumas ar net melas. Čia grynojo teatro tezė pralaimėjo. Paslaptis buvo pačiuose veikaluose, jų tekstų prigimty, kuri, šalia estetinio perteikimo, reikalavo sau tikros, nemeluotos emocijos, gilaus įsijautimo, įsimąstymo — t. y. vadinamo išgyvenimo, o to teatras nedavė. Formos estetizmas nebuvo šių veikalų idėja, todėl

pasijuto tuštuma, nepakankamumas, todėl žiūrovuose buvo sutrukdytas estetinės emocijos išgyvenimas. Jei "Skapenui" forma yra pati idėja ir todėl — scenoje gyva ir įtikinanti, tai "Hamlete" forma pavirto apytuščiu formalizmu, kurio šaltumo, net negyvumo nebegalėjo išgelbėti nei atskiros vaidybiškai labiau prisotintos vietos (Ofelija), nei visumos estetizmas, nei Hamleto vaizdo išjieškotas originalumas.

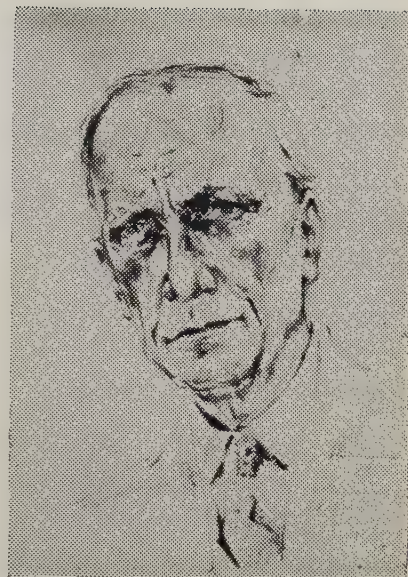
Išvadoj: Barrault žygis yra begalo reikšmingas ir reikalingas realistiniam, pilkume sustingusiam teatrui. Tas žygis — grąžinimas teatrui teatriškumo, t. y. formos tobulumo, — formos, kurios pagrindinis elementas yra iki nepaprasto raiškingumo išvystytas ir panaudotas aktoriaus kūnas. Nuo poromantinio laikotarpio ir iki mūsų dienų teatras vis labiau tolo nuo savo specifikos — vaidybos primato ir darėsi vis labiau literatūrinio žanro — dramaturgijos tarnas, jos iliustratorius. Be retų ankstyvesnių ir jau nebeegzistuojančių išimčių (Craig, Meyerhold, Reinhardt, Baty, Vachtangov ir keli kiti), Barrault yra šiandien vienintelis didelis formos kovotojas, vaidybos reformatorius, mimo — t. y. kūno vaidybos — atstovas ir kūrėjas. Jo atsiekti rezultatai yra nuostabūs ir, kiek tai liečia formos kultūrą, stilingumą, skonį ir techninį tobulumą, turbūt, vienkartiniai, net ir visus didžiuosius numirėlius turint galvoje. Tačiau — ir liūdna tuo prisipažinti — brangiąją grynojo teatro tezę Barrault kitais pavyzdžiais sugriovė. Jis įrodė savo nepasisekimais (arba tiksliau ir švelniau: savo įdomių eksperimentų nepasisekusia dalim), kad teatro meno pagrinde vis dėlto lieka veikalas, kad jis diktuoja formą, kad tai jis gali leisti teatrui būti "grynam", kai tekstas tėra scenarijus, ir kad tai jis reikalauja sau didžiausio dėmesio, reikalauja stanislavskinio įsigilinimo, išgvildenimo, perjautimo, jeigu tai plaukia iš teksto idėjinės ar nuotaikinės prigimties. Negalima "Hamleto" sušokti ir negalima net Anouilh tik grakščiai nukalbėti. Vidinė, dvasinė vaidmens pusė; esminė, tegu ne gyvenimiška, o meniškai sintetizuota, psichologinė tiesa — yra būtina ten kur ji glūdi veikalo pagrinde. Aristoteliškieji siaubo ir užuojautos jausmai nekyla, vien žavintis formine elegancija ir tobulybe, jie pažadinami tik nuoširdaus ir gilaus gyvenimo scenoje.

Tokia yra Jean Louis Barrault teatro pamoka, jos teigiamasis ir neigiamasis pavyzdys.

Jei sulauktume genijaus, kokio ligi šiol žemė nežinojo, kuris sujungtų savo veikloje iki tobulybės privestą vadinamąjį išgyvenimo meną su Barrault demonstruojamąja judesio ir žodžio meistryste, gautume kažką taip sukrečiančio, kažkokį slaptos, "teatrinio atomo" energijos, glūdinčios žmonėse, atpalaidavimą, kad rezultatas būtų beveik nepakeliamas, beveik žudantis.

O gal tai ir būtų teatras — šventovė, skaidrinančioji susiliejusių aktorių ir žiūrovų sielų ekstazė, apie kurią ilgėdamiesi galvojo kai kurie teatro mylėtojai?

Jurgis Blekaitis

Jurgis Savickis, pernai gruodžio 22 d. miręs Roquebrune kaime, Pietų Prancūzijoje.

STEIGIAMA DRAMOS STUDIJA

Trys žymūs Lietuvos Teatro atstovai: Henrikas Kačinskas, Jurgis Blekaitis ir Antanas Škėma Brooklyne steigia Dramos Studiją. Mokiniams statoma ši sąlyga — 18 metų amžius. Įstojantieji įteikia studijos vadovybei raštišką "curriculum vitae" ir paruošia atmintinai eilėraštį ar pasakėčią.

Dramos studijos iniciatoriai kreipiasi į visuomenę šiuo atsišaukimu:

"Rimtos lietuvių dramos studijos reikalas yra pribrendęs. Visuomenės susidomėjimas vaidinimais, visur išdygę mėgėjų būreliai liudija tebegyvą lietuviuose linkimą į teatro meną.

Tačiau patyrę, bet negausūs, išsklaidyti ir neįprastų darbų nuvarginti aktoriai, o juo labiau — veržlūs, bet menkai tepasiruošę mėgėjai, negali tinkamai atsiliepti į visuomenės teatro pasiilgimą. Tarp šių abiejų kategorijų, aktorių ir mėgėjų, užpildyti spragą galima, sukuriant pakankamai paruoštą teatro priauglį.

Lietuvių tarpe netrūksta scenai gabių žmonių. Vienintelis tikras kelias tiems jauniems gabumams augti ir, juos sujungus, sukurti vieningą grupę, yra studija. Tik studija gali paruošti rimtam teatriniam darbui; tik studija savo kūrybiško bendradarbiavimo dvasia, studijine etika ir darbu pagal vieningus meno pricipus ir metodus gali užaugti į organišką vienetą — teatrą.

Tokios mintys privedė prie Lietuvių Dramos Studijos sumanymo.

Studijos pagrinde bus dėstoma: vaidybos sistema (J. Blekaitis), improvizacija (A. Škėma) ir sceninė kalba (H. Kačinskas). Šalia šių pagrindinių aktoriaus parengimo dalykų numatoma atskirais kursais ir paskaitom, kviečiant lektorius, dėstyti judesio pagrindai, lietuvių kalba, supažindinti su teatro istorija, literatūros ir meno dalykais.

Tikime, kad lietuvių visuomenėje tebegyva meilė teatrui ir kad ši pastanga ras joje gyvą atgarsį."

Pasirašo Dramos Studijos steigėjai:

Henrikas Kačinskas
Antanas Škėma
Jurgis Blekaitis

---

o Liet. Rašytojų Klubo iniciatyva gruodžio 14 d. Bostone pastatytas K Binkio "Atžalynas". Veikalą režisavo A. Zdanavičiūtė — Gustaitienė, parinkdama artistus iš paties gyvenimo. Vaidinimas pasisekė. Publikos atsilankė gausiai.

• Iš senosios muzikų kartos gyvi tebėra du didieji — suomis Sibelius, 86 metų amžiaus, ir anglas **Ralph Vaughan Williams.** Muzikos pasaulis spalio 12 d. paminėjo Vaughan Williams'o 80 metų sukaktį. Nežiūrint ilgų metų, jis tebėra kūrybingas.

• Spalio mėnesį Aix mieste Provanse mirė įžymus režisierius **Gaston Baty.**

• **Į Prancūzų Akademiją išrinktas maršalas Juin vietoj mirusio beletristo Jean Tharaud.**

•**Lapkričio mėnesį mirė prancūzų poetas surrealistas Paul Eduard.**

RELIGINIS GYVENIMAS

POPIEŽIAUS KALĖDINĖ KALBA

Šv. Tėvas savo kalėdinėje kalboje, pasakytoje jo pasveikinti susirinkusių kardinolų akivaizdoje, palietė šių dienų socialines negeroves, apsireiškusias kapitalizmo ir komunizmo formose.

Nepaneigdamas išvystytos pramonės teigiamų pusių, popiežius pažymėjo, jog žmogaus protas, pajungęs galingas gamtos jėgas, šiandien nebepajėgia jų suvaldyti. Atrodo, kad jos slysta iš žmogaus kontrolės, grasindamos baisia katastrofa.

Turėdamos prieš akis tik pramonę, kaikurios valstybės yra tapusios milžinišku administracijos aparatu, kuris savo valdžion nori paglemžti visą žmogaus gyvenimą, pradedant gimimu ir baigiant mirtimi. Čia šv. Tėvas turėjo mintyje Rusiją bei jos pajungtas šalis. Iš valstybės pusės yra dedamos visos pastangos nuasmeninti žmogų, paneigiant jame slypinčias dvasines galias ir paverčiant jį paprastu produkcijos įrankiu. Tuo būdu sąžinėse užmigdomas moralinės atsakomybės jausmas ir valstybei atimamas pagrindas — atsakomingi piliečiai.

Iš kitos pusės, turint galvoj kapitalizmą, neretai darbo sąlygos priklauso nuo įsirašymo į tam tikras organizacijas bei unijas. Socialiniame gyvenime iškyla nesklandumų, kai jos be atodairos pasiryžta pravesti savo sumanymus. Apskritai, nuo besaikio produkcijos įgeidžio moderniška bendruomenė vis labiau tampa bevardė ir kolektyvi, o žmogus tik paprastas mašinų vergas. Ir čia reiškiasi tendencija žvelgti į jį kaip į darbo įrankį, primerkiant akis jo dvasinėms vertybėms.

Tiek pirmuoju, tiek antruoju atveju išsigelbėjimui šv. Tėvas siūlo meilę bei solidarumą. Ant šių principų pastatyta socialinė santvarka naikina nelygybę tarp įvairių tos pačios tautos luomų. Kely į socialinę gerovę reikia duoti pirmenybę ne išoriniams prievartos veiksmams, bet sąžinės balsui.

Be to, šv. Tėvas savo kalboje su didžiu sielvartu prisiminė dėl religinių įsitikinimų persekiojamuosius.

L. A.

KARDINOLAI

Praėjusių metų gruodžio mėnesio pradžioje Šventasis Tėvas paskyrė 24 naujus kardinolus, kurie savo luomo insignijas — raudonas skrybėles — gavo sausio 12 dieną. Jau antrą kartą Pijus XII papildo sumažėjusią Kardinolų Kolegiją naujais nariais. 1946 m. jis tuo garbės laipsniu pažymėjo net 32 rinktinius dvasininkus ir tuomet jų skaičių pakėlė iki 70.

Tada paskirtieji kardinolai beveik visi buvo arkivyskupai ir vyskupai, valdą diecezijas už Italijos sienų, kurie paprastai nėra šaukiami Romos Kūrijon užimti vietų. Tiesioginei popiežiaus tarnybai tais metais buvo paskirti tik 3 nauji kardinolai — du nuncijai: Micara ir Masella ir vienas, seniai Romoje gyvenąs prelatas —Juozapas Bruno.

Tiek tada, tiek anksčiau parinktieji, būdami senyvo amžiaus, paskutiniu laiku pradėjo smarkiai mirti. Per tuos šešerius nepilnus metus iš 70 kardinolų beliko tik 46. Kaikurie jų yra labai pažengę amžiuje. Užtat atsitiko taip, kad nebebuvo kam vadovauti kongregacijoms, kurios kartais yra vadinamos savotiškomis ministerijomis. Vienam kardinolui teko valdyti po dvi kongregacijas.

Iš to darosi aiškiau, kodėl šį kartą popiežius kardinolais paskyrė 11 italų. Jie, Romoje išėję mokslus ir daugiausia ten dirbę bažnytinėse įstaigose, labiau yra apsipratę su administratyviniais Kūrijos reikalais, kaip užsieniečiai, dažnai net visiškai negyvenę arčiau popiežiaus. Iš neseniai išrinktų italų kilmės kardinolų 4 valdo vyskupijas — Neapolio, Venecijos, Bolonijos ir Genujos, kur jie ir pasiliks. Likusieji septyni, kurių vieni eina nuncijų pareigas, kiti jau stovi šalia popiežiaus, dabar užims laisvas kardinolų vietas kongregacijose ir gal vienas jų bus Vatikano valstybės sekretorius.

Apskritai imant, šį kartą naujai paskirti kardinolai savo kilme yra įvairūs. Jie kilę iš 12 valstybių. Neskaitant 11 italų, 2 yra iš Prancūzijos, 2 iš Ispanijos ir po 1 iš Vokietijos, Lenkijos, Jugoslavijos, Airijos, Kanados, Brazilijos, Kolumbijos, Ekvadoro ir iš Jungtinių Valstybių, būtent Los Angeles miesto arkivyskupas J. F. McIntyre. Taip pat ir Indija gavo kardinolą. Gruodžio 29 d., mirus vienam iš naujai paskirtųjų, būtent Venecijos patriarchui arkivysk. Carlo Augostini, kardinolu pakeltas Bombėjaus arkivyskupas Valerijonas Gracias.

Naujųjų kardinolų būry yra du, gyveną komunistų valdomose šalyse: vienas — Varšuvos ir Gniezno arkivysk. Steponas Wyszinsky, vienintelis dar nekalinamas už geležinės uždangos, antras — Zagrebo arkivysk. Aloyzas Stepinac, už tariamą priešvalstybinę veiklą nuteistas 16 metų sunkiųjų darbų kalėjimu, bet po kiek laiko paleistas ir dabar saugomas gimtajame kaime.

Bažnyčios istorijoje ne pirmą kartą nelaisvėje esąs žmogus įtraukiamas į kardinolų eiles. Anglijoje Henriko VIII persekiojimų metais Katalikų Bažnyčiai ištikimas dvasininkas Jonas Fisheris sėdėjo kalėjime, kai popiežius jį paaukštino. Po dviejų savaičių karalius įsakė Fisherį nužudyti, Bažnyčia gi paskelbė jį šventuoju. Kalėjime kardinolato susilaukė ir arkivyskupas M. Halka Ledochowski, kurį buvo suėmęs Bismarkas. Po paskyrimo jam dar teko išbūti kalėjime dvejus metus, kol pagaliau buvo iš Prūsijos ištremtas.

Imant kardinolus istoriniu žvilgsniu tektų nusikelti į pirmuosius krikščionybės amžius. Popiežius vienas niekuomet nepajėgė atlikti visų reikalų, susijusių su Bažnyčios valdymu. Net ir katakombų laikais jam buvo reikalingi pagelbininkai. Tačiau teisiškai kardinolų laipsnis pradeda ryškėti tik V amžiaus gale. Iškyla dvasininkai, parinkti iš kunigų, diakonų ir vyskupų, kurie reiškiasi tiesioginėje popiežiaus tarnyboje.

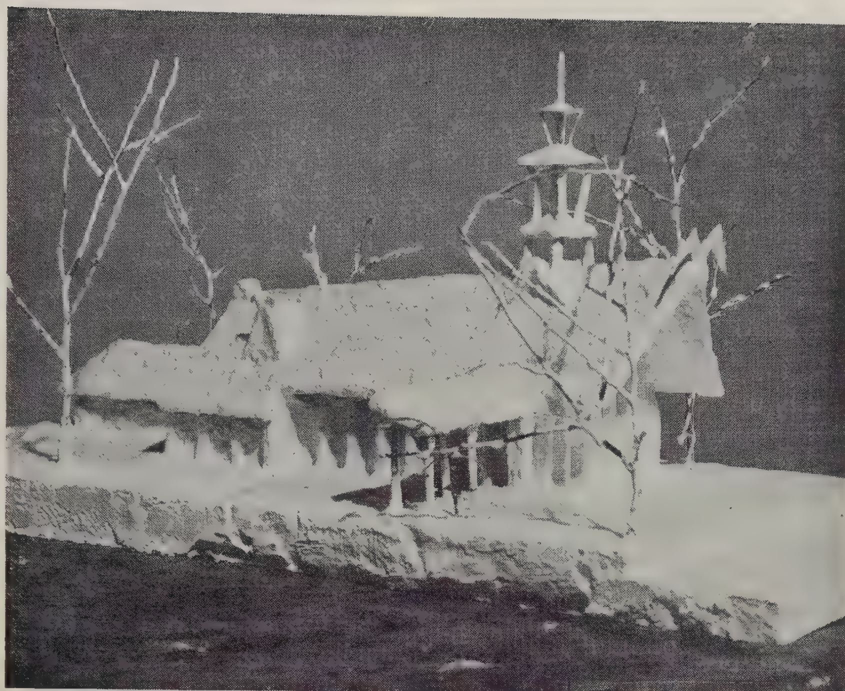
Pradžioje kardinolų vardas buvo duodamas kunigams, pastoviai priskirtiems kokiai nors bažnyčiai, taip sakant — įkardinuotiems. Vėliau — tik priklausantiems centrinėms bažnyčioms arba katedroms, o nuo V amžiaus pabaigos kardinolais vadinami kunigai, aptarnaują žymesniąsias Romos bažnyčias, esančias tiesioginėje popiežiaus žinioje, kur buvo teikiami krikšto ir sutvirtinimo sakramentai. Tie kunigai aptarnaudavo ir 3 žymiąsias kapinių bažnyčias, būtent šv. Petro, šv. Povilo ir šv. Lauryno, paeiliui laikydami jose pamaldas už mirusius. Kai toms trims šventovėms ir dar ketvirtajai, skirtai švč. Panelės Marijos garbei (dabartinei S. Maria

Maggiore) buvo suteiktas patriarchalinių bažnyčių vardas, jos tapo savotišku centru, apie kurį telkėsi kunigai, vadinami kardinolais. Jų pradžioje buvo 28. Bėgant laikui, kardinolų įtaka didėjo. IX amžiaus pabaigoje tiems parinktiems kunigams popiežius Jonas VIII pavedė prižiūrėti bažnytinę tvarką Romos mieste ir suteikė teisimo galią. Jie paskirton vieton susirinkdavo du kartu mėnesyje panagrinėti dvasiškių elgesio, jų santykio su tikinčiaisiais ir, jei reikėdavo, parūpinti abatijoms valdytojus. Popiežius Jonas VIII kardinolus - kunigus gretino su 70 Senojo Įstatymo vyresniųjų, kurie Mozės priežiūroje ėjo teisėjų pareigas. Dabar, skiriant kardinolus, tasai skaičius yra labai paisomas.

Bet popiežiaus šakota veikla niekuomet neapsiribojo tik bažnytinės tvarkos priežiūra ir iškilusių ginčų malšinimu. Nuo pačių pirmųjų krikščionybės dienų ji apėmė ir labdarybės sritį. Jau " Apaštalų Darbuose" minima, kad Kristaus mokiniai, nenorėdami gaišti evangelijai skirto laiko, beturčiais rūpintis paskyrė diakonus. Persekiojimų audrose šioje dirvoje uoliai darbavosi šv. Laurynas, kuriam popiežius Damazas buvo patikėjęs Bažnyčios turtus.

Labdarybės veiklai išplėsti jau labai anksti Romos miestas buvo padalytas į 7 sritis, kurių kiekvieną valdė diakonas. Yra manančių, kad tai patvarkęs jau popiežius Klemensas I, bet daugiau pagrindo turi šį žygį priskiriantieji popiežiui Fabijonui (236-250). Atgavus tikėjimo laisvę, tose srityse prie parinktos bažnyčios buvo specialus pastatas — diakonija, kurioje rasdavo prieglaudą pavargėliai. Be labdarybės darbo, diakonai rūpinosi surašyti kankinių istorijas ir tarnavo popiežiui pamaldose. Augštos pareigos savaime kėlė jų vardą, tad nestebėtina, jog ir diakonams greitai teko kardinolų titulas. VIII amžiuje popiežius Adrianas diakoniškų bažnyčių skaičių praplėtė iki 18. Tiek tuomet buvo ir kardinolų diakonų. Viduramžiais Romos padalijimas labdarybės atžvilgiu į sekcijas išnyko, bet kardinolų - diakonų laipsnis paliko. Jie tada Laterano bažnyčoje tarnavo pamaldoms ir buvo tos šventovės kanauninkai. Diakonų galva — archidiakonas iki ankstyvųjų viduramžių valdė popiežiaus finansus ir prižiūrėjo bažnytinę tvarką. Diakonatas gi yra paskutinis šventimų laipsnis kunigystėn.

Augant Bažnyčiai, vis labiau didėjo administraciniai ir liturginiai darbai, kurių nebepajėgė atlikti nei kunigai, nei diakonai, vadinami kardinolais.

Dr. inž. A. Kulpavičius — Winnipego liet. bažnyčios projektas (modelis)

Ypač daug laiko popiežiui atimdavo ilgos pamaldos Laterano bazilikoje, susijusios su kunigų šventimais, altorių konsekravimais ir kitomis iškilmėmis. Į talką teko šauktis artimiausių vietovių vyskupus. Suprantama, jog ir jiems prisiėjo duoti garbingus kardinolų titulus. XII amžiuje popiežiai patvarkė, kad kardinolai - vyskupai būtų tik iš nustatytų šešių Romos apylinkės diecezijų.

Bėgant laikui, kardinolų skaičius keitėsi. Mažiausia jų buvo Aleksandrui III valdant Bažnyčią. Daugiausia gi kardinolų matome schizmos laikotarpyje, kai vienu sykiu atsiradę keli popiežiai, kiekvienas savo grupės dvasininkams teikė tą garbę. XV šimtmečio pradžioje Konstancos ir Bazelio santarybose buvo nuspręsta pasitenkinti 24 kardinolais. Tačiau 1586 m. Sikstas V šį potvarkį panaikino ir, pasiremdamas Mozės laikų vyresniaisiais, kardinolų skaičių pakėlė iki 70, kurių 6 turi vyskupų titulą, 50 — kunigų titulą ir 14 — diakonų titulą. Vyskupiško laipsnio kardinolai iš tikrųjų yra vyskupai. Taip pat ir kunigiško laipsnio kardinolai, su labai mažomis išimtimis, turi vyskupiškus šventimus. Kardinolai diakonai gi šventimų atžvilgiu yra tik paprasti kunigai, gavę teisę atlikti kaikurias vyskupiškas funkcijas. Tačiau visų trijų laipsnių kardinolai dėvi vienodus drabužius ir gauna tą pačią pagarbą.

Nors kardinolai visuomet buvo artimiausi popiežiaus bendradarbiai, tačiau jų galia bažnytiniuose dalykuose nevisuomet buvo lygi. Istorijos raidoje ji tolydžio kilo. Viršūnė buvo pasiekta, kai specialiu patvarkymu į jų rankas perėjo popiežių rinkimai. Kaip rinkti šv. Petro įpėdinį, Šv. Rašte nepasakyta. Tai reiškia, kad šis svarbus dalykas paliktas reguliuoti patiems popiežiams, kaip jie pagal laikų aplinkybes matys tinkama. Anksčiau vyriausio Bažnyčios ganytojo rinkimuose dalyvavo Romos krikščionys su savo dvasininkais. Vėliau nesklandumams išvengti, ypač pasauliečių valdovų įtakai sumažinti, jie perėjo išimtinai į dvasininkų rankas, kurie savaime atstovauja tikinčiuosius. Po IX ir X amžiuje įvykusių visokių nemalonumų ta linkme pirmą žingsnį padarė popiežius Mikalojus II 1052 m. sušauktame sinode Romoje, kur rinkimo teisė buvo rezervuota kardinolams - vyskupams, o liaudžiai ir šiaip dvasiškijai palikta tik patariamasis balsas. Pagaliau 1179 m. III Laterano santaryba šį nutarimą pertvarkė, popiežiaus rinkimų teisę suteikdama visų trijų laipsnių kardinolams, o liaudį, kuri anksčiau buvo pridariusi daug įvairių nesusipratimų, visiškai nušalino. Tai tebegalioja iki šiai dienai. Taip pat iš kardinolų tarpo renkamas ir pats popiežius.

Viduramžiais į kardinolų Kolegiją buvo žiūrima, kaip į nuolatinę santa-

rybą, bet esmėje tai nėra tikslu. Santarybų bazė yra žymiai platesnė, nes į jas kviečiami viso pasaulio vyskupai. Kardinolų Kolegijai apibūdinti labiau tinka senato vardas. Viduramžiais kardinolų veikla daugiausia reiškėsi tam tikruose posėdžiuose, vadinamuose konsistorijomis, kurie įvykdavo kas savaitę. Ten, dalyvaujant popiežiui sykiu su kardinolais, buvo gvildomi visi Bažnyčios reikalai. Būdami tokiame artimame sąlytyje su Kristaus vietininku ir užimdami augštas vietas, kardinolai savo išore pamažu iškilo virš vyskupų, arkivyskupų ir patriarchų, nors imant grynai šventimų atžvilgiu, viena dalis jų buvo ir tebėra paprasti kunigai. Kardinolų titulai imta dalyti žymesniesiems vyskupams bei arkivyskupams. Kaikas net manė, kad kardinolų, kaip artimiausių popiežiaus bendradarbių luomas, turįs pagrindą apreiškime, tačiau tai yra tik bažnytinė institucija, panašiai kaip kanauninkų vyskupijose.

Šiandien žymi kardinolų dalis dirba Romos Kūrijoje. Jie ten vadovauja įvairioms kongregacijoms, Vyriausiam Tribunolui, vadinamam Apaštališka Signatūra, Vatikano Valstybės sekretoriatui... Be to, didelėse iškilmėse atstovauja popiežių kaip delegatai. Kita kardinolų dalis gyvena savo vyskupijose, bet turi pareigas ir Romos Kūrijoj, kurios tačiau nėra surištos su vieta.

Kardinolai vadinami Bažnyčios kunigaikščiais ir jiems po popiežiaus teikiama augščiausia pagarba. Jie visuomet parenkami iš pačių žymiausų dvasiškių, augštai pašokusių savo mokslu arba kokia nepaprasta veikla. Be to, kardinolatas reiškia savotišką Šv. Tėvo dėmesį visam kraštui. Todėl ir dabartiniais kardinolų parinkimais vienos katalikiškos tautos pagerbiamos už prisirišimą Šv. Sostui, kitos paguodžiamos persekiojimuose, trečios paskatinamos sparčiau kopti krikščioniškon kultūron.

T. L. Andriekus, O. F. M.

ATGARSIAI APIE MACEINOS INKVIZITORIŲ

Prof. Antano Maceinos veikalas "Der Grossinquisitor", išleistas F. H. Kerle leidyklos Heidelberge 1952, susilaukė pirmųjų atgarsių vokiečių spaudoje.

WESTFALISCHE NACHRICHTEN spalių 20-21 d. straipsnį "Aktualus Didysis Inkvizitorius" pradeda: "Po Guardini ir Steinbuechelio aiškinimų apie Dostojevskio didžiojo inkvizitoriaus legendą, nustebina į Vokietiją emigravusio lietuvio mokslininko Maceinos veikalas savo plačiu filosofiniu žvilgsniu, kuris išsiveržia iš gryno legendos aiškinimo ir aprėpia visą kompleksą rusų dvasios istorijos, kuri nuosekliai atvedė į bolševizmą.

"Šių dienų skaitytojui knyga turi didžiausio aktualumo, nes ji parodo bolševikų klaidingo mokslo didįjį pavojų iki smulkiausių ir tariamai nekalčiausių nukrypimų. Didžiojo Inkvizitoriaus paveikslas su visu jo absoliučiu demoniškumu yra čia demaskuotas, ir Dostojevskis gauna rolę įkvėpto pranašo, kuris vizijomis pergyvena žmonijos antlaikinį būvį, ir grandiozinė legenda virsta dieviškojo įkvėpimo šauksmu.

"Kristaus priešingybė — Didysis Inkvizitorius virsta pasaulio įvykių centru: istorija yra ne kas kita, kaip Kristaus kova su šėtonu, gundytoju tyruose, kova dėl žmonijos, dėl atskiros sielos, kurios esminiai ženklai — laisvė pasirinkti. Prieš paslaptį mistiškojo Corpus Christi, Kristaus Kūno, kuris istorijos eigoje formuojasi iš žmogiškųjų narių, stovi paslaptis jo priešininko, kuris žmogui pristato savo galybės karalystę kaip laimės rojų, už tai reikalaudamas paaukoti asmeninę laisvę.

"Su pribloškiančiu įžvalgumu Maceinos knyga iškelia iš poetinės legendos simbolių paveikslą žmogaus, kuriam yra atimtas panašumas į Dievą ir kurio "laimę" sudaro "septyni džiaugsmai":

1. džiaugsmas nuosavą duoną priimti iš svetimos rankos,

2. džiaugsmas jaustis mažam ir menkam,

3. džiaugsmas būti žmogiškosios būtybės karikatūra,

4. džiaugsmas dirbti ir ilsėtis pagal įsakymą,

5 džiaugsmas nusidėti ir nebūti už tai apkaltintam,

6. džiaugsmas mylėti pagal įsakytą kolektyvinę normą,

7. džiaugsmas turėti tuščią grynai formalinį buvimą.

"Šitie 'niekybės' "džiaugsmai", kuriuos pasiūlo Didysis Inkvizitorius, susilaukė "Kristaus tylos". Tylintis legendos Kristus aiškinamas su gilia teologine mintim — tyli ne dėl rytų pasyvumo ar silpnuoliško atlaidumo prieš gundytoją, bet kaip Deus absconditus, kaip paslėptasis Dievas, kuris savo tylėjimu demaskuoja priešininko išdidų nihilizmą; jo kenčiančios ir tylinčios meilės paslaptis perveria žmoniją iki giliausių prarajų ir iš šėtono vergijos iškelia į "Dievo vaikų laisvę".

"Kiekvienas, kuris bent kiek jaučia problemas, deginančias mus, vakariečius, turėtų būtinai skaityti šitą gilaus turinio, bet lengvai suprantamą ir pagaunamai parašytą knygą"...

WELT UND WORT, Literarische Monatschrift. H. 9.

"Šita studija praturtina labai gausią literatūrą apie "Didįjį Inkvizitorių". Recenzentas pastebi, kad jis nepritaria Maceinos Inkvizitoriaus legendos lyginimui su Goethes Faustu, kuriame problemos gilumo atžvilgiu Legenda statoma aukščiau už "Faustą". Toliau recenzentas Maceinos knygos vertę įžiūri skyriuose "Legendos istoriosofija" ir "Legendos problematika". Puikus esą Evangelijos ir Dostojevskio Kristaus palyginimas, dėstomas per tris skyrelius. Maceinos išvedžiojimai papildomi ir derinami su prof. Šilkarskio priedu, kuriame Didysis Inkvizitorius atvaizduotas rusų religijos filosofijos šviesoje. Baigdamas recenzentas knygą vadina "įžvalgia" ir "jaudinančia".

ARBEITSHILFE FUER DEN EVANGELISCHEN RELIGIONSUNTERRICHT rugsėjo nr. Maceinos knygą vadina išplaukusia iš "gilaus pažinimo" ir "gero įsijautimo".

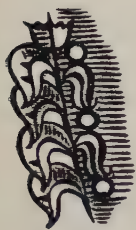
MARIANHILL Nr. 8, rugpjūčio mėn. nr.:

"Šioje knygoje randame retų puikių minčių gausybę, kurias sukelia 'Didžiojo Inkvizitoriaus' legenda Dostojevskio romano "Broliai Karamazovai". Čia ne tik svarstomi ir sprendžiami sociologijos, politikos, psichologijos ir net teologijos klausimai, bet skaitytojas priverčiamas pats įsitraukti į problemas savo viduje: nuolat grįžtanti kova tarp 'laimės ir duonos', tarp pasiūlymo atsisakyti savo pagrindų, masėje nuskęsti, tokiu būdu gyventi be konfliktų ir tarp gyvenimo reikalavimo apsaugoti savo savarankiškumą bei asmeninį atsakingumą... Kaip legenda, Aliošos žodžiais sakant, yra tapus himnu Jėzui, taip šis istorinis filosofinis aiškinimas yra pats save pralenkęs ir tapęs apologija Jėzui. Ši knyga priverčia mąstyti drauge ir asmeniškai problemas pergyventi".

BENEDIKTINISCHE MONATSCHRIFT:

"Čia negali būti išplėtoti visi klausimai, kuriuos kelia Dostojevskis savo legenda vakarų Bažnyčiai ir Europos žmogui, bet reikia itin pabrėžti, kad šita knyga psichologiniu, filosofiniu ir teologiniu atžvilgiu duoda esminius ir vertingus atsakymus".

Juozas Brazaitis

VISUOMENINIS GYVENIMAS

APVAIZDA IR LIETUVOS NELAIMĖ

Bešvenčiant Vasario šešioliktąją, dažni kalbėtojai imasi reikšti įsitikinimą, jog savosios nepriklausomybės netekimą privalome priimti teisinga Apvaizdos bausme už mūsų valstybės bei tautos kaltes. Esu ir aš pats keliomis progomis klausęsis šitokių prakalbų. Tačiau, užuot buvęs jų įtikintas, greičiau jaučiau savyje kylant klausimą, ar galima iš viso šitaip dalykus imti. Žinoma, jei tai būtų buvę tik atskiro kalbėtojo nelaimingas lapsus linguae, nebūtų verta šį klausimą viešai svarstyti. Bet atrodo, jog minimas Lietuvos nelaimės aiškinimas yra plačiau paplitęs. Užtat ir noriu šį klausimą pasvarstyti: ar yra teisės Lietuvos nepriklausomybės praradimą aiškinti kaip Dievo bausmę?

Šis klausimas iš esmės yra teologinis klausimas. Nebūdamas teologas, nesu kompetentingas klausimui autoritetingai atsakyti. Greičiau keliomis filosofinėmis pastabomis noriu paskatinti ir autoritetinguosius teologus šiuo klausimu pasisakyti. Tai būtų didžiai svarbu, nes minėtas mūsų visų nelaimės aiškinimas skaudžiai pažeidžia sąžines ir tų, kurie tikime Apvaizdą vedant tautų kelius.

Drįstame kelti abejonę, ar minimasai mūsų nelaimės aiškinimas iš tiesų plaukia iš katalikiško Apvaizdos supratimo. Būtent, tokį operavimą Apvaizda aš rasčiau suprantamu tik tokios filosofijos pagrindu, kuri kaip tik nėra suderinama su krikščioniškąja istorijos samprata. Turiu mintyje tą panteizmą, kuris, atmesdamas asmeninį Dievą, laiko Dievo valia patį istorijos vyksmą. Visi žinome šį panteizmą, jei ne iš pačių Hegelio filosofijos studijų, tai bent iš jo populiariosios tezės: pasaulio istorija yra pasaulio teismas. Pagal šią tezę istorija visada teisi: laimi tasai, kuris buvo vertas laimėti, ir pralaimi, kuris savo pralaimėjimo buvo užsipelnęs. Taikant šią tezę mūsų atvejui, ir gauname aną aiškinimą: netekome laisvės, nes jos nebuvome verti.

Negali tačiau mūsų sąžinė nesukilti prieš tokį istorijos teismą. Tai ne krikščioniškas nuolankumas Apvaizdai, o arogantiškas stipriųjų didžiavimasis, jog Apvaizda jų pusėje. Niekas neturi teisės kalbėti Apvaizdos vardu, nes jos keliai ne mums spręsti.

Istorijos teismas nėra Dievo teismas paprasčiausiai dėl to, kad istorijos teismas nėra teisus. Istorijos teismo sprendimus lemia slapta simpatija jėgai tuo pačiu, kad istorijos teismą vykdo laimėtojai. Todėl ir būtų blasfemija istorijos teismą savaime laikyti Dievo teismu. Tai būtų lygu už mūsų neteisybes padaryti pačią Apvaizdą atsakingą. Tokia yra kiekvieno panteizmo logika: visam, ką mes darome, suteikti dieviškos sankcijos šydą. Bet kaip tik ši panteistinė logika ir sunaikina save pačią: jei Absoliutinė Būtis dalyvauja visame, ką mes darome, tai ar iš viso bėra kas būtų to vardo verta? Todėl kiekvienas panteizmas savo pagrinde lieka savęs pačio besigėdįs ateizmas.

Tiesa, kad Apvaizda veda istoriją savo nepramatomais keliais. Bet tai nereiškia, kad būtų galima Ją laikyti atsakinga už visa, kas istorijoje dedasi. Tai būtų toks Apvaizdos supratimas, kuris visiškai paneigtų mūsų laisvę. **Nors ir Apvaizdos vedama, istorija yra žmonių atsakomybei patikėta.** Mes esame atsakingi už istoriją: ir už tai, kas joje didelio, ir už tai, kas joje žemo. **Ne pati istorija yra teismas, o greičiau ir pati istorija bus teisiama tame pačiame Paskutiniame Teisme, prieš kurį visi stosime laikų pabaigoje.**

Kol visi tebesame laike, niekas neturime teisės kitų teisti. Greičiau turime nusilenkti Apvaizdos kelių nepramatomybei, kuri visam istorijos vyksmui suteikia gilų dviprasmiškumą. Ne kiekvienas istorijoje laimėjimas gali būti laikomas Apvaizdos palaiminimu. **Gal būt, yra laimėjimų, kurie greičiau yra jau nuteisimas.** Bet lygiai ne kiekvienas pralaimėjimas istorijoje gali būti prikišamas Apvaizdos pasmerkimu. **Gal būt, yra pralaimėjimų, kurie tėra bandymas.**

Nuo šių principinių pastabų grįžkime prie mūsų konkretaus klausimo. Kas duoda teisės teigti, kad mūsasis laisvės netekimas tėra mūsų nubaudimas, o ne bandymas? Nėra be kaltės žmogaus, nėra be kaltės tautos. Bet ar yra teisės sviesti akmenį į mus, lyg būtume vienintelis neteisusis teisiųjų tarpe? O antraip klausimą apvertus: ar laimėjimas tų, kurie išplėšė mums laisvę, yra nuopelnas už jų teisumą? Būtų teisės tokį klausimo apvertimą pavadinti blasfemija. Bet tai darau tik parodyti, jog tokia pat blasfemija yra ir žudomos aukos "paguodimas" žodžiu: tai Dievo bausmė. Blasfemija Dievui priskirti, kas priklauso velniui. **Žmogžudys veikia savo, o ne Dievo valia. Ir Dievo bausmė laukia ne auką, o žmogžudį.**

Nesame kalti dėl savo laisvės netekimo ir dėl mūsų tautos žudymo. Išplėšė mūsų tautai laisvę ir vykdo jos naikinimą brutali jėga, kuriai pasipriešinti negalėjome. Niekas nėra kaltas už tai, kas virš jo jėgų. Nesame ir mes kalti, kam tesame maža tauta, nepajėgianti brutaliai jėgai fiziškai atsispirti. Patekome dėl to į didelį bandymą. Didelis bandymas visai tautai. Kreipiamės į Apvaizdą suteikti mums jėgų šiam bandymui pakelti. Kreipiamės su pasitikėjimu, kad tasai reikalas, dėl kurio kovojame, yra teisingas: kovojame savo krikščioniškos tautos gyvybei išlaikyti. Kovojame nelaikydami mūsų tautos persekiojimo Dievo bausme, kaip savo persekiojimo Dievo bausme nelaikė nė visi krikščionybės kankiniai. Krikščioniškai žinome, jog ir kančioje slypi galima prasmė, kuri visada liks paslėpta fariziejui, savimi patenkintai sakančiam: man sekasi, tai mane Dievas ir laimina; tau nesiseka, tai Dievas tave baudžia. Tikime, kad šios sunkios bandymo dienos ne sunaikins mūsų tautą, o išskleis joje tos didelės jėgos, kuri išsiskleidžia tik kančios katarsyje.

Sustokime pagaliau ties savimi pačiais, kurie atsidūrėme svetur. Savo menkystėje jaučiamės laimingi, kad didįjį mūsų tautos bandymą palikome už savęs. Galime ramiai kiekvienas atsidėti savo asmeninės laimės varganai medžioklei. Bet būtų nyku į Apvaizdą kreiptis su padėka tik už tai, kad galime kurtis svetur. Greičiau turime Apvaizdą prašyti, kad savo menkystės nenutęstume ligi galutinės savosios tautos išdavystės. Jau nebesame išdidūs savo tautiniu

atsparumu, nors vis dar labiau baiminamės dėl kitų, negu dėl savęs. Pagaliau ir mums patiems ima atrodyti, kad nieko nenatūralaus ir nutautėjimas. Beveik sutinkame, kad tai socialinė būtinybė. Ir vis dėlto: savyje pačiame nutautėjimas — tai moralinis nusikaltimas, nes išdavimas tų, iš kurių mes patys esame. Tesaugo Apvaizda, kad liktų mūsų širdys nesuteptos mirtinę kovą kovojančios tautos išdavyste. **Nesame kalti, kad mūsų tautai buvo išplėšta laisvė. Bet iš tiesų būsime kalti dėl savęs pačių nutautėjimo,** nes jei nutautėsime ir kiek nutautėsime, būsime nutautėję savo pačių laisva valia. Šia nutautėjimo kaltės sąmone eikime į Vasario Šešioliktosios minėjimus pasisemti jėgos mūsų tautinei gyvybei palaikyti. **Nekaltinkime savęs, kuo nesame kalti. Bet būkime budrūs tai kaltei, kuri beldžiasi į mūsų širdis.**

Juozas Girnius

NEOHUMANIZMAS

Neohumanizmas yra madinga filosofija daugumos tų, kuriems pereito amžiaus materializmas atrodo pasenęs arba per šiurkštus mokslas, arba kuriuos atstumia jo sąjunga su komunizmu bei marksizmu, bet kurie atmeta krikščionių religijos įtaką pasaulio supratime ir gyvenime. Egzistencializmas, visų problemų centre taip pat statąs žmogų su jo egzistencija pasauly, yra kita madinga filosofija, tačiau jis ribojasi siaura filosofų, literatų ir menininkų kasta dėl savo komplikuotų idėjų ir stipriai pesimistinio atspalvio. Tai ja daro nepopuliarią didesniam išplitimui.

Neohumanistai skelbia optimizmą, tikėjimą augštai vertingomis žmogaus galiomis ir didžiais jo darbais, niekada nesibaigsiančia mokslo, kultūros ir visuotinės gerovės pažanga. Neohumanizmas nėra kokia vieninga ir atbaigta pažiūrų visuma, bet rinkinys kelių pagrindinių arba vedamųjų idėjų, kurios suartina šiaipjau gana įvairių socialių ir politinių įsitikinimų žmones. Viena iš jų yra tikėjimas ir kūrimas šviesaus ir sotaus gyvenimo, kuriame nėra marksistinės klasių kovos, gal nė nacionalistinių karų, kurį valdo žmoniškumas ir visuomenės santykių harmonija. Tai kūrimas gyvenimo be pozityvaus tikėjimo į Dievą.

Šių pažiūrų visuma turi vieną svarbią silpnybę — jai labai trūksta aiškumo ir nuoseklumo. Aiškumo ir sistemos trūkumą neohumanistinis judėjimas stengiasi šalinti, griežčiau formuluoti pagrindines idėjas ir siekimus. Tokį tikslą turėjo ir šį rudenį Amsterdamo universitete įvykęs pirmas tarptautinis humanizmo ir etinės kultūros kongresas, į kurį iš Europos ir Amerikos suvažiavo apie pustrečio šimto delegatų.

Vienas iš žymiausių neohumanistų, buvęs Unesco pirmininkas, britų biologas Julian Huxley, savo pranešime iškėlė reikalą steigti formalią humanistinę religiją. Humanizmas nėra iš esmės areliginis sąjūdis, tačiau esamos religijos savo uždavinį blogai atlieka, perdaug vertindamos antgamtinį tikėjimą ir absoliučią tiesą. Stabdančios pažangą religijų įtakos pavyzdžiai — katalikų priešinimasis gimimų kontrolei, arba indų tikėjimas į šventas karves. Naujoji ateities religija turės būti "evoliucinis humanizmas, tvirtas, bet sykiu lankstus, paprastas, bet sykiu turtingas ir pažangus... Žmonijos praeity buvo pirminė religinė fazė. Žmogus turi galios vadovauti evoliucijai sąmoningais siekimais savo protinės patirties šviesoj. Dabar mes gyvenam technologijos ir racionalizmo amžių. Sekanti istorijos fazė galėtų ir turėtų būti humanizmo fazė". Diskutuojant šias bent dalimi naujas Julian Huxley pateiktas tezes, buvo jaučiama daug nepritarimo. Pagal vienus, vistiek kokia religija, nors ir humanistinė, yra nemoksliškas dalykas, todėl turi būti atmesta. Kiti paabejojo, ar evoliucinis humanizmas galėtų susilaukti daug sekėjų. O vienas prancūzų delegatas ir sako: "žinot, kas man ypač rūpi? Kad mes esame debesyse". Ir tuo jis išreiškė seną ir nuolatinę humanizmo silpnybę.

Amerikoj humanizmas gal daugiausia pasireiškia, kaip galėtume pavadinti, demokratizmo vardu. Tai bandymas išreikšti visos žmonių pažangos ir siekimų turinį demokratijos vardu. Demokratija lieka jokiu būdu ne tik valstybės valdymo forma, bet ir etikos ir visų žmogaus pažiūrų pagrindas. Kokiu būdu tai galima, nevisai aišku. Atrodo, demokratijos sąvokai skiriama panaši fundamentali reikšmė liberaliam galvojime, kokia marksistinėj pasaulėžiūroj tenka klasių kovos sąvokai. Svarbiausias to demokratizmo filosofas čia buvo John Dewey. Tikroji jo sistema yra pragmatizmas, "paprasto žmogaus filosofija". Tačiau stengdamasis išvystyti tipiškai amerikietišką filosofiją, jis daug kalba apie demokratiją kaip žmogiškos evoliucijos ir tobulėjimo pagrindą.

Apskritai, humanizmas yra viena iš mažiausiai apibrėžtų sąvokų, o kaip minties sąjūdis jis yra toks neaiškus, kad jame gali sutilpti visokia areliginė pasaulėžiūra, kuri tik atmeta kolektyvizmą. Dabar dažnai jis vartojamas kaip liberalistinės minties priedinis terminas.

Lietuviškam gyvenime humanizmo terminas dažniau mėgstamas vartoti ypač vieno akademinio sąjūdžio, kurį sudarė žmonės, suėję lygiai iš nacionalistiškai liberalinio, kaip ir socialistiškai materialistinio galvojimo. Svarbiausias jungiantis bruožas, atrodo, turėjo būti areliginė mintis ar bent siekimas išjungti religijos įtaką iš socialinės sferos. Dėl politinės minties įtakos čia varžosi mažiausiai dvi srovės.

Sąjūdžiai, kurie naudoja neohumanizmo arba tiesiog humanizmo terminą, stengiasi rasti didesnio aiškumo savo vedamosioms idėjoms ir nuosekliau išvystyti visą minčių sistemą. Tai todėl, kad pagrindinis augščiau minėtas neohumanizmo trūkumas vis dar labai jaučiamas. Ne tik socialinius, bet ir filosofinius sąjūdžius dažnai apsprendžia emocionaliniai elementai, o ne logikos nuoseklumas. Tai juo labiau tinka pasakyti apie žmonių pasirinkimą vienos ar kitos krypties. Faktas, kad yra ir bus didelis skaičius areligiškai galvojančių žmonių. Šitai yra svarbus jungiantis elementas modernioj visuomenėj tam tikriems sąjūdžiams formuoti. Tačiau ir jų šalininkai ir jų kritikai turi teisės reikalauti aiškumo ir nuoseklaus logiško pagrindimo. Kai kurios neohumanizmo idėjos, kaip humanitarizmo ir visuotinės brolybės, nesibaigiančios pažangos ir neriboto pasitikėjimo mokslo galybe, kadaise brangios socialistams, dabar mielai naudojamos vadinamųjų progresyviųjų.

Šalia šito labai plataus ir gana migloto humanizmo supratimo yra kitas, kiek siauresnis ir labiau etimologinis, turįs daugiau remtis istoriniu naujųjų amžių pradžios literatūros ir minties sąjūdžiu. Tačiau ir šis akademinis humanizmas siekia išlaisvinti kultūrą iš religijos įtakos. Antireliginei neohumanizmo įtakai atsverti žymusis Jacques Maritain savo veikale "Humanisme Integral" parodė, kad yra galimas krikščioniškas humanizmas, kuris būtų sykiu pilnutinis ir tikras — siekimas tobulo asmens išsivystymo, neišskiriant religijos įtakos, bet ją sėkmingai įjungiant į žmogiškų vertybių pilnumą.

Br. St.

PASTABOS

AUTORITETAS IR TIESA

Chicagos "Sunday Tribune" apžvalgininkas, rašydamas apie naująją E. Hemingway knygą, pastebi, jog reikalauti iš rašytojo, kad jis visada geras knygas rašytų, yra tas pats, kaip norėti, jog visada saulė šviestų. Suprantama, šis sakinys tinka kalbant ir apie kitas meno rūšis, nes ne vienas, nors ir geriausias dailininkas, kompozitorius ar skulptorius šalia eilės didelių darbų yra sukūręs silpnų, nevertingų ir mirštamų, kurie tačiau nei kūrėjo vardo, nei geresniųjų darbų nenuvertino.

Panašiai gali būti ir su kritikais, kurie, nors ir būdami labai įžvalgūs, ar tai dėl subjektyvaus nusiteikimo, ar dėl kitų specifinių priežasčių, gali kūrinio ir nesuprasti. Kada smulkūs recenzentai, užuot citavę recenzuojamos poezijos strofas, cituoja kažkokius neišsiųstus laiškus, nieko bendro su literatūra neturinčius, kaip atsitiko su vienu Aisčio knygos aptarimu, irgi galima atleisti, nes neautoritetingo asmens vienokiais ar kitokiais teigimais skaitytojas nepatikės.

Kas kita, kai pripažintas autoritetas ne dėl įsitikinimo, bet dėl kažkokių kitų priežasčių teigiamai vertina tai, kas net nespecialistui kitaip atrodo.

Prieš gerą pusmetį Chicagoj įvyko šešių dailininkų paroda. Parodoje vyravo darbai, kuriuos visuomenė aptaria trimis žodžiais: "Padarytas kaip tikras". Gi šiaipjau toje parodoje tebuvo su mažomis išimtimis paveikslai, bet ne meno kūriniai. Prisimindami aną "Tribune" recenzento sakinį, kad negalima norėti, jog saulė visada šviestų, nemanome nuvertinti dailininkų nuopelnų, bet, konkrečiai kalbant tik apie parodoj buvusius darbus, tenka jais gerokai nusivilti. Tačiau dar labiau buvo nustebta, kai profesorius dail. V. Jonynas šią parodą "Draugo" dienraštyje užgyrė, tegu matuodamas net ir lietuvišku mastu. Tektų tuo autoriteto teigimu tikėti, jei nebūtume matę Petravičiaus ar Valiaus, Kasiulio ar Galdiko, Rimšos, Jonyno ar Augiaus kūrinių, reprezentuojančių mūsų dailę ir grafiką tarptautinio meno plotmėse tikrąja kūryba. Anie autoritetingo Jonyno žodžiai yra stipri atrama didelei daliai teigiančių, kad dauguma mūsų dailininkų piešia balvonus, mažai panašius į žmones, prieš kuriuos savo laiku stipriai pasisakė Dr. J. Balys, kalbėdamas apie dail. Dargio "Vestuves". Būtų banalu bekartoti, jog toks dail. Jonyno autoritetu paremtas įvertinimas padarė žalą ir taip jau nuolatinių masinių fabrikinių atvirukų sugadintam lietuvio skoniui. Todėl, nors ir labai sunku autoritetu netikėti, bet reikia vien dėl to, kad tebeturi elementariausias žinias ir supranti, jog Petravičiaus "balvonai" nepalyginamai vertingesni už gražius cocacolinius veidus.

Bet ne pirmą kartą tenka suabejoti autoriteto tiesa. Maždaug prieš metus žinomas muzikos kritikas Borowski Chicagos "Sun Times" bendromis frazėmis straipsnyje "Lithuanians do credit to arias" parašė maždaug teigiamą koncerto įvertinimą. Kalbėdamas apie Oną Kaskas, kritikas paminėjo, jog ši dainavo Odetės ariją iš "Henry IV". Galima būtų buvę ir tikėti šituo net pasaulinio masto dainininkams neatlaidžiu kritiku, jei Kaskas (scenoj pasakydama pakeitimo motyvus) vieton Odetės nebūtų padainavusi "Habanera" iš "Carmen"... Šitokie, autoritetu paremti prasilenkimai, aštriai prisimena dabar, kai kan. J. Paškus imasi parengiamųjų darbų Chicagos Marquette parko lietuvių bažnyčiai, kurios projektą darė arch. Mulokas. Lapkričio 7 d. "Naujienų" dienrašty dail. Kolba, arch. Kudokas, arch. Peldavičius ir dail. Petravičius šį arch. Muloko projektą sukritikavo teigdami, kad jo realizavimas būtų didelė kultūrinė skriauda lietuviams, ir todėl visuomenė turinti susirūpinti projekto tinkamumo persvarstymu. Tačiau lapkričio 19 dienos "Naujienų" numeryje arch. Dr. S. Kudokas atviru laišku skelbia, kad jis lapkričio 7 dieną "Naujienose" įdėto atsišaukimo nepasirašė. Gruodžio 1 d. "Naujienų" dienraštyje dail. Kolba, Vyt. Peldavičius ir V. Petravičius paskelbė, kad "Dr. S. Kudokas sutiko ir pasirašė minėtos bažnyčios projekto kritiką", kuri buvo įteikta Lietuvių Bendruomenės pirmininkui Chicagoje 1952 m. rugsėjo mėn. 17 d. Šios Bendruomenės pirmininkui rašytos kritikos pabaiga skamba šitaip: "Bendrai, su pasigailėjimu, reikia pasakyti, kad projekto vertė žemiau kritikos".

Jei toks žinomas muzikos kritikas rašo recenzijas tik iš koncerto programos, negirdėjęs scenoj vykusio pakeitimo, jei dailės profesorius, norėdamas padėti mažesniesiems dailininkams, atlieka balfinę pareigą,tai iš to visuomenei tik netiesioginė žala, o iš antros pusės — bent "malonu pasidžiaugti" svetimtaučių palankiomis mūsų vakaro recenzijomis ar didelėmis lietuvių meno parodomis. Bet kas padės apsispręsti kapitalinio darbo sumanytojui kan. Paškui, kai šiandien autoritetams vietoj tiesos pasidaro svarbesnės kažkokios kitos vertybės. Ir kas atsakys, kieno tiesa: projekto autoriaus ar jį sukritikavusių? Vienas kritikas mėgsta ligi įgrisimo kartoti sakinį apie reikalą lietuvių kūrybai išeiti į tarptautinius vandenis, bet jei vertinsime viską ne meno, o kažkokiu kitu mastu, joks lietuvių darbas, neišskyrus net Chicagoje daromos "Baltosios meškos", neišplauks iš savo parapijos nė į svetimą ežerą.

Al. Baronas.

MODERNIOSIOS POEZIJOS KRIZĖ IR POEMOS ILGESYS.

Dr. Jonas Grinius "Drauge" (praėjusių metų gegužės 10 d. nr.) randa moderniąją poeziją gilioje krizėje ir tikisi poezijos atgimimo grįžime į poemą.

Mums tačiau atrodo, kad visi atgimimai, pagrįsti tik grįžimo į praeitį viltimis, yra beviltiški paprasčiausiai dėl to, kad grįžimas praeitin iš viso nėra įmanomas. Tiesa, kas buvo tikra praeityje, lieka visada gyva. Bet tai nereiškia, kad būtų galima praeitį dabartimi perkeisti. Ne kitaip yra ir su poezija. Tiesa, kad poezija visų pirma iškilo poemos pavidalu. Bet vėliau poezija išsidiferenciavo į lyriką moderniąja šio žodžio prasme ir į romaną ta pačia prasme. Poema iš tiesų jungė savyje ir tai, ką šiandien mums teikia lyrika, ir tai, kuo mums šiandien yra romanas. Bet šiandien poema būtų varžtu ir vienam ir antram, ir lyrikui ir romanistui. Tokia jau istorijos vyksmo vidinė logika. Visada istorija vyksta pirminio nediferenciuoto stovio diferenciacija. Galima, jei norima, šią diferenciaciją vadinti ir "specializacija". Galima nuo šios "specializacijos" apeliuoti į "pirminę vienybę". Bet visas toks pirminės vienybės ilgesys lieka bergždžias, nes neįmanoma istorijos atgal atsukti. Neįmanoma ta pačia prasme, kuria negalima iš brandos metų grįžti į vaikystės dienas, nes ir tada, kada bandoma grįžti, iš tiesų grįžtama nebe į vaikystę, o tik į suvaikėjimą (t. y. vaiko vaidinimą, pačiam nebesant vaikui). Daug tokių grįžimo at-

gal bandymų liudija istorija. Netrūko bandymų grįžti ir į poemą. Tačiau iš šių bandymų ne nauja klasika sužydo, o tik nuobodus pseudoklasicizmas iškerojo. Ne kitaip atsitiktų ir su dabartiniu kvietimu ieškoti poezijai išganymo poemoje. Bet jei netikime, jog poezijai ateitų išganymas iš grįžimo į poemą, tai lygiai nemanome, kad dabarties poezija iš tiesų būtų atsidūrusi tokion krizėn, kokioje ją randa Dr. Jonas Grinius.

Su visokiais šauksmais dėl krizių, man regis, dažniausiai yra taip: sutinka kas naujas, jam svetimas apraiškas, nebepajėgia į jas įsigyventi, tai ir ima kalbėti apie "krizę". Visada senesniesiems atrodo, kad jaunimas nepataiko teisingo kelio ir nusuka į "krizes". Bet tokių "krizių" nėra ko baimintis, nes jos yra žmogaus kūrybinės dvasios, ieškančios rerum novarum, išraiška.

Juozas Girnius

ŠMEIŽTAI IR KEIKSMAI

Neseniai kai kurie laikraščiai buvo paskelbę žinią, kad civiliškai susituokė žmogus, žinomas bekompromisiniu katalikybės principų atstovavimu. Buvo ši žinia palydėta dideliu pasipiktinimu dėl veidmainiavimo, viena skelbiant, o antra darant. Deja, tai buvo ne žinia, o tik prasimanymas. Bjauriai buvo apšmeižtas vienas šviesiausių mūsų žmonių. Paskelbus apšmeižtajam viešą laišką, nemaloniai pasijuto visi anksčiau pamokslininkavę apie veidmainiavimą. Vieni nuoširdžiai atsiprašė, antri tik puse burnos sumykė. Bet visiems pasidarė aišku: būta tik šmeižto. Gal bus tai pamoka ateityje būti sąžiningesniems su panašiomis "žiniomis", kurios verčia vėliau raudonuoti jų autorius.

Bet kyla šiame sąryšyje man kitas klausimas: **o kaip su tais šmeižtais, kurie neatremiami dėl pačio savo pobūdžio?** Aukščiau minėtu atveju klausimas ėjo apie teisiškai patikrinamą dalyką. Apšmeižtasai paskelbė, kad tokio žygio, kuris jam buvo prikištas, nepadarė. Tuo klausimas ir baigiasi. Neturėję jokių įrodymų, šmeižikai turi nutilti. Bet kaip atremti tokį šmeižtą, kuris operuoja nebe konkrečiai patikrinamu faktu, o bendru asmens juodinimu. Sakysime, kiek kartų nevienas mūsų žmonių buvo viešai apskelbti fanatikais. Tai didelis kaltinimas žmogui: būti fanatiku lygu skendėti neapykantoje — pačioje blogio versmėje. Bet kaip doras žmogus negali būti fanatikas, taip jis negali nė gintis, fanatizmu apkaltintas. Vieni tik fanatikai gali nerausdami viešai skelbti savo toleranciją. Tolerancija yra didelė dorybė. Ir kaip niekas negali sakytis esąs doras, taip niekas negali kitus įtikinėti ir savo tolerancija. Bet ar tai reiškia, kad būtų galima be atodairos švaistytis panašiais kaltinimais **vien dėl to, kad šie kaltinimai liks neatsakyti, nes jie ir negalimi atsakyti?**

Čia ir yra skaudi mūsų santykių problema. Tų šmeižtų, kuriuos galima konkrečiai patikrinti ir tuo pačiu atremti, nėra taip gausu. Jei ir būtų pagundos pašmeižinėti "priešus", niekam nėra jauku pačiam šmeižiku pasirodyti. Bet užtat juo laisviau galima leistis į tokius šmeižtus, dėl kurių galima būti tikram, jog nebus imtasi jų atrėmimo. Gal būtų teisinamasi, kad tai ir nėra šmeižtai, o tik keiksmai (o kodėl "priešų" nepakeikti?). Nebūdamas teisininkas, neišmanau, koki terminai būtų čia tikslūs. Bet vis dėlto atrodytų, jog ir keiksmai mažai liudytų moralinę kultūrą tų, kuriems jie atrodo neišvengiama idėjinės kovos priemonė.

J. Al.

APIE ASONANSUS

Asonansai rėžia ausį. Rašymas asonansais galėjo prasidėti tik iš tingėjimo, paskubos ir apkurtimo. Taip, poetų ir rašytojų apkurtimas kalbos žvilgsniu, fonetiškas apkurtimas, vėlesniais laikais man buvo labai pastabus. Rašyboje jūs labai stropiai atskiriat ilgąją ū. Tas sako man, kad jūs dar girdite ilgąją ū ir atskiriate nuo trumposios u. Bet tai mažmožis. Didžiausias apkurtimas yra įvykęs, neskiriant tvirtapradės nuo tvirtagalės priegaidės balsiuose, o ypatingai dvibalsiuose. Apkurtimas yra aiškus, kada rimuojama:

palaukti — su kaukti
pirtį — su irtis
keikti — su steigti.

Jeigu tai būtų tik apkurtimas, ką gi darysi, tai reikėtų pateisinti ir priimti su žala lietuvių kalbos fonetikai. Bet tokių ir daug bjauresnių asonansų tyčia ieškoma, turbūt, menant, kad tai gražu. Tikrai, tai yra negražu, ubagiškai biedna, neskambu, nemuzikalu.

Jeigu jau sunku rašyti grynais tobulais rimais, tai daug daug geriau rašyti **ritmingai**, bet **visai be rimų. Romėnų ir graikų poetai niekad rimų nevartojo.** Jiems užteko **ritmo**, o dainose dažnai pakartojamo **refreno.** Bažnytinėj lotynų kalboj ir viduramžių lotynų kalboj pradėta vartoti rimai, bet tai buvo labai vienodi, nuobodūs:

Te Deum laudamus,
Te Domine glorificamus.

Prisirišti prie nuolatinių **-amus, -are, -ēre; -ente,** tai duoti labai menką meną (kaip lietuviškai būtų: kalbėjo, žadėjo, sėdėjo, regėjo, dundėjo ir t. t.).

Graikų, romėnų ir lietuvių kalbos yra artimiausios savo žodžių ilgumu ir įvairumu. Romėnų ir graikų kalbos neturi rimų gausos ir įvairumo. Lietuvių kalba šiuo atžvilgiu yra nepalyginamai laimingesnė už senąsias kalbas. Lietuvių kalboj galima daug ką parašyti **pilnais skambiais rimais.** Romėnai vartojo šiek tiek aliteracijų. Lietuvių kalboj galima dar daugiau aliteracijų vartoti, bet su saiku: **"Kolnai kalnuoti pakolnąs** nuplikį". Ši eilutė niekam neužmirštama tik dėl jos aliteracijų.

Kl. Jurgelionis

"SANDARA" APIE LIETUVIŲ BENDRUOMENĘ

Chicagoje išeinąs savaitraštis "Sandara" labai neigiamai atsiliepia apie Pasaulio Lietuvių Bendruomenę. Štai keli pavyzdžiai, rodą, kaip apie šią organizaciją yra informuojami jos skaitytojai. Kalba paliekama netaisyta.

Pacitavusi Amerikos Lietuvių Katalikų Susivienijimo New Yorke paskelbtą rezoliuciją, kur sakoma, jog suvažiavimas ragina savo narius remti Lietuvių Bendruomenės organizavimą ir linki pasisekimo suburiant visus lietuvius bei įjungiant į Lietuvos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo darbą, "Sandara" priduria: "Mūsų supratimu bendruomenė be reikalo bando monopolizucti tuos darbus, kuriuos jau senokai dirba kiti. Pav. Lietuvos išlaisvinimu rūpinasi Am. Lietuvių Taryba, o lietuvybės išlaikymu sielojasi daugelis kitų organizacijų". Sandara, 1952, 29 nr.

Po kiek laiko tuo pačiu klausimu taip rašoma: "Kažkaip patylomis praslinko žinia apie tai, jog prelatas Jonas Balkūnas, vienas uoliausių bendruomenės organizatorių rytinėse valstijose, rezignavo iš laikino pirmininko vietos. Jo pasiaiškinimas buvo toks: negalima susikalbėti su kaikuriais tos organizacijos kūrėjais. Prelatui J. Balkūnui ilgokai ėmė patirti tą, kas jau mums buvo žinoma prieš metus laiko". Sandara, 1952, 43 nr.

Prisikabinusi prie "Amerikos Lietuvyje" iš Hartfordo korespondencijos, kur pranešama, jog tos apylinkės lietuvių veikėjai pasisakė už bendruomenės steigimą, "Sandara" apie juos rašo: "Toliau aiškina, jog toji

bendruomenė yra užsimojusi atlikti viską: apsaugoti lietuvybę, plėsti kultūrą, laisvinti Lietuvą, palaikyti šeimas krūvoje, kovoti prieš divorsus, leisti laikraščius, knygas ir pan. Bet anot žmonių patarlės: "Devyni amatai, dešimtas badas". Nevuvo ir nebus mūsų išeivijoje tokios organizacijos, kuri galėtų įvykinti tokią plačią programą". Sandara, 1952, 45 nr.

Sekančiame numeryje, neigiamai įvertinusi Chicagoje įsteigtą Lietuvių rezistencinės Santarvės skyrių, "Sandara" vėl užkabina Lietuvių Bendruomenę: "Atrodo, jog šie "santarvininkai" savo pretenzijom ir pasigyrimais pralenkė jau anksčiau pasireiškusią 'bendruomenininkų' grupę". Sandara, 1952, 46 nr.

Pagaliau savo vedamajame, rašydama apie lapkričio mėnesį New Yorke įvykusį Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimą, "Sandara" vėl pašiepiančiai kalba apie Lietuvių Bendruomenę: "Bendruomenės klausimas irgi iššoko į viršų kaip Pilypas iš kanapių. Prelatas J. Balkūnas savo karštoje kalboje bandė įtikinti suvažiavusius delegatus, jog ALT. geriausiai klotųsi suradus prieglaudą po bendruomenės stogu. Bendruomenė esanti taip svarbi, kad be jos nebus galima išlaikyti lietuvybės ir išlaisvinti Lietuvos. Šiuo klausimu tačiau niekas nenorėjo diskusuoti ir visas bendruomenės organizavimo reikalas paliktas tupėti ant laktos". Sandara, 1952, 48 nr.

Negana to, pastebėjusi, kad "Atspindžiai" Liet. Bendruomenės klausimui nušviesti pavartojo pavyzdį apie "šunį su kaulu", paaimanuodami, jog į minėtą organizaciją, tebūsią galima sutelkti tik "mažą naujų ateivių dalį", o senieji pasijausią "lyg ir atstumti nuo lietuviško darbo", "Sandara" ne tiktai tokius samprotavimus pažodžiui persispausdino, bet dar ir nuo savęs pridėjo:

"Anksčiau pareikštoms mintims reikia pripažinti daug 'racijos' ir sveikos nuovokos." Sandara, 1952, 50 nr.

Įdomu, ko tokiomis neobjektyviomis ir pašaipingomis informacijomis siekia "Sandara"? Nejaugi ji mano tuo prisidedanti prie lietuvybės išlaikymo ir Lietuvos išlaisvinimo?

A. Šilgalis

• Mirė garsus prancūzų orientalistas **René Grousset**, Prancūzų Akademijos narys. Jo veikalai: "Tolimųjų Rytų istorija", "Indų filosofijos", "Kinija ir jos menas", "Mongolų imperija", "Pasaulio nukariautojas" (Džengiskanas), "Kryžiaus karų istorija", "Kinijos istorija". René Grousset buvo gimęs 1885 metais.

KRONIKA

• Kun. dr. Juozas Prunskis, plačiai žinomas žurnalistas ir vienas iš dienraščio "Draugo" redaktorių, pakviestas nariu į tarptautinį rašto žmonių sanbūrį, vadinamą "The Gallery of Living Catholic Authors". Tai septintas lietuvis, susilaukęs tokio pagerbimo pas amerikiečius. Jau 23 metai, kai kun. J. mrunskis smarkiai reiškiasi lietuvių žurnalistikoje. Jis yra redagavęs daug periodinių leidinių, tarp kurių žymiausias dienraštis "XX Amžius", kurio buvo vyriausiu redaktorium, ir "Draugas", kuriame su trumpomis pertraukomis dirba nuo antrojo pasaulinio karo pradžios, kai atvyko į Ameriką. Be straipsnių bei reportažų perijodinėj spaudoje, kun. J. Prunskis yra parašęs populiarių veikalėlių ir mokslišką knygą anglų kalboj apie Lietuvos konkordatą. Dabar jam suėjo 45 metai amžiaus.

• Varpininkų — liaudininkų sąjūdžio 50 metų sukakčiai paminėti leidžiamas jubilėjinis "Varpas". Redaguoja J. Pajaujis, H. Blazas ir B. Dundulis.

• Lietuvių Žurnalistų Sąjunga susirašinėjimo keliu renka vadovybę. Nutarta valdybą rinkti iš Chicagos, o revizijos komisiją iš Los Angeles.

• Laisvosios Europos Kolegijoje Strasbourge mokosi 7 lietuviai studentai. Kolegijos vedėju yra dr. Jonas Grinius.

• Dr. Juozas Girnius sutiko įeiti į Lietuvių Enciklopedijos redakciją. Dabar jis gyvena Bostone.

• Liuveno Katalikų universitete šiemet studijuoja 4 lietuviai: kun. J. Lukošiūnas, J. Dėdinas, P. Povilaitis ir J. Navickas.

• Motenvideo mieste Uragvajuje pašventintas sklypas, kur bus statoma nauja bažnyčia. Bažnyčiai kertinis akmuo padėtas per Kalėdas. Šioje lietuvių kolonijoje darbuojasi jėzuitai, vadovaujant kun. J. Bružikui, S. J. Lietuviams padeda palankus vietos arkivysk. A. M. Barbieri. Prie naujos bažnyčios manoma statyti ir mokyklą bei salę. Šis kilnus sumanymas rado pritarimo ir Jungtinėse Valstybėse. Jis pavienių asmenų remiamas aukomis.

• Melburne Australijoje kiekvieną sekmadienį daromi lietuvių kalbos kursai suaugusiems, o vaikams veikia trys vadinamos "Sekmadienio Mokyklos".

• Albany vyskupijoje gyvenę lietuviai kunigai įsteigė naują Liet. Kunigų Vienybės skyrių. Pirmininku išrinktas kun. A. Orvidas, sekr. kun. dr. M. Čyvas. Albany vyskupijoje dabar yra 14 kunigų.

• Lietuvių Darbininkų Sąjungos centro dvasios vadu paskirtas Bostono klebonas kun. Pranciškus Virmauskis.

• New Yorko ateitininkai gruodžio 13 d. paminėjo savo buvusio vado prof. St. Šalkauskio 10 metų mirties sukaktį. Paskaitą turėjo prof. Juozas Brazaitis.

• Buvusieji Balfo stipendininkai, kurie jau baigė mokslą ir dirba savo specialybėje, suaukojo 200 dol. neturtingiems studentams šelpti Europoje.

• Kun. dr. K. Rėklaičio pareiškimu dabar lietuvių marijonų provincijai Amerikoje priklauso 60 narių. Lenkai marijonai čia turi atskirą provinciją. Kun. K. Rėklaitis praėjusią vasarą vizitavo lietuvius marijonus.

• ALTo metiniame suvažiavime prel. Jonas Balkūnas kreipėsi į atstovus, prašydamas pritarimo organizuojant Liet. Bendruomenę. Jo gana ilgos kalbos tekstas buvo paskelbtas spaudoje. Dėmesio verti šie prelato žodžiai, pasakyti minėtame suvažiavime: "Mes tūpčiojame apie ALTą ir nežinome, kaip jam įsiteikti. O ALTas? Kada ateina, pavyzdžiui, Chicagos bendruomenės organizavimas, jokiu būdu Chicaga negali sudaryti apylinkės dėl to, kad ALTas yra priešingas bendruomenei. Kam čia priešintis ir painioti ALTą su Bendruomene! Šiandien ALTas gyvuoja ir gyvuos, iki Lietuva bus išlaisvinta, o Bendruomenė liks amžina. Bendruomenė ALTą pergyvens. Todėl, gerbiamieji, aš čia neatsistoju prašyti ALTo palaimos. Visiškai ne. Jeigu kas mums norėtų pasakyti: jūs negalite gyvuot, — gerai, mes eisime ir be ALTo, taip sakant, prielankaus pasisakymo, kadangi Bendruomenė duos pinigų ALTui, o ne ALTas Bendruomenei; Bendruomenė dirbs ALTui, ne ALTas Bendruomenei; Bendruomenė suorganizuos mūsų visuomenę — net ir tose vietose, kur ALTas negirdimas ir nežinomas; Bendruomenė dirbs ALTui, gelbės ALTą".

• Vakarų Vokietijoje, Anglų Zonoje vargo mokyklos veikia šiuo e miestuose: Augustdorf bei Detmold, Geesthacht (Elbe, Neustadt) Salzgitter — Lebenstedt, Luebeck, Marlistr., Luebeck Worwerker Str., Diepholz.

• Lietuvos kariuomenės paminėjimai įvyko beveik visuose didesniuose Amerikos miestuose. Visur buvo iškelta kariuomenės reikšmė Lietuvai atsikuriant ir laisvės metais.

• Pasaulio Liet. Bendruomenės Chicagos apygardą sušaukė susirinkimą. Susirinkusiems buvo pristatyta valdyba, kuri sudaryta anksčiau visuomenės veikėjų susitarimu. Šis susirinkimas, kaip rašo "Draugas", reiškia veiklos pradžią. Po jo buvo Iz. Motekaitienės koncertas.

• Eltos pranešimu Vlikas su Diplomatijos šefu susitarė. Kai kuriais klausimais St. Lozoraitis dar atsiklausiąs Lietuvos pasiuntinių nuomonės.

• Gruodžio 3 d. Mokslo ir Pramonės Muziejuje Chicagoje lietuviai išpildė programą, apimančią lietuvių kalėdinius papročius. Vadovavo J. Daužvardienė.

• Diepholzo lietuviškai gimnazijai remti Brocktoniečiai suorganizavo 4 būrelius.

• Chicagos Lietuvių Literatūros Draugijos antrojo novelės konkurso komisija iš prisiųstų 24 rašinių nerado tokio, kuris pilnai atiktų novelės savybes ir premijos neskyrė. Tačiau už patį geriausią rašinį iš premijų fondo davė 50 dol. Atsiųstas noveles vertino S. Pipiraitė, dr. P. Jonikas, M. Krikščiūnas, D. Velička, A. Rūkas, A. Tulys ir M. Biržiška.

• Prancūzijoje "Lietuvių Šalpos" draugija išsirinko naują valdybą. P. Bačkienei teko pirmininkės pareigos.

• Gruodžio 14 d. Brooklyne įvyko Lietuvių katalikų seimelis. Buvo sprendžiami svarbūs veikimo klausimai. Paskaitą apie Katalikų Akciją laikė Prof. Juozas Brazaitis.

• Prof. V. P. Raulinaitis, gyvenąs Australijoje, baigia rašyti veikalą "Lietuvos Valstybės suverenumo raida".

• Visuomenės veikėjui kun. J. Švagždžiui suėjo 70 metų amžiaus. Jubiliatas Amerikoje daug yra dirbęs Bažnyčiai ir lietuvybei. Dabar jis gyvena Brocktone, Nukryžiuoto Išganytojaus seselių vienuolyne eidamas kapeliono pareigas.

• Gruodžio 7 d. Brooklyne Gabijos surengtame dailiojo žodžio vakare dalyvavo Bern. Brazdžionis, A. Gustaitis, Henrikas Kačinskas. Publikos atsilankė gausiai.

• Venecueloj Maracay mieste įvyko Liet. Bendruomenės atstovų suvažiavimas. Dalyvavo 48 atstovai. Pirmininku išrinktas inž. Vl. Venckus.

• Sausio 4 d. buvo įteikta "Draugo" romano konkurso premija. Komisijai atsiųsta 8 romanai. Meninę programos dalį atliko Br. Budriūno kvartetas iš Detroito. Premiją laimėjo Jurgis Gliauda už romano rankraštį "Ora pro nobis".

• Kun. St. Yla paruošė spaudai naują maldaknygę. Iliustracijas darė dail. T. Valius.

• Dr. A. Šešplaukis — Tyruolis šį rudenį pradėjo dėstyti Columbijos Universitete New Yorke. Iki šiol jis dirbo Brooklyne šv. Jono Universitete, dėstydamas psichologiją.

• A. Tarulis, penkerius metus dėstęs Technikos Institute Pittsburghe, perėjo dirbti į Kongreso Biblioteką Washingtone.

• Chicagos Vaikų teatras jau pastatė tris premjeras ir 13 spektaklių. Pradedant naują sezoną, kreipiamasi į visuomenę paramos, nes teatras iš savęs negali išsilaikyti. Šiuo reikalu iniciatyvos ėmėsi Mokytojų Sąjunga.

• Per "Margučio" radiją Chicagoje Dr. p. Jonikas pradėjo lietuvių kalbos paskaitų ciklą. Paskaitos bus kiekvieną mėnesį. Jas laikys Lietuvių Kalbos Draugijos nariai, kurių pastangomis imtasi šio darbo.

• Tėvų Marijonų išlaikoma akademija Marianopoly šiemet turi 42 mokinius.

• Dail. Teisutis Zikaras Australijoje surengė savo kūrinių parodą, kuria didžiai domėjosi visuomenė.

• Clevelando apylinkės naujai susiorganizavusios Lietuvių Bendruomenės pirmininku išrinktas St. Barzdukas.

• Šv. Kazimiero Seserys Chicagoje pastatytoj savo akademijoj davė patalpas Pasaulio Lietuvių Archyvui. Dabar arvhyvinė, bibliografinė ir muziejinė medžiaga siunčiama šiuo adresu: Pasaulio Lietuvių Archyvas, 2601 W. Marquette Road, Chicago 29, Ill.

• Lietuvių Bendruomenė Šveicarijoje deda pastangų toje šaly įsteigti Lietuvos bičiulių draugiją ir kaip galima aktyviau reikštis vietos spaudoj.

• "Lietuvių Sąjungos" skyrių atstovų suvažiavime Londone pirmininku perrinktas M. Bajorinas.

• Australijoje gyvenąs poetas Vincas Kazokas išleidžia savo poezijos rinkinį "Atspindžiai".

• Laikraštis "Laisvoji Lietuva" iš Toronto persikėlė į Worcesterį, Mass. Jį leidžia "Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio" vyriausia valdyba. Leidėjas ir administratorius M. Luneckas, redaktorius — J. Vizbaras.

• Miami mieste Floridoje Amerikos Lietuvių Piliečių Klubas pasiryžo pasistatyti namą. Jau atliktos kertinio akmens įkasimo apeigos. Naujajame pastate manoma koncentruoti šio miesto lietuvių veikimą.

• Lapkričio 22 d. suėjo treji metai, kai Kanadoje pasirodė savaitraštis "Tėviškės Žiburiai". Jį redaguoja žinomas istorikas dr. A. Šapoka.

• Lapkričio mėnesį kun. Ig. Valančiūnas, šv. Kazimiero lietuvių parapijos klebonas Philadelphijoje, pakeltas prelatu.

• Argentinoje gyvenąs pianistas Andrius Kuprevičius gruodžio mėnesį Chicagoje, dalyvavo "Margučio" surengtame koncerte.

• Mažosios Lietuvos laikraštis "Keleivis" po ilgos petraukos vėl leidžiamas Vokietijoje.

• L'Osservatore Romano administratorius kun. S. Petraitis, salezietis, už nuopelnus savo srity popiežiaus apdovanotas medaliu ir pagyrimo raštu.

• Profesorius Zenonas Ivinskis dirba Vatikano ir Romos archyvuose, rinkdamas medžiagą iš Lietuvos istorijos.

• Chicagoje, Lojolos universiteto globoje, veikia lietuvių žurnalistikos institutas. Paskaitos ir diskusijos eina lietuvių kalba.

• Profesorius Vaclovas Biržiška paskirtas Kongreso bibliotekos Vašingtone garbės patarėju.

• Atėjus rudeniui, Amerikoj atgijo lietuvių teatro veikla. Statomi ne tik lengvesni veikalai, bet ir toki sunkūs dalykai, kaip Balio Sruogos ar Nobelio laureato amerikiečio Eugene O'Neill dramos.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Romain Rolland: PETRAS IR LIUCIJA. Romanas. II laida. Išleido Gabija, Brooklyn, N.Y. 112 psl., kaina $ 1.20.

Liudas Dovydėnas: PER KLAUSUČIŲ ŪLYTĖLĘ. Apysaka. Išleido Gabija, Brooklyn, N. Y. 176 psl., kaina $2.20.

Gabija, neperiodinis literatūros žurnalas Nr. 3, 1952 m. Red. Stepas Zobarskas. 84 psl., kaina $ 1.00. Šiame numeryje yra prozos, poezijos ir straipsnių literatūrinėmis temomis šių autorių: V. Ramono, J. Krumino, A. Škėmos, Gr. Tulauskaitės, A. Barono, J. Rūtenio, P. Babicko, L. Dovydėno, Kl. Jurgelionio, Ant. Gustaičio, J. Brazaičio, F. Kiršos, J. Stebeikio, B. Babrausko, V. Maciūno ir M. A. Buonarroti.

Petras Pilka — Žvirbliai Inkilėnuos. Išleista 1952 m. Vokietijoje. 104 pusl. Tiražas — 100 egz.

Knygos Bičiulis Nr. 1. Knygos Bičiulių Klubo neperijodinis leidinys. Siuntinėjamas nemokamai. Kreiptis: Gabija, 335 Union Ave., Brooklyn 11, N. Y.

Vyskupas Fulton J. Sheen: SŪNUS PALAIDŪNAS. Studija apie Vakarų civilizacijos krizę. Vertė kun. J. A. Karalius. Išleido LKSD Knygos Klubas, Chicago, 1952. 174 p. Kaina 2 dol.

Clarence A. Manning — THE FORGOTTEN REPUBLICS, philosophical L'ibrery, New York, 1952.

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas TT. Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1950 ir 1952 metais.
2. Premija, $500 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų, ir k.).
3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1953 metų vasario 1 dienos "Aidų" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 85-64 144 St., Jamaica 35, N. Y. Pažymėti, kad tai siunčiama premijos komisijai.
5. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.
6. Premijos sprendėjų komisiją sudaro: Leonardas Dambriūnas, Juozas Girnius, T. Bernardinas Grauslys, O.F.M., Simas Sužiedėlis, Antanas Vaičiulaitis.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 35, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Administracijos adresas — Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.